

KAREL

MAY

X 5423

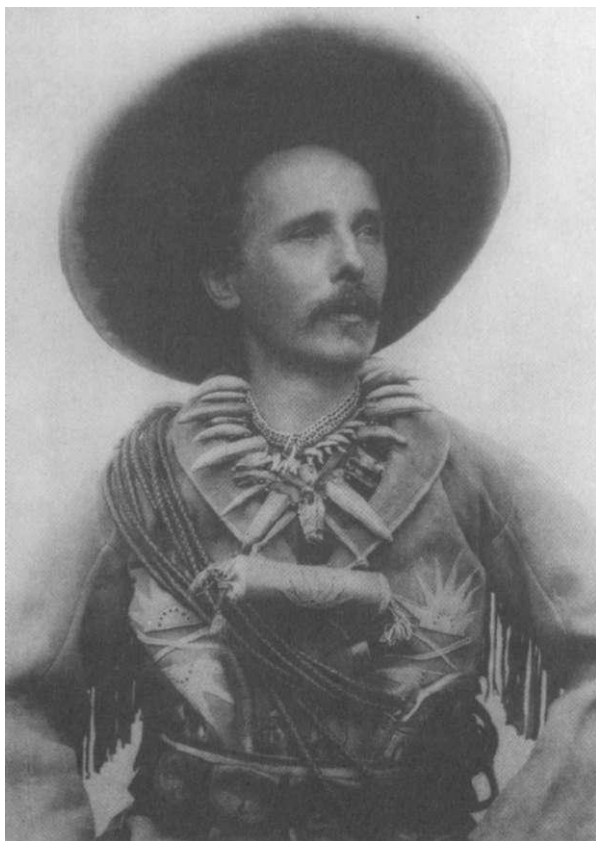
Klaus Farin

první německá pop-hvězda

Klaus Farin

Karel May - první německá pop-hvězda

Klaus Farin

Karel May

první německá pop-hvězda

Pro Fabsiho a další negramoty

Z německého originálu
Klaus Farin: Karl May - Ein Popstar aus Sachsen
vydaného nakladatelstvím Thomas Tilsner
v Mnichově 1992
přeložil Pavel Zodiak.
Odborná spolupráce Stanislav Novák,
který je rovněž autorem doplňujících kapitol
»Chyby ve filmových mayovkách«
a »Karel May v Čechách«.
Fotografie v textu poskytli Hainer Plaul a dpa,
obálky českých mayovek Stanislav Novák.
Grafická úprava obálky Jan Henke.

První vydání.
Vydalo nakladatelství Arcadia
v Praze 1994.
Copyright & 1992 by Klaus Farin
Bibliography © 1994 by Stanislav Novák
Translation © 1994 by Pavel Zodiak
Cover photo © 1994 by Allphoto (Mauritius)
Tisk: ÉÓS

ISBN 80-85812-09-6

Obsah

Vlastné nikdy nebyl out...	9
I. První záchvěvy	13
Hladové roky + Konec dětství Narcis a náfuka + Coming-out	
II. V zenitu	31
Genialita a šílenství + Dospělí? - Pchá! S Sherlockem Holmesem v Llano Estacado + Mayova sestra	
III. Rudý džentlmen	51
Skutečný Vinnetou + Vinnetou, Bad Segeberg Chyby ve filmových mayovkách	
IV. Karel May & nacisté	69
V. Karel May v NDR	74
VI. Zmatený proletář	80
Osvícený poddaný + Zákony prerie	
VII. May <i>light</i>	89
Radosti a strasti padělatelského řemesla	
VIII. V Orientu	98
IX. Mezi Supy	103

X. Karel May v Čechách 110

Soupis českých vydání Karla Maye + Soupis německého díla

XI. Fanoušci a příznivci 146

S příspěvky od Petry Janů, Dalibora Jandy, Jiřího Bartošky a dalších

Literatura & adresy 151

Citáty z díla Karla Maye jsou vytisknuty kurzívou, vzhledem k často rozdílné úrovni českých překladů a obtížné dohledatelnosti některých citací byly všechny tyto texty přeloženy znovu.

»Roztoužený měšťáček, sám prostý chlapec, který prorazil zatuchlinou doby. Nešířil romantické ideály měšťanstva (jemní lidé, lesk salónů), ani rytířské příběhy biedermeieru. Stal se opětným kolportérem indiánských románů z časů Cooperových, revolučních ideálů (kdy divoši bývali ještě lepší než my). K tomu se přidal lesk výročních trhů, pravé tržiště Orientu, patřící k pravé kolportáži, aby volnomyšlenkářská esence nezůstala jen hrubým gestem, nýbrž zazářila barvami a sny. Takřka vše je tu navenek vyjeveným snem potlačené kreatury, jež chtěla žít velkým životem.«

Ernst Bloch

»Jedním z nejzářnějších ctitelů Karla Maye byl jistý buďžkničemu z Branau v Rakousku. Adolf, líný a hlavně nedůsledný, se cítil úplně jako doma v tomto pochybném labyrintu chorobného a infantilního mozku. Neúspěšný lakýrník obdivoval na Old Shatterhandovi ze všeho nejvíc jeho míchanici brutality a lichotek: bez problémů citoval bibli, zatímco nedbale kohosi vraždil; největší zločiny spáchal s čistým svědomím, neboť jeho nepřátelé pro něj byli zcela samozřejmě *rasové méněcenní* a sotva je bylo možno považovat za lidi. Jeho krutost byla oslavována jako hrdinství, jeho nedostatek morálky pak jako obdivuhodný ostrovtip. Amoralní, ctižádostivý mladý hoch z Branau nabyl přesvědčení: Ano, takový musí člověk být. Není vůbec přehnané tvrdit, že Mayovy dětinské a kriminální výplody ovlivnily běh světových dějin. A Třetí říše je posledním triumfem Karla Maye, děsivým uskutečněním jeho snů.«

Klaus Mann

Vlastně nikdy nebyl out...

»Nejsem ukázkovým spisovatelem, který píše ukázkové příběhy pro ukázkové čtenáře, nejsem, a nikdy jsem také nebyl a nebudu.«

Karel May

Chudý tkadlecký synek, ke všemu ještě v dětství slepý, po mnoha dalších ranách osudu svedený na dráhu kriminálního živlu a trávící víc než sedm let v nejrůznějších věznicích, počne jednoho dne své do hloubi uražené Já vtělovat do jakéhosi onnipotentního supermana a stane se tak nejčtenějším německým spisovatelem - takřka neuvěřitelný osud, vedle nějž americká zkazka o myči nádobí, který se stal milionářem, povážlivě bledne. A přece se to stalo, již před sto lety, a ne v Americe, nýbrž - v Sasku.

A příběh pokračuje ještě ztřeštěněji dál. Chudému tkalcovskému synkovi, jenž měl to zřídkaové štěstí a směl chodit do školy, trhají čtenáři z rukou nejen každé nové pokračování jeho »příběhů z cest« - vbrzku již jeho samotného, krátkozrakého, churavějícího mužíka, považují za onoho »světoběžníka«, který ovládá 1.200 jazyků a podle otisků kopyt v písku prerie rozezná národnost a zdravotní stav jezdce. *Jsem vskutku Old Shatterhand či Kara Ben Nemsí a prožil jsem to, co vyprávím*, tvrdí - a věří tomu — ten, jenž se stal první německou pop-hvězdou, a v 58 letech vskutku opouští půdu Evropy, aby sám sebe konfrontoval v Orientu se skutečnými místy jeho hrdinských činů. Sok, jenž přivádí zpět do Saska úplně proměněného Karla Maye. A v té chvíli rozbíjí celou svou marnivou legendu a počíná se svým »opravdovým dílem«: pacifisticky

angažovanými a symbolickými, v podstatě klíčovými romány. U svých příznivců - a v tisku, podřízenému duchu restaurace přelomu století - docela propadá. Po skoro deseti-leté právní a publicistické kalné bitvě umírá vysílený Karel May dne 30. března 1912 v Radebeulu.

Opravdu nikdy nebyl out. Sotva se najde domácnost, kde by nepostával v polici na knihy. Dohromady více než sto miliónů prodaných exemplářů. A každý další rok k nim přibývá nový milión. V protikladu ke Goethovi & Co. je také čten, přímo hltán. A citován. Mluví se o něm v hospodách, školách a klubech. Dokonce na univerzitách, mezi germanisty a uznávanými profesory, kteří by se ještě před dvaceti lety nedotkli Karla Maye, »škrabala«, ani rezavým drátem. Společnost Karla Maye, sběrná nádrž i kreativní plovárna fanoušků a znalců, patří s takřka 2.000 členy dnes k největším literárním sdružením v Evropě. Intelektuálové se otevřeně vyznávají ze sympatií k tomuto Sasovi, hudebníci si berou »Vinetoua« s sebou na turné jako společníka, u berlínských bývalých mocipánů visí podobizna šlechtěného rudocha hned vedle vlajky NDR. A víc než milión lidí putuje každé léto k jednomu z mnoha divadel v přirodě, které mají na programu zpracování Mayových příběhů - od Bad Segebergu až k Elspe, od Rathenu po Ratingen, od Thale po Greifensee.

Levým kritikům byl odjakživa podezřelý. 100 miliónů prodaných knih může v Německu znamenat přece jen jedno: triviální slátaninu. Reakcionářskou. »Exotický kýč«. »Junáckou romantiku«. Karel May odvádí od třídního boje, znělo rájem dělníků a rolníků. Poté, co jej nacisté orazítkovali jako pacifistu, stojícího v cestě jejich imperialistickým choutkám, aniž by si jej však dovolili zakázat, musel

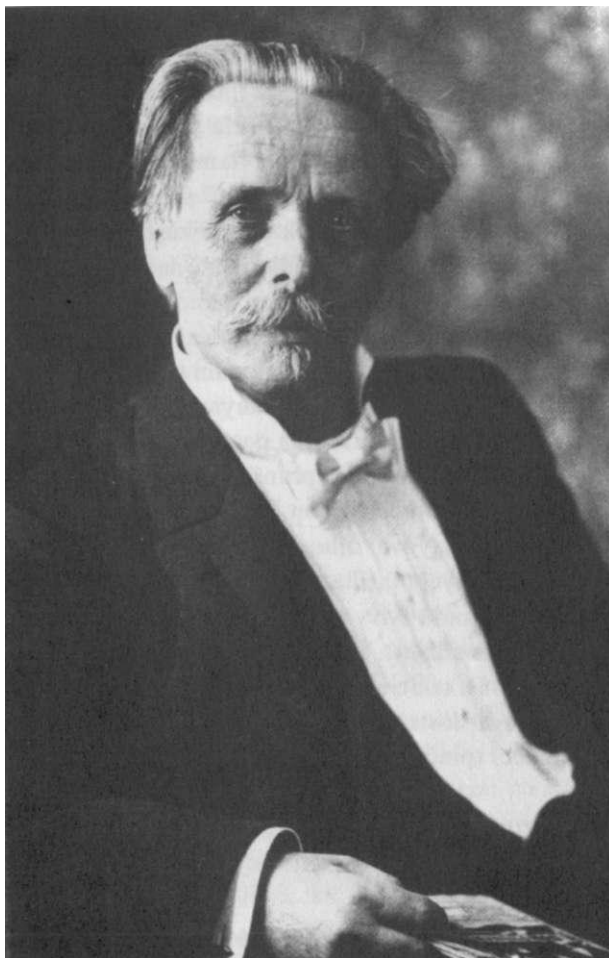
v NDR oficiálně nevyhlášený zákaz vést k tomu, že jej dali do klatby pro změnu jako »nacistického básníka«. Zakázán tedy znovu nebyl, ale ani vydáván. Až jednoho Štědrého dne Erich Honecker... ale to už je jiná pohádka.

Také na Západě byl Karel May celé roky sotva k dostání. Neboť slavné »Zelené svazky« z Bambergu a jiná licenční vydání mají s Karlem Mayem méně společného než ony ideály a jména hrdinů. Zbytek je - a zůstaňme zdvořilí - »jistým převyprávěním«. Anebo méně laskavě: Je to největší literární skandál 20. století.

Jako děti jsme »my« žili Karlem Mayem (a je opravdu nejjednodušší najít někoho, kdo k nám nepatří). A to nejen tehdy, když jsme se zpola přivřenými víčky (aby nás neprozradil lesk našich zorniček) pozorovali nepříteli. Karel May zasel do našich srdcí první nedůvěru v bílou »vládnoucí rasu«. O dvacet, třicet let později jsme žasli nad komplexností Mayova díla, jež v hávu triviality ukrývá podivuhodný psychothriller. Zabývat se rozporuplně bizarní osobností Karla Maye je pro jeho dospělého příznivce detektivkou se silnými grády. A právě to, jak alespoň doufám, se pokouší tahle malá knížečka zprostředkovat. Pokud jsou má slova dostatečným impulsem pro to, číst dál, pak je jejich účel splněn.

Klaus Farin

V Praze v květnu 1992

Karel May - kolem 1905

I. První záchvěvy

»Nelze člověka soudit podle toho, co je, nýbrž podle toho,
jak se tím, co je, stal.«

Karel May

Ernstthal 1842: krušnohorské tkalcovské městečko s 2.630 obyvateli, z nichž se tři čtvrtiny živí jako domácí tkalci. Spíš horší než lepší. Dovoz průmyslově vyráběných textilií z Anglie tlačí již od přelomu století pořádně na ceny. A teď ještě otevřeli i ernstthalští podnikatelé několik fabrik s mechanickými tkalcovskými stavy. Ti, co pracují podomácku, mají stále méně odběratelů za stále mizernější výdělek. Často celé týdny není nač sáhnout. Nová bída je na obzoru, když 25. února 1842, dvě hodiny před půlnocí, se v domě dvaatřicetiletého tkalce Heinricha Augusta Maye a jeho pětadvacetileté ženy Christiny Wilheminy narodí slabounký chlapeček.

Mayovým se přece jen vede lépe než mnoha z jejich sousedu. Sice i oni žijí v poměrech, které »při špatné výživě a špatném vzduchu v nízkých světnicích zakládají na souchotě«, jak krajský poslanec August Bebel popisuje život svých sousedu, a zpuchřelý dům, v kterém žijí, je jen úzkou nudlí 4,25 metru širokou a vysokou tak, že by to Old Shatterhanda nutilo ke stálé úkloně; doposud však patří jim: matka jej překvapivě zdělila. Přesto domácí tkalcovna nestačí, aby šestičlennou rodinu uživila. Matka vedle toho šije, v přízemku stojí prádelna, kterou pronajímají za dva feniky na hodinu. Jedna z obou babiček žijících v domě se stará o děti, druhá chodí uklízet. *Stalo se, že si vydělala víc*

jak 25 feniků za den. Tu byla velkorysá a podělila nás děti dvěma houskami, které stávaly jen čtyři feniky, protože byty hodně tvrdé a okoralé, a často také plesnivé. Zemřela, jak se říká, stářím. Vlastní příčinou její smrti bylo ovšem to, čemu se dnes diskrétně říkává »podvýživa«. Pokusy otce vymanit se ze tkalcovské bídy pěstováním holubů a obchodováním se vším možným vyšly naprázdno. Krátce po Karlových třetích narozeninách museli dokonce dům prodat a rodina se přestěhovala do podnájmu v domě na náměstí.

Karel Friedrich je pátým dítětem v rodině Mayů, za ním následuje devět dalších sourozenců. Mnozí z nich ovšem nedožili ani svých prvních narozenin.

Karel Friedrich přežil. Oslepne však jen několik dnů po narození. Osud, který postihuje mnoho dětí v Ernstthalu díky permanentní podvýživě a bídným hygienickým podmínkám. Rodiče z chudších vrstev to již považují za zvyk, hned den po porodu, ať je zima nebo mráz, odnesou své dítě do kostela, aby nekřtěná matka neodpočívala na křesťanském hřbitově; ne málo dětí si z křtu odnese smrtelný zápal plic nebo infekci z nečisté vody v křtitelnici.

Karel Friedrich přežil. Ale svět kolem sebe spatří teprve za pět let. Hrůza, kterou lze snad zmírnit intenzivní, něžnou výchovou. Ale tohle štěstí Karel Friedrich nemá. Tak jako tak přetížená matka se musí vedle své práce postarat ještě o čtyřroční sestřičku Augustu, od pozdního léta 1843 je již opět v naději. V srpnu 1845 začíná z výtěžku domácího prodeje s půlročním kursem porodní asistentky, takže se teď celé měsíce o děti stará babička. V té době propukají neštovice. *My děti jsme ležely všechny nemocné. Jedné ze sester se hlava napadená neštovicemi změnila v kus beztvaré*

Život v datech

- 1842** 25. února se Karel Friedrich May narodil v saské Ernstthalu jako tkalcovský syn. Oslepl.
- 1846** Karel May získává díky odbornému ošetření dvěma drážďanskými lékaři zrak zpět.
- 1849** Je zapsán do školy.
- 1856** Začátek vzdělání učitele obecní školy.
- 1859** Vyhození ze semináře kvůli »zcizení« šesti vánočních svíček.
- 1860** Pokračování ve studiu v Plauen.
- 1861** May skládá závěrečné zkoušky a nastupuje místo pomocného učitele v chudinské škole. Na druhý svátek vánoční je obviněn z krádeže a zatčen.
- 1862** Odsouzení k šesti týdnům vězení.
- 1863** Saské ministerstvo vzdělání uvaluje na Maye doživotní zákaz výkonu povolání.
- 1864** Nejrůznější krádeže a hochštaplerství.
- 1865** Zatčení a odsouzení ke čtyřem rokům a jednomu měsíci nucených prací.
- 1869** Po propuštění nové groteskní trestné činy.
- 1870** Zatčení a odsouzení ke čtyřem rokům káznice.
- 1874** Předčasné propuštění pro dobré chování. První literární práce.
- 1875** May časopiseckým redaktorem u Münchmeyera v Drážďanech, v povídce »Old Firehand« poprvé zmiňuje jméno Vinnetou.
- 1877** May opouští Münchmeyera a stává se spisovatelem na volné noze.
- 1879** Trvalá spolupráce s katolickým časopisem »Deutscher Hausschatz«, kde v budoucnu vyjde poprvé většina jeho povídek.
- 1880 May se žení s Emmou Pollmerovou.
- 1881 Vycházejí první díly cyklu z Orientu.

- 1882 May se nechává přemluvit k napsání kolportážního románu »Lesní Růženka«. následují čtyři další.
- 1892 Freiburský nakladatel Fehsenfeld vydává povídky z Orientu ve slavné řadě »Sebrané cestopisy« s klasickým zeleným potahem. Karel May se stává bestsellerovým autorem.
- 1893 May píše - zvláště pro knižní vydání - svůj nejpopulárnější román: »Vinnetou I«.
- 1896 Karel a Emma Mayovi se stěhují do vily »Shatterhand« v Radebeulu. Nechává si zhotovit »medvědobijku« atd. Počátek mýtu o autorovi, který vše, co píše, také doopravdy prožil.
- 1897 Karel May na turné po Německu a Rakousku.
- 1899 Začátek patnáctiměsíční cesty po Orientu, která učiní konec Mayovým snům o jeho hrdinech.
- 1900 Nakladatel Adalbert Fischer zveřejní přes Mayův protest kolportážní romány pod jeho pravým jménem. Spouští se vlna procesů.
- 1903 Karel se nechává s Emmou rozvést a žení se s vdovou po továrníkovi Klárou Plöhnovou.
- 1904 Novinář Rudolf Lebius odstartuje štvanci proti Mayovi, poté co mu autor odmítne poskytnout půjčku.
- 1908 May poprvé cestuje tři měsíce po Americe, turistické cesty však neopouští.
- 1910 Lebius označí Maye jako »rozeného zločince« a berlínským soudem je osvobozen. V »dokumentaci« nato odhalí Mayovu trestnou minulost. Tisk se na kultovního autora nemilosrdně vrhne.
- 1911 May těžce onemocní. V listopadu je berlínský rozsudek zrušen a Lebius odsouzen.
- 1912 May přednáší ve Vídni před 3.000 posluchači, vysílen a s horečkou se však vrací domů. 30. března umírá ve vile »Shatterhand«.

hmoty. Čelo, uši a oči, nos, ústa a brada docela zmizely. Doktor musel hledat ostřím nože rty, aby nemocné vžil do úst trochu mléka. Nemocný a slepý Karel je rodině přítěží, zvláště když pravděpodobnost, že nepřežije, je přece jen velká. Tak se první, životně důležité (dnes už to víme) pokusy dítěte získat si lásku svého okolí ztrácejí v nicotě. V dětství jsem celé hodiny proseděl v tichu a bez hnutí zírál do temnoty svých nemocných očí, vzpomíná autor po letech ve vlastním životopise.

Karel se utíká k fantazii. Jeho babička, která umí vyprávět tolik pohádek, je první pomocnicí při jeho útěku. »Skutečný svět«, který nemůže vidět a který ho nemá rád - hladovce, který bez pomoci a užitku sedí kdesi v rohu, se rozplývá za lepším, barvami zářícím, exotickým čaroslavem. *Nevidět jsem nic. Dokázal jsem lidi a předměty vnímat, slyšet, také cítit; ale to nestačilo. Jak vypadá člověk, pes, stůl, to jsem nevěděl; jen kdesi uvnitř jsem si o nich dovedl udělat obrázek, duševní vizi. Když někdo hovořil, nevnímal jsem jeho zevnějšek, ale přiblížilo se mi jeho nitro. Nebylo pro mě nic jiného kromě duše, nic kromě podstaty. A tak tomu zůstalo, i když jsem už mohl vidět, od mládí až do dnešního dne. Jo je klíč k mým knihám.*

Během kursu porodní asistentky matka vypráví o oslepnutí svého syna. Dva profesori se o něj postarají a pětiletého chlapce během krátké doby vyléčí. Karel může opět vidět. Pozdě. Traumaty svého dětství se již nikdy nezbaví. »Svět« pro Karla Maye zemřel. Teď existuje jen jedno: JÁ. *Když jsem mohl opět vidět, byl již můj duchovní život tak rozvinut a ve svých pozdějších rysech tak pevně zakotven, že*

sám svět světla, který se nyní před mýma očima otevřel, nebyl s to vyvléci těžiště tohoto života ven z mého nitra.

Hladové roky

Když pětiletý chlapec poprvé spatřil skutečný svět, situace ernstthalských tkalců se ještě více přiosťřila. »V poslední době se zde objevily případy, že lidé, kteří se styděli žebrot, doslova vyhladověli,« píše se v žádosti ernstthalského obecního zástupce lenním pánům v Schönburgu, k jejichž území město patřilo. Knížecí rodina je stále bez peněz, zatížení nevolnickými dávkami ještě tvrdší než v okolním Sasku. Ženy a děti v rodině Mayů musí pomáhat vydělávat šitím rukavic pro nebožtíky. *V dnešním blahobytu je skoro nemožné si představit, jak uboze se člověk protloukal životem na konci čtyřicátých let. Nedostávalo se nám úplně všeho. Vyprosili jsme si v poledne od našeho souseda, hospodského z »Města Glauchau« slupky od brambor, abychom z toho mála, co na nich zůstalo, uvařili hladovou polévku. Zašli jsme do »Červeného mlýna«, tam nám dali několik hrstí plev a odpadu z pytlů a my jsme z toho dělali něco, co by se dalo alespoň pozřít. Na skládkách jsme trhali lebedu, na mezích hadinec a u plotů divokou lociku, abychom to uvařili a alespoň trochu zaplnili žaludek. Listy lebedy byly na dotek mastné. Při vaření to vytvořilo dvě či tři mastná oka, která plavala na vodě. Jak báječné a chutné nám to připadalo!*

Roku 1844 došlo ve Slezsku, kde panovaly podobné podmínky, k povstání tkalců, které bylo krvavě potlačeno. Nově vznikající průmyslový proletariát se začal bránit proti rostoucímu zbídačování, hospodářsky mocná buržoazie

naopak zachvívala zpátečnickou feudální mocí. Neklidný předvečer březnové revoluce se přiblížil. V samotném pokojném Ernstthalu vedla neúroda uprostřed těžké hospodářské krize v roce 1847 k prvním revoltám, při nichž byly vydrancovány pekařské obchůdky a stánky trhovců. A roku 1848 se povstání ve Francii přelilo do sousedních německých států. Demonstranti požadovali občanská práva, národnostní jednotu a demokraticky zvolený parlament; v Berlíně a Vídni došlo k pouličním bojůvkám. V Sasku skončilo v dubnu jedno z největších opozičních shromáždění lidu útokem na waldenburgskou knížecí rezidenci, která byla srovnána se zemí. Ernstthalská levice se organizuje ve »Vlasteneckém spolku«. Nechybí tu Heinrich May. Revolta byla potlačena. Došlo k zatýkání a k drastickým trestům. *Policista Eberhardt chodil od domu k domu a varoval před strašlivými následky povstání. U velké kostelní brány si ještě za setmění kluci vyprávěli o zastřelení, pověšení a popravě.*

Konec dětství

Pro malého Karla znamenal konec slepoty i předčasný konec dětství. Otec teď přenesl svou ctižádostivost na syna. Ten měl dokázat všechno to, co jemu, který nikdy do školy nechodil, jemu, který právě opět zkrachoval, zůstalo odepřeno. Dosáhl toho, že jeho pětiletý chlapec byl zapsán do školy; a když se opravdu ukázal být jako neobyčejně nadaný, nutil jej, aby se po škole, často dlouho do noci, dále učil. *Dal dohromady všechno takzvané učivo, aniž byl schopn nějakého výběru či mohl určit jeho posloupnost. Donesl vše, co kde našel. Musel jsem to číst, nebo dokonce přepisovat. Staré modlitební knížky, účetní a přírodopisné*

knihy, učená pojednání, z nichž jsem nepochopil ani slovo. Jeden zeměpis Německa z roku 1802, měl přes 500 stránek, jsem musel celý přepsat, abych si lépe zapamatoval čísla. Ta samozřejmě již dávno nesouhlasila!

Ernstthalský kantor dával talentovanému chlapci zdarma hodiny klavíru, houslí a varhan; k tomu se brzy přidala latinská gramatika, kterou se musel May naučit zpaměti, pak soukromé hodiny francouzštiny u rektora školy. Když vystěhovalecká vlna směr Amerika zasáhla i Ernstthal a objevila se nabídka kursů angličtiny, musel se jich účastnit také. Na poplatky za ně si vydělával tím, že v hohensteinské hospodě stavěl kuželky, v některých dnech i dvanáct a více hodin. To, čemu se říká »mládí«, jsem nikdy nezažil. Musel být pořád doma, abych psal, četl a »učil se«! Když jsem viděl své vrstevníky skákat, honit se, hrát si a smát se na náměstí, jen zřídka jsem se odvážil požádat, abych tam směl také. Otec byl proti tomu, abych se podílel na »nepravostech« jiných dětí. Vychovával mě jako vzorový příklad, aby se s ním chlubil před ostatními. A když. byl ve stresu nebo měl špatnou náladu, což bývávalo deset hodin ze dne, byl víc než prchlivý. Výprask patřil v domě Mayo- vých k běžným denním rituálům. Na stavu visel z tří pramenů spletený provaz, který zanechával modré pruhy, a za kamny byl schovaný proslulý »březový Honza«, kterého jsme se my děti obzvlášť bály, protože otec jej před výpraskem rád namočil, aby byl elastičtější a tedy důraznější. I v těch nejjasnějších a nejpokojnějších okamžicích jsme měly pocit, že stojíme na sopce a každou chvíli můžeme čekat výbuch. Pak jsme dostávaly provazem či »Honzou« tak dlouho, dokud otec mohl...

Ve čtrnácti letech ukončil Karel May školu s výtečným vysvědčením. Jeho sen stát se doktorem byl však neuskutečnitelný. Ale když budeme tvrdě šetřit, počítá otec, mohlo by to stačit na učitelské vzdělání, což by pořád ještě znamenalo obrovský společenský vzestup. Na přímluvu kněze dosahuje Karel May vskutku ještě téhož roku přijetí do Knížecího učitelského semináře ve Waldenburgu.

Radost vydržela krátce. Přijetí bylo ledové. Učitel i spolužáci dávají »chudinskému dítěti« pocit, že mezi měšťanskými syny smí pobývat jen díky jejich milosti. *Osaměl jsem i tu. A to víc, mnohem víc než doma. Jak rád bych se svěřil některému z našich učitelů, ale ti byli tak vznešení, tak chladní, tak nedosažitelní, a hlavně, to jsem vycítil, nikdo z nich by mi neporozuměl; nebyli vůbec dobrými psychology. Cize by se na mě podívali a prostě by mě nechali být.* Vyučování samotně připomíná metody vymývání mozků v moderních psychosektách. *Chladné, přísné a tvrdé. Ani stopa poezie. Každá jednotlivá myšlenka patřila do určité škatulky a za žádnou cenu se nemohla objevit jinde. Samozvaná, ustrnulá, patetická a pokrytecká školometská morálka* Maye odradila. *Ani náznak lidského tepla; to mě vnitřně zničilo.* May dostává první důtku, když jednou chybí při náboženství; jeho vědomosti získané pod otcovou knůtou působí »přemoudře«, kritické dotazy k učebním osnovám obracejí pozornost rozhněvaných učitelů na tkalcovského synka. Z událostí roku 1848 se poučili: Demokratické projevy se musí udusit hned v zárodku.

V prosinci 1859 dojde k neslýchané věci: May, coby »světič« odpovědný za světlo ve třídách, si vezme jako vánoční dárek pro rodiče půl tuctu svíček. Dva spolužáci jej udají.

Učitelská konference stanoví, zda chovance s tak »ďábel-
ským charakterem« nevykáže vzhledem k »mravní nedů-
stojnosti« ze školy.

Nejvyšší možný trest. Ale přece jen má štěstí: Ernstthalský
kněz se jej zastane; jeho žádost o udělení milosti je přijata
a on může v jiném semináři pokračovat ve studiu. V září
1861 složí v Plauen kandidátské zkoušky s hodnocením
»dobře«; o tři týdny později nastupuje na zkoušku na své
první místo jako pomocný učitel v chudinské škole v Glau-
chau. Tentokrát radost vydrží celých dvanáct dní: Člověk,
u něž bydlí v podnájmu, si stěžuje u příslušného super-
intendanta, že devatenáctiletý mladík se příliš sblížil s jeho
mladou manželkou, které dává hodiny klavíru. »Zahájení
disciplinárního šetření či podání návrhu téhož není možno
povolit,« poznamenává si superintendant. Karel May je
přesto ihned zbaven místa a je mu pohroženo žalobou, po-
kud by si stěžoval na »vyšší místa«. Rezignuje a pročítá
inzeráty s nabídkou práce.

May nakonec končí v Altchemnitz. Tam přebírá jako uč-
ňovský učitel dvou přádelen tři třídy s dětmi od deseti do
čtrnácti let, které si po desetihodinové práci v továrně od-
sedí ve škole své zákonem ustanovené hodiny. Třída je
umístěna v podkrovní mansardě nad prádelnou a je tak
malá, že žáci nemohou ani zpříma sedět, protože jejich
lavice stojí těsně u zakřivujících se stěn. Nijak uspokojiví
práce, střídání učitelů je na denním pořádku. Karel May
vydrží šest týdnů. Ale odchod je nedobrovolný, opět před
vánoci: Když jede na prázdniny domů, vezme s sebou
hodinky a kuřácké potřeby svého spolubydlícího. Ví, že
kdo vlastní hodinky, ten už něco znamená. A vypůjčil si je
konec konců již vícekrát - aby začal přesně s vyučováním.

Ovšem jejich majitel v tom tentokrát vidí svou šanci, jak se
zbavit nepohodlného spolubydlícího, a udá jej. Na druhý
svátek vánoční je Karel May v hohensteinském hostinci
»Tři labutě« zatčen, právě uprostřed rozehrané partie biliár-
u. A najde se i soudce, který jej za »neoprávněné použi-
vání cizích věcí« odsoudí k šesti týdnům vězení, které si
odsedí od 8. září do 20. října 1862 v Chemnitz.

A tím je se snem o učitelování konec. Když se chce May
po vazbě znovu ucházet o místo, saský úřad pro nábožen-
ské záležitosti zadrží jeho osvědčení a jednadvacetiletému
mladíkovi uloží celoživotní zákaz výkonu povolání. Po še-
stiletém vzdělání je Karel May opět bez ničeho. Šok! *Toto
zdešení mne již neopustilo; nezbavil jsem se jej. Pevně mě
sevrlo a kdesi uvnitř mne rozdíralo. Znovu se vnější svět
projevil jako hrozba. Odmítnutý narcis se dále zavíjí ve
svém kokonu. Myšlenka na hanbu, která mi byla způsobe-
na, se tak hluboko a tak natrvalo usídlila v mé duši, že ta
těžce a vážně onemocněla. Myslel jsem na pomstu, a sice
strašlivou pomstu, na něco, co se ještě nestalo. Ta pomsta
spočívala v tom, že já, který jsem byl kvůli trestu vyvržen
mezi zločince, teď vskutku také zločin provedu. Podle mých
úvah mě pak měli na svědomí a v den Posledního soudu
bude Bůh nucen celou tu prokletou bandu lhářů, která mne
a moje blízké tak zubožila, svrhnout do pekel.*

Narcis a náfuka

9. července 1864 se v městečku Penig severně od Ernst-
thalu objeví u jednoho krejčího »oční lékař Dr. med. Hei-
lig«, nechá si ušít nové šaty a zmizí, aniž by zaplatil, pone-
chá tu však latinsky přesně vyplněný recept pro kohosi

nemocného v domě. 16. prosince do Chemnitz přijede »seminární učitel Ferdinand Lohse«, u kožešníka Nappeho objedná pro svého údajně nemocného ředitele noblesní kožešinu, odejde s ní do vedlejší místnosti a víc už jej nikdo nespátří. 20. března 1865 se »rytec forem Hermes« (bůh zlodějů!) pokusí o stejnou hru - a je dopaden. 8. června 1865 je Karel May odsouzen za »několikanásobný podvod« ke čtyřem rokům a jednomu měsíci nucených prací. Již o týden později je číslem 171 mezi jedním tisícem vězňů ve zwickauské věznici Osterstein.

»Z nejvyššího milosrdenství« je May vzhledem k dobrému chování 2. listopadu 1868 předčasně propuštěn. Jeho situace je však teď ještě horší než předtím. První, co se doma dozví, je to, že »pohádková babička« krátce po jeho uvěznění zemřela. Sousedé pozorují »recidivistu«, který chtěl být »kdoví co«, s nedůvěrou. Vícekrát byl podezřelý z deliktů, které se přihodily v okolí. May začíná tlouci kolem sebe - v masce svých nepřátel: Na druhý svátek velikonoční 1869 zabaví »policejní poručík z Wolframsdorfu« u jednoho kupce ve Wiederau desetimarkovou bankovku jako »falešnou« a náhodně objevené hodinky jako »kradené zboží«. Kramář poslušně uposlechne výzvy, aby zástupce státu »za účelem dalšího vyšetřování« doprovodil k nejbližší četnické stanici, a tam čeká několik hodin jak nařizeno ve vedlejším hostinci na výsledch. O deset dní později zabaví »člen tajné policie« jakémusi provazníkovi v Ponitzu podobným způsobem třicet marek, které se však při bezhlavém pokusu o útěk zase ztratí; 15. června pošle »expedient advokáta Dr. Schaffratha v Drážďanech« pekařského mistra a všechny jeho syny z Mülsen St. Jakob k notáři s oznámením, že po příbuzném, který odcestoval do Ameriky, zdědili

majetek, aby pak zůstavším manželkám sdělil, že všechno je lež - záminka k nerušenému prozkoumání falešných peněz. S 28 markami expedient zmizí.

Při dalších akcích je kořist ještě absurdnější, z činů se stále jasněji stávají groteskní eulenspígloviny: jednou například ukradne v restauraci pět biliárových koulí, při vloupání do hohensteinské hospody »Engelhardt«, kde musel svého času stavět kuželky, vezme jednu utěrku a jednu cigaretovou špičku. Když je nakonec 4. ledna 1870 zadržen při pokusu přespát ve stodole, způsobil dohromady škodu 106 marek, 12 grošů a 3 feniky. Soud jej za to odsoudí ke čtyřem letům káznice, z nichž první rok »vzhledem k silnému podezření z pokusu o útěk a sklonu k hrubé nekázní, vzpurnosti a násilnickým činům« stráví v izolaci.

Coming-out

Když je mezitím již dvaatřicetiletý 2. května 1874 propuštěn z káznice Waldheim, svět se zase o dosti velký kus pootočil. Prusové a jejich spojenci vyprovokovali válku proti Francii a vyhráli. Opojení nacionalismem zasáhlo široké masy. Důsledkem toho nebylo jen dlouho žádané spojení malých států v Německou říši pod pruským vedením, nýbrž i horentní válečné odškodnění ve výši 1,8 miliard tolarů, které beztak již expandujícímu hospodářství udělilo ještě dodatečný impuls. Vznikají nová průmyslová centra - k tíži zemědělství a domácích řemeslníků. Propuká vlna útěků z venkova, Berlín zdvojnásobuje své obyvatelstvo a stává se prvním německým miliónovým městem. Výbušně rostoucí metropole se nedokáže vypořádat s lid-skými davy. Nutné byrokratické struktury a nové požadavky průmyslu ostře ohraničují svět práce a svět ostatních

činností. Sociální zákony ještě neexistují, stále rostoucí spodina žije na pokraji životního minima. Ve čtyřicátých letech započatý vystěhovalceý exodus nezmenšeně pokračuje. V letech 1871 až 1896 odchází 2,5 miliónu Němců, hlavně do Ameriky.

Exotické dobrodružné příběhy a popisy z cest k civilizaci nedotknutým kulturám zažívají nový rozmach. Alfabetizace zasáhla mezitím již tři čtvrtiny obyvatelstva, týdenní pracovní doba klesla v nejdůležitějších odvětvích průmyslu ze 78 hodin v roce 1870 na 64 hodin v roce 1890. Nově vzniklá pracovní síla, malí úředníci, obchodníci a řemeslníci, kteří teď v protikladu k venkovskému obyvatelstvu disponovali privilegiem předem určené pracovní doby i doby volna, projevovali velký zájem o vyrovnanou zábavu. Knihy jsou stále ještě luxusem vyššího měšťanského stavu, avšak sešitové romány na pokračování, dodávané takzvanými kolportéry na splátkové bázi až do domu, jdou neuvěřitelně na odbyt.

»Poněkud zesláblý, jinak prácešopný,« poznamenává 2. května 1874 ústavní lékař do propouštěcích papírů »trestance No. 402«. A k plánům do budoucna dopisuje: »Chce vycestovat do Ameriky.« To oznámil už jednou a při jeho současném propuštění je to stejně nereálné jako jsou pro několikrát trestaného šance, že kdy povede řádný občanský život. Karel May se stává stigmatizovaným vyděděncem, absolutní přizpůsobení nebo drastická kriminální kariéra jsou jedinými alternativami. May však najde třetí cestu. Píše.

»Nepřiřezával, nestříhal, neskrýval, nepotíral nic, co nezapadalo do měšťanského prostředí a co by dříve či později muselo uhynout, ale změnil prostředí samotné: pro svoji

bizarní osobnost a všechny její heroické, revoltující a drsné inkarnace vytvořil svébytný, imaginární svět, v němž se mohl bez problémů pohybovat: snový svět, který byl pečlivě zdoben stále bohatšími detaily vysoké věrohodnosti. Co zbylo venku v drsné skutečnosti, je jen stín starého pokrouceného charakteru: neškodného, snesitelného stvoření, které převelice tiše kráčí světem.« (Mayův životopisec Wollschläger)

Karel May začal již z Waldheimu rozesílat povídky různým časopiseckým vydavatelům - zprvu bezvýsledně. Ani jediný text nebyl otištěn. Avšak deset měsíců po jeho propuštění stojí před jeho dveřmi náhle jeden z adresátů a nabízí mu místo redaktora.

Heinrich Gotthold Münchmeyer, původně tesařský tovaryš, a pak muzikant táhnoucí po venkovských tancovačkách, začal roku 1862 v Drážďanech jako »nakladatel a kolporter«. Vedle jiných levných sešitů vydává i týdeník »Der Beobachter« (Pozorovatel). A ten by měl, poté co předešlý redaktor odešel, převzít Karel May. On totiž umí psát, to Münchmeyer poznal na základě jeho vězeňských rukopisů, a autoři jsou vzhledem k obrovsky rostoucímu čtenářstvu nedostatkovým zbožím. To pak lze i nějaký ten trest přehlédnout, navíc když se taková skutečnost výhodně projeví při sjednávání mzdy...

8. března 1875 se May stěhuje do Drážďan, do blízkosti sídla vydavatelství. Ignoruje, že je na dva roky postaven pod policejní dozor - s denní povinností hlásit se u místního policisty. A tak ernstthalský šéf policie Frenzel »poslušně hlásí« na kriminální policii v Drážďanech, že nový spoluobčan rostoucí metropole je »již kvůli těžkým krádežím,

podvodům, buřičství a falšování trestaný gauner a dřívější učitel Carl Friedrich May« a »lze předpokládati, že tentýž také svou dřívější dráhu zločince částečně opět nasloupí«. May je vykázán. Ale tentokrát se vyděděnec ze zvůle úřednické moci zachytí stébly. Začátkem srpna dosáhne revize úředního vyhoštění a vrací se do Drážďan.

Tam pro Münchmeyera založí dokonce tři nové časopisy, »Schacht und Hütte« (Na šachtě a v chaloupce), »Deutsches Familienblatt« (Německý rodinný list) a »Feierstunden am häuslichen Herde« (Slavnostní chvíle u domácího krbu); zábavné listy, které *mají vnést sluneční jas clo domovů a srdcí čtenářů*, kde však konečně muže otisknout své první povídky »Ze zápisků světooběžníkůvých«. Listy mají takový úspěch, že mu Münchmeyer k vánocům věnuje klavír, pořádná výplata však zůstane na cestě.

Presto spolupráce trvá jen osmnáct měsíců. Koncem října 1876 May odchází. Důvodem není žádný zaměstnanecký konflikt, nýbrž Münchmeyerova horlivá snaha ještě více si zavázat snaživého autora a redaktora a spojit jej s dosud nevdanou sestrou vydavatelovy manželky. Avšak v tomto ohledu má čtyřiatřicetiletý May jiné plány: Při jedné návštěvě doma objevil u své sestry devatenáctiletou Emmu Linu Pollmerovou, zhýčkanou obecní krásku, jež žije u svého dědečka, silně obléhána ctiteli. May je *hrdý na to, já starý chlap jsem vystrnadil všechny ty mladinké ctitele, a to rychle a nadobro, jednou provždy! Hned od dalšího dne ke mně chodívala s večerem, jakmile se Pollmer uložil ke spánku, lajně, potichu zadními dveřmi, které pro ni byly vždy otevřeny. A v Drážďanech se pak nechá jejími dopisy svést k názoru, že ona je pro něj tou ideální manželkou:*

Mluvila o mém »krásném, veledůležitém povolání«, o mých »šlechetných cílech a ideálech«. Citovala pasáže z mých »zeměpisných přednášek« a připojovala k nim myšlenky, jejichž trefnost mě udivovala. Jaký to impuls pojmut ji za ženu!

Fatální omyl: V následujících letech si May ještě mnohokrát poznamená, jak jeho žena nejeví vůbec zájem o jeho práci a nečte ani povídky, které zveřejnil pod jejím jménem - ubohý pokus, jak získat její pozornost. *Má žena nečetla nikdy žádnou z mých knih. Včel a obsah mých spisů pro ni byl stejně tak neznámý a lhostejný jako vůbec mé cíle a ideály. Štítla se duševní práce. Jejím ideálem byl v jednom kuse pohostinný dům, voliéra pro šťebetavé sýkorky a odvázané ptáčky všeho druhu. Tady chtěla být královnou, tady chtěla být milována a milovat... Po 22 letech je v roce 1903 manželství rozvedeno a May se deset týdnů nato žení s vdovou po továrníkovi Klárou Plöhnovou - volba, která jej učiní šťastnějším, na jeho tvorbu má však dlouhodobě zhoubné účinky. Ale to už je jiná historie.*

Zprvu to táhne May s Emmou Pollmerovou společně a jako autor na volné noze se živí příhodami z podkrušnohorských vesnic, až konečně v říjnu 1877 se stane redaktorem týdeníku »Frohe Stunden« (Báječné chvíle) u drážďanského nakladatele Bruno Radelliho. A zde také vychází na pokračování první Mayův román »Auf der See gefangen« (Chycení na jezeře), s kterým se o něco později opět shledáme v »Old Surehandovi«. I další nakladatelé si jej všimnou a tisknou jeho povídky.

»Ten **příběh** je napsaný tak vtipně a napínavě, že si musím gratulovat,« píše básník a redaktor listu »Heimgarten« (Domácí zahrada) Peter Rosegger jakémusi expertovi po četbě Mayovy egyptské novely »Die Rose von Kahira« (Růže z Káhiry). »Vážený profesore, neslyšel jste náhodou již jméno Karel May? Dle jeho způsobu psaní jej považuji za zkušeného muže, jenž musel po dlouhý čas žít v Orientu.« Výjimečný talent se dává poznat.

Vprostřed této spíše poklidné periody dojde k novému zatčení a odsouzení. V noci 28. ledna 1878 spadl po hospodské potyčce jediný syn starého Pollmera pod koně a přišel tak o život. Pollmer nevěří v nehodu a přemluví Maye, aby celý incident na místě přezkoumal. A ten to - po svém zvláštním způsobu - provede: S tvrzením, že *je nasazen vládou a poněkud výše postaven než státní návladní*, vyslýchá očitě svědky, kteří však mají určité podezření a udají ho. 9. ledna je Karel May vzhledem k troufalosti ke státním orgánům odsouzen ke třem týdnům vězení (protiprávně - i dle tehdejších paragrafů, jak zpětně zjistil právník Claus Roxin), které si musí ve dnech 1. až 22. září odsedět zrovinka v domácím vězení. Příhoda, která jej již nedokáže svést z cesty, kterou poprvé veřejně nastoupil v říjnu 1875, když v Munchmeyerových »Rodinných listech« rozevřel »Zápisky světoběžníkovy« větou: *Swallow, můj statečný mustang, našpicoval své malé uši.*

II. V zenitu

»Já sám se musím stát legendou, já sám, mé Já. Samozřejmě je to opovážlivost, na níž mohu snadno ztroskotat...«

Karel May

Z proletářského poskoka se stal reprezentantem své doby. **Když** v roce 1892 vyšlo prvních šest »Zelených svazků«, musel May ještě prosit svého nakladatele o zálohu. O tři roky později - a od té doby každoročně - obdrží 60.000 marek za 100.000 a více prodaných knih. Na přelomu století překročily jeho »**Příběhy** z cest« miliónovou hranici; stejnou výši nákladu uvádí reklama pro dřívějších pět kolportážních románů v Munchmeyerově nakladatelství. A od té doby nelze konce úžasného boomu dohlédnout: 1945 je to 9,3 milióny kusů, 1965 již 25 miliónů, v sedmdesátých letech se náklad ještě jednou zdvojnásobil, a dodnes jen samotné nakladatelství »Karl May«, o jehož obzvláštních zásluhách tu ještě bude řeč, prodalo více než čtyři milióny výtisků.

K tomu se připojuje nejméně 25 miliónů výtisků v němčině z tuctu jiných nakladatelství stejně tak jako neodhadnutelné množství překladů, které se částečně již na přelomu století začaly objevovat v nejméně třiceti jazycích. V holandsko-flámské oblasti má Mayovy tituly v programu kolem 55 nakladatelství, v Litvě dosahují jen samotná nová vydání »Vinneta« v letech 1986/88 300.000 kusů. V bývalém Československu a Maďarsku patřil k nejpopulárnějším autorům mládeže - dříve s náklady několika stovek tisíc exemplářů. V Bulharsku smí být od roku 1977 znovu

vydáván; první svazek, soubor povídek, vyšel v nákladu 300.000 kusů a byl hned v den vydání rozebrán.

V letech 1965 až 1971 vypočítává jedna ze studií 431 překladů Mayových příběhů z cest. »Bratři Grimové, Goethe, Brecht a Thomas Mann, kteří se v tomto pořadí dále umístili, dosahují ve stejném časovém horizontu počtu toliko 182 až 288 překladu.«¹ 1968 spočítalo UNESCO 114 Mayových překladů - páté místo celkově ve světě (Takový Goethe se zde objevuje až na padesátém místě).

Karel May, pop-hvězda. Už za života. Na autorských cestách přijímá až 800 návštěv denně. V Mnichově musejí zařadovat hasiči a vodním dělem vyčistit stovkami fanoušků zacpanou ulici před hotelem. V Bonnu objeví ctitelé Maye u holiče, vtrhnou do salonu a unesou odtud odstřižené lokny ležící na zemi. Dopisy od příznivců, adresované na »Mr.Shatterhanda, Drážďany« nebo »Panu spisovateli Karlu Mayovi« bez udání místa najdou svého adresáta. *Kdo pak zná všechny ty Mayovy kluby, jejichž čestným členem jsem? Kdo spočítá spolky, akademická a neakademická pěvecká sdružení, čtenářské, šermířské, sportovní a jiné kluby, spolky skatu, pivní a kávové společnosti, které mi depešemi, dopisy, pohledy, květinami a jinými dary dokazují, že ročně mám kolem dvaceti dnů narozenin a třiceti jmenin?* Učitelé udělují podepsanou fotografii svého zkrachovalého ex-kolegy svým žákům jako odměnu za dobré známky a mravné, vzorné chování. *Několika málo darebákům, kteří se ne a ne polepšit, byla Mayova fotografie*

1 Jochen Schulte-Sasse: Exotika Ameriky u Karla Maye a německá skutečnost. K sociálně psychologické funkci triviální literatury ve vilémovském Německu, in: Helmut Schmiedt (editor): Karl May, Suhrkamp, Frankfurt 1983, s.101.

odepřena. Několik dnů nato mi vychovatel sdělil, že to splnilo svůj účel; odbojníci poprosili za odpuštění a slíbili, že se polepší.

»Pokud by někdo soubor mých knih srovnával se sbírkou zbraní, pak May je tou pistolí, s níž trefím každého čtenáře neomylně do srdce,« jása jakýsi knihovník. Vděčná matka vypráví, jak její syn byl po četbě »Old Surehanda« tak »uchvácen a zapálen«, že se nadobro vzdal svého plánu na sebevraždu. »Sotva budete věřit, jak ti chudí, prostí lidé poslouchají, když jim večer po jejich celodenní dřině čtu! **Troufám** si tvrdit, že zde již nežije žádný zlý člověk,« sděluje jedna učitelka z »osamělých Dolomitů« a jiný manželský pár přiznává: »Od doby, co čteme Vaše díla, už nepatříme k sociálním demokratům.«

Nabídky k sňatku, *sdělované mi mnohdy bez vědomí samotných dam jejich příbuznými či opatrovníky* se ve vile »Shatterhand« kupí stejně jako o půl století později v Presleyho »Gracelandu«. Obrazové motivy z knih Karla Maye jsou rozšiřovány jako plakáty, »obzvláště vhodné pro výzdobu pokoje, ve velkém formátu, tisk olejovými barvami« - a to v roce 1883! Je třeba spolupracovníci, aby se uspokojila všechna přání autogramů, fotograf bohatne prodejem exkluzivních fotografií: Karel May v kostýmech Old Shatterhanda a Kara Ben Nemsiho, po straně medvědobijka a Vinnetouova stříbrná puška, kterou si nechal k tomuto účelu zvlášť vyrobit u jednoho drážďanského puškaře. Již roku 1881 se abonenti listu »Deutscher Hausschatz.« (Německý poklad domova) dověděli, že jejich »oblíbený světoběžník« všechna místa »sám procestoval. Před nedávnem se vrátil z cesty do Ruska, Bulharska, Konstanlinopole etc., a to s bodnou ranou na památku. Nejezdí nikdy s bedkrem

Jsem vskutku Old Shatterhand či Kara Ben Nemsí a prožil jsem to, co vyprávím. Karel May kolem 1896.

v ruce, nýbrž si hledá ještě málo vyšlapané stezky.« »Pochopitelně že na Sahare, v Kurdistanu i jinde člověk prožije jiné věci než v kupé pro nekuřáky na německé dráze,« píše se o několik čísel později. Čtenáři jej bombardují otázkami po nezveřejněných podrobnostech jeho cest, české, maďarské a holandské noviny informují o saském dobrodruhi.

Zpoloviny jej to táhlo, zpoloviny se vezl: »Citově prázdný a přitom toužící po lásce, nemohl odolat pokušení celé to nadšení, které tak náhle miliónkrát zahořelo pro jeho ideály, připisovat své osobě.« (Wollschläger) Od roku 1896 se cestopisy nazývají »Povídky z cest« nebo dokonce »Zážitky z cest« a čtenáři se oficiálně od Maystra dověděli, že já jsem vskutku Old Shatterhand či Kara Ben Nemsí a prožil jsem to, co vyprávím.

(Genialita a šílenství

Ony země jsem vskutku navštívil a mluvím jazyky zmíněných národů. Mluvím a píši: francouzsky, anglicky, italsky, španělsky, řecky, latinsky, hebrejsky, rumunsky, 6 arabskými dialekty, persky, 2 dialekty kurdštiny, čínsky 6 dialekty, malajsky, namaqua, několika nářečími sundštiny, svahilsky, hindustánsky, turecky a indiánskou řečí Siouxů, Apačů, Komančů, Šošonů, Uto-Aztéků, Kajovů, a vedle kečumany třemi jihoamerickými dialekty. Laponštinu nechci připočítávat. ...Postavy, o nichž vyprávím, žily či ještě žijí a byly mými přáteli. ...Vinnetou se narodil 1840 a zastřelen byl 2.9.1874. Byl ještě mnohem báječnější, než jej dokáží popsat. ...Protože většinou vyprávím o tom, co jsem sám prožil a viděl, nepotřebuji si nic vymýšlet.

Karel May na vrcholu své slávy. *Jsem vskutku Old Shatterhand*, vypráví celému světu malý Sas, který v 58 letech poprvé opustí evropskou půdu - a svět mu věří, jakkoliv jsou jeho líčení bláznivá. Ameriku »zcestoval víc jak dvacetkrát,« informuje reportér »Bayrischer Courier« (Bavorský kurýr). 1897 po sjednaném interview uvažuje »muž, který ovládá 1.200 jazyku a dialektů«, že s podzimem svého života »se znovu navrátí k Apačům«, kde by mohl velet 35 tisícům mužů, a »navštíví Vinnetouův osamělý hrob a v Rocky Mountains si uloví nějakého grizzlyho.« Několika *hlupákům*, kteří o tom pochybují, hrozí, jen *ať sem přijdou a podívají se na jizvy, které pokrývají celé mé tělo, a pak zmlknou!*

Co zpětně působí jako geniální reklamní kampaň k prosazení určitého image, považovala veřejnost za víc než pouhou lež: Karel May *byl* Old Shatterhand a vskutku znal své hrdiny. Když. vyprávěl o Vinnetouově smrti, přátelé dosvědčují, jak »seděl skrápěn slzami«, protože jej zaplavily vzpomínky. Když. pracoval, trpěl a smál se spolu se svými postavami. Jednou jeho zaměstnanec zděšeně uprchl, když. v Mayově pokoji zaslechl výkřiky, a všude vyprávěl, že jeho šéf se pomátl.

Nejpozději v polovině 90. let May »znenáhla ztrácel kontrolu nad svým fantazírováním, nedokázal odlišit skutečnost od snu« — tolik závěr Mayova znalce profesora Clause Roxina. Nejpozději v té době si musela veřejnost povšimnout, že Mayovy exotické příhody z cest nejsou ničím jiným než. *osvobozující výpovědí*: bizarním dílem geniálně přetvořené těžké narcistické neurózy, zcadlcním podivuhodného vnitřního světa, »navýsost osobní porážky a pokorenění, jež duše píše s nebývalou precizností« (Schmiedt).

May prožil to, co vypráví, ale ne na Divokém západě a ne v Orientu, nýbrž, v Sasku. *Doopravdy proniknout do ducha jazyka může jen ten, kdo je příslušníkem národa, který tímto jazykem mluví*, píše 1896 v listu »Deutscher I lauschatz«, a *kdo četl mé povídky, ten ví, že jsem stále, i když vnitřně, o tuto příslušnost usiloval. Člověk, který žil vnitřně.*

»Zdá se, že May své dílo začínal vždy bez jakékoliv přesnější představy o průběhu a vyústění děje; jeho provedení pak vznikalo více ze samotné podstaty než z předkládaného materiálu, z kterého často zůstalo překvapivě mnoho motivů vůbec nepoužitých. Koncepty k pozdějším dílům, které se zachovaly, to jasně dokazují: nikde nenalezneme třeba jen náznaky rámcového děje, nýbrž jen souspisky údajů k tomu, co již bylo napsáno,« konstatuje Hans Wollschläger. »Lze říci, že psaní pro Maye v zásadě znamenalo intenzivní vyrovnávání se s vnitřními konflikty; byly-li tyto problémy *ventilovány*, pak mohly, ba musely být na nějaký čas *zapomenuty*. Takové retušování problémů nevedlo přirozeně k jejich skutečnému odstranění; pozvolný návrat jejich neodkladnosti působil na Mayovu vlastní rostoucí produktivitu.«

Skicuji. Tím je řečeno vše. Často celé měsíce nenapiši jediné slovo. Pak náhle přes jedinou noc vznikne přes sto stran. Na těch stránkách nic neměním. Vbrzku je odesílám, a tak jak se řádky za sebou skládají na papír, jsou i vysázeny a vytištěny. Opravy nestrpím! Nikdy nic neměním a nevylepšuji. May si vypěstoval takřka panický strach z vědomé konfrontace s hotovým textem. Proto se bojí i nutných přepracování svých děl, několikrát přitom doslova onemocní, dotváří úpravy a spojovací prvky na poslední chvíli a nanejvýš nepořádně (většina jeho knižně vydaných děl

vznikla sebráním jednotlivých povídek, otištěných nejprve časopisecky). Tu se k životu probouzejí osoby, které již dávno zemřely, jedni »zapomínají« prožitky z předešlých epizod, zatímco druzí vybrebtají informace, které se mají časově dozvědět až mnohem později. A stihne to i samotného Vinnetoua: Zatímco v úvodu k prvnímu dílu ještě zemře zasažen *smrtící kutí bílého muže*, v třetím díle je zabit Indiánem. *Svému duchu a duši jsem dat pozemskou podobu, která se nazývá román. Tento oděv je jediným tělem, které mému vnitřnímu Já umožňuje hovořit s mými čtenáři, stát se pro ně viditelným a slyšitelným. Na tom nesmí být změněno jediné slovo ani jediná řádka. Jakákoliv změna, třeba i ta nejnepatrnější, je ranou; každá větší z něj však činí naprostého mrzáka.*

Co ve skutečném životě Karla Maye bylo tak ubohé, dařilo se Old Shatterhandovi či Kara Ben Nemsimu přímo hravě. Musel-li se malý May mučivě prokousávat pod otcovým tlakem cizojazyčnými gramatikami a slovníky, naučil se Kara Ben Nemi v divokém Kurdistaně tamější řeč během několika dnů. Zatímco po léta slepý autor měl stále ještě problémy s očima a vícekrát se musel podrobit lékařskému ošetření, jeho literární Já je vybaveno vynikajícími vizuálními schopnostmi, které mu umožňují odhalit na vzdálenosti padesáti kroků číhajícího nepřítele *díky muškám, které přitahovány jeho osobou, se nad houštinou shlukují daleko více než jinde*. Ztroskotat-li Mayův toužebný sen stát se po letech slepoty sám lékařem na nedostatku finančních prostředků, získal si Kara Ben Nemi brzy po celém Orientu pověst medicinmana, který *musí být ve spolku s šejtanem, protože dokáže třemi zrníčky durrhahirse oživit mrtvé*. A to bez odpovídajícího vzdělání: *A pak mi naneštěstí v Káhiře*

padla do rukou stará, teď už jen z poloviny plná homeopatická lékárna; tu a tam jsem na nějakém cizinci či známém vyzkoušet pět zrníček znásobujících sílu, pak během plavby po Nilu jsem svým lodníkům dal na špičku nože mléčného cukru proti všem možným i nemožným nemocem, a neslýchanou rychlostí tak získal věhlas lékaře, zdůvodňuje May chatrně a neohrabaně literární kompenzaci svého nesplněného snu o léčiteli skrze rázného Kara Ben Nemsiho, který na vrcholu své kariéry jako »Dr.med. Heilig« zavádí v zemi Škipetarů dokonce umění sádrového obvazu.²

Mayovy vězeňské roky se nezrcadlí jen v nekonečném řetězci zajetí a osvobození. Jeho hrdinové rovněž, nevydrží déle na jednom místě, bezustání *cestují dalekými kraji, celými zeměmi a kontinenty, nejraději však z hlubin k vyšším, z Ardistanu k Džinnistanu, od nízkých smyslných lidí k ušlechtilému člověku.*

Dospělí? - Pchá!

Karel May, triviální autor: Zloduchové jsou ještě doopravdy zlí a správný »westman« (jen *greenhorni* říkají »kovboj«) je poznán hned při prvním setkání podle *pichlavých očí*. Dobří jsou vskutku dobří, ale občas nerozvázní, zvlášť tehdy, když muž s ocelovými pěstmi a jeho rudý pokrevní bratr se ometají někde nablízku. Jasná pravidla, žádné pochybnosti: tak to má být! Jistota ve stále nepřehlednějším světě, pomoc v orientaci tam, kde »antiautoritativně« zatížení rodiče se zdráhají odpovědět a jiní dospělí působí tak

-Ostatně jedním z nejkurióznějších květů zkoumání díla Karla Maye se stala disertační práce jistého zubního lékaře z roku 1972, jejímž tématem je »Medicína v Mayových příbězích z Ameriky«.

jako tak nevěrohodně. Anebo se snad máme ptát »dospělých«, kteří se s námi nikdy o ničem neradí a každé *opravdu důležité* otázce se vyhnou jednoduchou formulkou »Na to jsi ještě příliš malý«? - Pchá!

Karel May byl dítě. Každopádně tak psal. Proto jsou všichni jeho hrdinové také velcí a ne malí a ušláplí, tak jak si denně připadáme my. I vzhledem k takzvaným »klukovským autorům«, kteří nás sice nechají provádět všemožné »báječné kousky«, naše rozhodující otázky však nejsou s to zodpovědět. To, že se Vinnetou stal v průběhu let naším Ježíškem a Old Shatterhand nejen germánským nadčlověkem, nýbrž i prostořekým a arogantním chytrákem, který ze Sama Hawkense často udělá pěkného blbečka, nám nevadí. Jistě: Sam Hawken, mazaný skřítek se svým skalpem značky second hand, byl odjakživa už naším tajným oblíbencem a nejlepším kamarádem. Ovšem Old Shatterhand — a ještě raději Vinnetou — jsme byli my sami! A tu kouzelný nápoj síly, ušlechtilé odvahy a inteligence nemohl nikdo umíchat lépe. Když byl Old Shatterhand podceňován hloupými greenhorny, dělo se tak nám; a my jsme toužebně očekávali každou z těch mnoha scén, třebaže pro další vyprávění byly vlastně zbytečné; věděli jsme totiž, jak skončí: knockoutujícím triumfem nad všemi dospělými, kteří nás neuznali.

»Nežvaň hlouposti! Tihle patří nám, ledaže nám řekneš, kdo byl ten tajemný muž, který nad nimi zvítězil a dosud se neukázal.«

»Říct to můžu, ale on se neskrývá a je tu, mistře Parkere.«

»A kdepak?«

»Zde.«

»Tak mi jej ukaž!« vyzval mě, zatímco se se smíchem rozhlížel kolem.

»Leží před vámi, jsem to já sám.«

»Ty? U všech všady! Ty jsi přemohl tyhle rudochy a svázel je?!«

»Ano.«

»To je ale směšná finta! Tím ty holomky před smrtí nezachrániš. Když dokážeš třeba jen jediného z Indiánů jako jsou tihle, porazit a zaživa svázat, tak já jsem nikdy nebyl westman.«

»Well, tak jste nebyl.«

»Oho! Něco takového dokázat, k tomu je třeba síly takového Old Shatterhanda. Chceš snad tvrdit, že ji máš?«

»Ne tvrdit, ale dokázat. Dávejte pozor!«

Během hádky jsem ležel poklidně na zemi; teď jsem vstal, pravou rukou jej chytil za opasek, zamával s ním několikrát nad hlavou, až se hlasitě rozkřičel, postavil jej znovu na nohy a zeptal se:

»Stačí to, anebo vám mám ukázat, jaké to je, když moje pěst přiletí na vaši hlavu?«

Dříve než mohl odpovědět, jeden ze zajatců hlasitě zvolal:

»Old Shatterhand! To je Old Shatterhand!«

Dojde ke zločinu, hrdinové se potulují všude kolem, po dlouhé, strastiplné cestě objeví viníky, dají jim ještě jednu šanci, ovšem ti se ukáží být takové velkomyslnosti nehodni a provedou či plánují nové hrozné činy, čímž je jejich osud zpečetěn: boj, zajetí, útěk, pronásledování, boj, konečné vítězství nad zlem a mezitím kupa nových přátelství - mnoho variant Mayovy příběhy z cest opravdu nemají. A přece nepostrádají extrémní napětí, i když každý čtenář od začátku ví, jak to skončí a co se bude kdy dít. Překvapení

spočívá v detailu; protože protihráči si stále přicházejí do cesty, nikdy nevíme, kdo v *další rundě* zvítězí. May si pohrává s tím, co očekáváme, množství akčních momentu překrývá stále znovu melancholickými smutnými poznámkami, například když jsme vícekrát upozorňováni na to, že s každou hltavě přečtenou stranou »Vinnetou« se neodvratně přibližujeme jeho zavraždění. *Mám jej rád víc než sebe, modlí se Klekí-petra, kající ex-revolucionář, Old Shatterhand, a pokud by se mně někdy dostalo toho štěstí, a mohl bych svým srdcem zachytit smrtící kulku, jež by měla patřit jemu, s radostí bych pro něj zemřel.* O tři strany dál doopravdy zamíří bílý ničema svou zbraň na Vinnetou, *ten stál v tu chvíli sám a nekrytý; kulka jej musela zasáhnout, vše se zběhlo tak rychle, že jej už nic nemohlo zachránit. Tu Klekí-petra pln strachu vykřikl: »Pryč, Vinnetou, rychle pryč!«* — a každý Mayův čtenář ví, jak je to dál.

S Sherlockem Holmesem v Llano Estacado

Opravdové kvality kriminálního románu rozvinul Karel May v mnoha pátráních po stopách, zvláště tehdy, když je ohledání místa činu prezentováno skvělým dialogem jako je tomu v oné scéně v »Duchu Llana Estacada«, v němž se stopaři pokoušejí skupině greenhornů vysvětlit, jak se mrtvola bělocha a mrtvý indiánský kůň ocitli uprostřed prerie: »Co vidíte tady?« zeptal se. »To je krev,« odpověděl Gibson. »Nevšiml jste si dál něčeho?« »Ne.« »Pak nemáte oči detektiva. Podívejte se na tuhle malou věcičku! Co myslíte, že to je?«

Zvedl příslušný předmět z kaluže. Byl malý, tvarem připomínal minci a i přes krev, která na něm ulpěla, se matně, kovově leskl. Všichni si jej prohlédli a Gibson poznamenal: »Rozmačklá olověná kulka.«

»Jo, a sice ta, která tomuto muži přinesla smrt. Prolétla mu přesně srdcem; okamžitě byl tedy mrtev a nehybal se. A teď se podívejte na ten suchý ostrov uschlé trávy, tady vedle toho kamenitého a zkrvaveného místa! Co vidíte tady?«

»Tráva je celá zdupana.«

»Čím, anebo kým?«

»Jo, kdo to má vědět!«

»My to víme. Tady ležel člověk, a protože tu není ani nejmenší stopa po krvi, musíme předpokládat, že nebyl zraněn. Hned vedle vidíte v měkké písčité zemi rýhu. Nahoře je široká a směrem dolů se zužuje. Čím je ta rýha způsobena?«

»Snad podpatkem jezdecké holínky.«

»Ale kdepak! Když se na to místo lépe podíváte, pomyslíte si, že o podpatku tu nemůže být ani řeči, ale že to byla bota s tupou podrážkou, tedy mokasín. Vidíte otisk jen jedné nohy, a nikoliv druhé, i když je tady půda dost měkká. Co asi z toho plyne?«

»To samozřejmě nevím.«

»Ten člověk se tu vrhl k zemi pěkně rychle, takže druhá noha zůstala ve vzduchu a nemohla v zemi způsobit otisk. Pokud by měl ten někdo čas se tady ve vší pohodě natáhnout, bezpodmínečně by tu musely být stopy obou jeho nohou. S jistotou tedy můžeme předpokládat, že tu byl důvod, aby se náhle vrhl k zemi. A co by mohlo takovým důvodem být?«

Advokát se zamýšleně poškrábal za uchem.

»Sire,« začal, »musím přiznat, že je pro nás skoro nemožné sledovat tak rychle vaše dohady.«

»To jen dokazuje, že jste greenhorni. Řeknu vám, jaký důvod tu byl.

A oba stopaři se vydávají dál. Poté, co »greenhornům« vysvětlili, že dva Indiáni jsou pronásledováni bílými a vzhledem k přesile jsou ve velkém nebezpečí, je pro stopaře věc jasná: Indiánům je třeba co nejrychleji pomoci. Ne tak jasno mají ovšem hledači diamantů ze Západu: Na otázku, co chtějí dělat, jejich vůdce, právník (!), odpovídá: »Vůbec nic. Vždyť jsou to jen Indiáni.« - »Jen Indiáni?« podivil se Jim. »Jen? Copak Indiáni nejsou lidi?« - »Ale jsou, to já nepopírám; ale stojí tak hluboko pod námi, že by bylo urážkou nás s nimi srovnávat.«

Karel May nebyl zdaleka jediným autorem, který nás dokázal zaujmout detektivním napětím před exotickými kulisami. Byl tu ještě Jules Verne a D'Artagnan a Jack London, Andersen, Robinson Crusoe a jednonohý pirát John Silver, které jsme všechny hltali. Co však Maye odlišovalo od

3 V nezkráceném originálu zaujímá tato scéna v tom nejlepším duchu Doylova Holmese více než dvanáct stran. Je zajímavé, že »Duch Llana Estacada« vyšel jako jediný Mayův titul v německé prestižní řadě Reclam-Universal-Bibliothek. A když její vydavatel Bernhard Kosciuszko toto dílo v doslovu označuje jako »Mayův nejlepší román«, nelze s ním než souhlasit. Old Shatterhand se objevuje na scéně poměrně pozdě a zůstává jen jedním z mnoha hrdinů. V tom nejlepším světle se nám prezentuje množství vedlejších postav jako jsou stopaři či chodící slovník Hobbler Frank. Příběh je pro Maye neobvykle složitý, křesťanské výlevy zřídka, zvláštní saský humor perfektně zakomponován.

všech ostatních: nenabízel nám jen *action* a dobrodružnou romantiku, ale i postoj, důvod, abychom se rozzlobili. S Karlem Mayem jsme se stali svědky vyvražďování národa, při němž 50 procent našich hrdinů (a protože na většinu z nás působily filmy důrazněji než knihy, byla to nadpoloviční většina) bylo hubeno příslušníky naší vlastní »rasy«. »Nikdy by nás nenapadlo vás s nimi srovnávat. Oni stojí vysoko, vysoko nad vámi,« odpovídá Tim Čmuchálek westmanům. »Bílí sem přišli, aby odsud vyhnali Indiány, ty, jimž tato země odjakživa patří. Tekly proudy krve a kořalky, a v nich byla spáchána vražda na tomto národu. Násilí, lest, podvod a věrolomnost bezustání pracovaly na tom, aby houf, které žily na prériích, zdecimovaly. Hnali je od místa k místu, od stanice ke stanici, od jednoho území ke druhému. Sotva se s nimi dohodli o lovištích, kde mohli žít v klidu a míru, už se našel důvod, aby je hnali odsud pryč. Prodávali jim baryt místo mouky, uhelný moudr místo střelného prachu, dětské pistolky místo pušek. A když si to nechtěli nechat líbit, řeklo se, že to jsou buřiči, a hromadně se postříleli. Tihle chudáci měli jedinou volbu, buď se nechat nadobro pokořit, nebo se do posledního dechu bránit proti zničující chtivosti dobyvatelů. Kdyby se nehájili, řekli byste o nich, že jsou tupí a méněcenní. A že se hájí, jsou to zloději a vrazi, kteří se musí bez milosti a slitování vyhubit. Jako mezi divokou zvěř: jeden požírá druhého a ten nejsilnější nakonec řekne: »Pravdu mám já!« Povím vám ale, meššúrs, že jsem mezi těmi opovrhovanými a pronásledovanými našel muže, z nichž jeden měl desetkrát větší cenu, než vás všech šest dohromady a ještě stovka vám podobných navrch.«

Stali jsme se svědky tohoto velkého *bezpráví*, a proto byli schopni se rozzlobit. Karel May z nás učinil antirasisty, třebaže jsme tomu tehdy ještě tak neříkali: *»Jestli ještě jednou řeknete, že Indiány se musí opovrhovat, tak se může lehko stát, že moje stará flinta spustí, aniž by mě požádala o svolení. A když se s lakovými rozvernými žvásty budete kolem mne potloukat, můžete počítat se vším, jen ne s mým přátelstvím!«*

Nemálo z našich spolužáků začalo jednou, souběžně spolu s Mayem, číst i »jiné« zprávy o situaci Indiánů: Dee Brownův román »Mé srdce pohřbíte u Wounded Knee« se stal bestsellerem, táhli jsme na koncerty folkrockových Cochise a sousedy donekonečna mučili s Raiders a jejich velkým hitem »Indian Reservation«; jako zběsilí jsme psali do školního časopisu o masakru u Wounded Knee a já investoval nemalou část měsíčního kapesného na odběr materiálů o American Indian Movement. První základy odporu k Americe byly položeny.

Pro muže od deseti let nahoru byl Karel May posledním pokusem uchovat si dětství, zapudit první vlnu školních stresů a pozvolna nás skličující realitu všedního dne. Ale rovněž jsme se tak vyhýbali hluboké konfrontaci s realitou: s dobrým a zlým, přátelstvím a chamtivostí, násilím a rasismem, vzhledem k našemu věku přiměřeným rastrem absolutní černobílé mentality pohádek, která nezná polotóny.

Pro muže? »Co může být pro dívku příhodnějšího mezi možnými identifikacemi než hrdina z Divokého západu?« uvažuje jednoznačně berlínská socioložka Barbara Sichtermannová. »Pro dívky je Karel May snad ještě prospěšnější

četbou než pro chlapce, protože u dívek přistupuje navíc možnost poznávat druhé pohlaví, tedy prostor pro experimentování. Horší je to pro chlapce. Nedostatek strhujících ženských postav zmenšuje jejich prostor pro představivost. Dialektika potlačování ženského pohlaví mužským tu vynívá jako nedostatek pro muže.«⁴

Mayova sestra

Ženy hrají s výjimkou Marah Durimehové na Divokém západě a v Orientu jen vedlejší roli.⁵ Hrdinové jsou tu muži, spojení do skupin. Mohl-li Karel Sternau, rek z Mayova ra-

4 Barbara Sichtermannová: Mayovy cestopisy jako četba pro mládež. Feministické úvahy, in Harald Eggebrecht (editor): Karel May - fantasta ze Saska. Jeho život a dílo, Fischer Taschenbuch, Frankfurt 1987, s.63-72.

5 Přesto May v těchto vedlejších rolích, které »často daleko zřetelněji ukazují skryté tendence románu« (Ueding), vytvořil celou řadu zajímavých ženských postav: od veleodvážné kapitánky pirátů »Miss Admiral« z raného díla »Chycení na jezeře« či neméně zlovolné Judith Silbersteinové v »Satanovi a Jidášovi«. která i Vinnetoua přivádí k nekřesťanské zuřivosti (*Je nutné ji zabít, tak jako se zabíjí chřestýš.*), přes beduínskou amazonku Amšu a neobyčejně hojný počet záchránkyní Kara Ben Nemsio v cyklu z Orientu až k alegorickým andělům v pozdějším díle. Hloupoučká a pasivní *holčičky* se u Maye sotva najdou, snad na truc tehdejšímu duchu doby. Kromě toho May vychází z »rozdělení práce« mezi rovnoprávnými pohlavími: Muži jsou racionálními silnými osobnostmi, jejich posláním je tvrdý boj o život; ženy jsou *duší* lidství, jsou laskavé, »přirozené« a nezřídka moudré. Teprve spojením obou elementů vzniká ideální stav.

ného dílka »Das Waldröschen« (Lesní Růženka) ještě poj-
mout svou převelikou lásku za ženu, všichni pozdější hrdi-
nové nešťastně ženatého autora se opačnému pohlaví vy-
hýbají velkým obloukem: *Nikomu nedůvěřuji, a ženským ze
všeho nejméně. Všechny jsou falešné a pokrytecké. Zachrá-
ní-li hrdina v první verzi »Old Firehanda« jeho sličnou
dceru Ellen z plamenů, v přepracované epizodě pro druhý
díl »Vinnetoua« se z prerijní vamp Ellen stane najednou
Harry. A když přece jen Nšo-či hrozí narušit základní sva-
zek pokrevních bratří, je ve vší úctě zastřelena.*
Dvojstranné vztahy westmanů jsou vřelé, ale vždy stejného
rodu (Old Shatterhand & Vinnetou, Tim a Jim bratři Čmu-
chálkové, Jemmy & Davy, Humpty-Bill & Uncle Gunstick,
dále Dick Hamerdull & Pitt Holbers, Hobble Frank & teta
Drollová = i v tomto případě jde o muže, třebaže se zvlášt-
ní přezdívkou), nikdy heterosexuální. *Mary a Líza, Dick
Stone a Will Parker, to je ta čtyřka, co mi přirostla k srdci
a kromě nich nic jiného nemiluju a nic jiného na celém tom
světě nemám,* vysvětluje Sam Hawkens a jen zasvěcenec
ví, že Mary je jeho mula a Líza zbraň.

Ale pro vyrovnání »nedostatku žen« tu je přece Vinnetou,
*bezchybná mužská krása, s temným, sametově hebkým
očima - Jak často na mně spočinuly s láskou a něžností,
takové vnitřní světlo nenalezneme jinde než v ženských
očích! - s hlasem, který, když mluvil, zněl vábivým témb-
rem, srovnatelným jen s líbezným, tichým, zněžným klo-
kotáním kvočny, jež pod sebou shromáždila svá kuřata, ale
který v hněvu dokázal mít sílu kladiva.*

Rozhňevaný se nám předvede Vinnetou jen při našem dru-
hém setkání, což je vlastně nedorozumění: *Spatřil mě se-
hnut za křovím, jak klečím u jeho otce, který ležel potřísněn*

*krví a jako bez života. Rád bych Vinnelouovi vše vysvětlil,
seběhlo se to však tak rychle, že na něco takového nezbyl
vůbec čas. Vrhł se ze strany na mě; odmrštil jsem jej, takže
padl na břicho a v příštím okamžiku jsem ležel na jeho
zádech. Sípál a chrčel stále slaběji...*

Počátek velké lásky. *Vinnetou uchopil mou ruku a podržel
ji ve své, aniž by řekl jediné slovo, a já jsem neměl jediný
důvod k tomu, abych ticho přerušil.* »Když vám bude něja-
ký známý nebo kluk bájit o svém příteli ve výše uvede-
ných formulacích, copak si asi řeknete? — !?! Správně;
rozumíme si,« uzavírá Arno Schmidt, šibal, který se v še-
desátých letech zapálil pro Vinnetouovu hvězdu a jeho
tvůrce odhalil jako tajného homosexuála.

To se však literární pěstoun západoněmeckých levicových
intelektuálů zmýlil. Karel May byl stejně tak málo teplouš
jako našminkovaný George Götz. »Vinnetou není pro au-
tora sexuálním objektem, nýbrž stále jen objektem jeho
touhy po ideálním druhovi,« konstatuje správně Walther
Ilmer. »Jako ideální životní družka jej Emma zklamala,
nikoliv však jako sexuální partnerka.« Izolovaná pop-hvěz-
da nepotřebovala víc sexu, nýbrž opravdového přítele. Pra-
men enormní erotické energie, která vyzáruje z Mayových
přátelských scén, pramení v ideálním snovém světě nikdy
nedospělého dítěte, jež se zdráhá přijmout šosácké způsoby
jednání dospělých a na truc si dál hraje s kamarády svého
dětství. Právě tato nikoliv sexuálně míněná fantazie May-
ových vztahů propůjčila jeho dílu působnost afrodisiaka.
To, že páry byly stále obsazovány jen muži, již nerušilo.
Člověk nemusí být zrovna na chlapečky, aby porozuměl
tomuto poselství a - dle svého vlastního vztahu k lásce -
jej dále vychutnal: *Během posledních dnů jsem myslel na*

Vinnetoua tolik, že mi vnitřně byl stále bližší; stal se pro mě vzácným, aniž jsem k tomu potřeboval jeho přítomnost či vůbec jeho přátelství, jistě prazvláštní stav duše, i když to není zrovna žádná psychologická zvláštnost. A am nic jedinečného! Později jsem se od Vinnetoua dověděl, že i on na mě tehdy myslel stejně často, jako já na něj!

Rudý džentlmen

»To byl Vinnetou, náčelník Apačů, největší z Indiánů.

Jeho jméno žilo v každém stanu, v každém pueblu, u každého táborového ohně. Spravedlivý, věrný a moudrý, statečný až k opovážlivosti, upřímný a nefalešný, přítel a ochránce všech slabých, ať jsou bílé či rudé pleti, ale stejně tak nepřítel a nebezpečný a neúprosný protivník všech, kdo páchají bezpráví, tak jej znali všichni, kteří o něm slyšeli či jej snad dokonce spatřili. Jaké štěstí, být přítelem takového muže!«

Karel May

»Vinnetou, pravý Indián, inkarnace ušlechtilého lidství, romantiky Divokého západu, hlavní postava dobrodružných mladistvých snů a symbolická vzpomínka rozčarovaných dospělých« (Ueding), se zrodil 1867 ve vězení v Zwickau. Ovšem tento archaický, zuřivý Pra Vinnetou, který se v ději poprvé objevuje 1875 v povídce »Old Firehand«, »v nás zdaleka nemohl probudit kladné city«, nařiká si jeden ze »zpracovatelů« Karla Maye v roce 1921 a činí tak přesně v duchu své doby; nato byl »příliš nekultivovaný, příliš indiánský (!), příliš - divošský, aby to vyhovovalo našemu civilizovanému duchu«.

Pra Vinnetou je již starší ročník, nekřesťansky militantní, kouří doutníky a *jejich oharek mu pak vždy zmizí v ústech*, navíc má ještě některé další opravdu ošklivé zvyklosti - například skalpování omráčených obětí: *Vinnetou už klečel u muže v bezvědomí, zabořil mu nůž do hrudi, levačkou uchopil bohaté tmavé vlasy - tři umně provedené řezy*

- *mocné trhnutí - a skalp byl jeho. Zamával s ním vysoko nad hlavou a vyrazil onen obávaný vítězný ryk, který do morku kostí vyděsil každého protivníka. Dle toho se drsný válečník liší i svým zevnějškem od pozdějšího ušlechtilého hrdiny: Jeho široká ramena a hrud' byly nekryté a zbrázděné mnoha jizvami. Krátké kalhoty z nádherně vydělané kůže pevně obepínaly jeho svalnatá stehna a po stranách byly zdobeny prameny vlasů ze skalpů zabitých nepřátel. Kamaše ze šarlatově rudé látky kryly svalnatá lýtka; měl nákolníky, propletené lidskými vlasy, které rovněž pocházely ze skalpů nepřátel, trásně zhotovené z dikobrazích štetin obepínaly kotníky a pod kolenem upevňovaly kamaše.* Ovšem rozhodující, neprominutelnou chybou raného Vinnetou bylo něco jiného: Nechal se nepřátelskými Indiány prostě zabít. Že později ještě zaplní více než tucet objemných knih, ani zdaleka netušil.

Skutečný Vinnetou

Skutečný Vinnetou se narodil 6. února 1929 a zemřel 25. srpna 1991. Protože Vinnetou je a může být jenom jeden: Pierre Brice. Ani jeho tvůrce ani Old Shatterhand nevisely v našem pokoji jako plakáty z Brava a jiných časopisů, nýbrž. On. Jeho fotografie jsme si lepili do alb, melancholicky se na nás usmívá z triček, záložek, školních penálů, pyžam a dokonce z trenýrek.

A přece by jím byl málem někdo jiný, tehdy, před více než třiceti lety, když producent Horst Wendlandt hledal pro svůj projekt »Poklad na Stříbrném jezeře« náčelníka Indiánů. Horst Buchholz měl po »Sedmi statečných« Divokého západu tak akorát dost, »Dracula« Christopher Lee při

zkušebních záběrech neuspěl, a Heinz Ingo Fulgers, představitel Vinnetou v letním divadle v Bad Segebergu, nedostal pozvánku k přijímacímu rozhovoru vůbec do rukou: Na severu Německa se báli o svou hvězdu. O tom, že musel být opravdu dobrý, svědčí událost z roku 1962, kdy měl film svou premiéru: Fulgers se musel při televizním přenosu ze slavnostního festivalu v Bad Segebergu spokojit s vedlejší rolí, a zaintervenoval tu sám filmový producent Wendlandt: ze strachu, že by Hilgers mohl filmovému Vinnetouovi celou show pokazit.

»Poklad na Stříbrném jezeře« se však stal jedním z největších kasovních **trháků** od konce světové války - a tím záchranou německých kin, která se zrodem televize upadala do značných potíží. Již v roce 1959 prošlo kolem **biletárek** o celých sto miliónů diváků méně než v roce předtím; a ti, kteří ještě přišli, se chtěli podívat především na zahraniční filmy. 1961 vzbudilo pozornost spektakulární rozhodnutí poroty O nejlepší film SRN: nebyl vyznamenán jediný hraný film, žádný režisér ani scenárista. A vedení filmového festivalu v Benátkách zaslalo ve stejném roce všech pět příspěvků zaslaných z Německa zpět jako nepoužitelné. V roce 1962 bylo uvedeno do kin jen 64 německých filmů a slavní berlínští producenti z UFA se ocitli na dně. »Made in Germany« - výrobní značka se stala nádkou.

Když Horst Wendlandt v této situaci zveřejnil svůj plán zfilmovat Karla Maye za dva milióny marek (později to bylo dokonce 3,5 miliónu), byl ve své branži považován za vyřízeného. Ale Wendlandt měl štěstí a byl šikovný: »Pokladem na Stříbrném jezeře« si zvolil po knize »Vinnetou«

nejpopulárnější Mayův příběh (tehdejší náklad činil 1,2 miliónu), jehož autorská práva - jak skvělé pro rozpočet! - právě vypršela. A místo toho, aby točil v drahých a různých hollywoodskými westerny zprofanovaných exteriérech v USA, zajel Wendlandt do Jugoslávie, což se později ukázalo jako skvělý tah.

Ještě předtím, než si Wendlandt našel svého Vinnetoua, obsadil roli německého greenhorna opravdovou hvězdou: Lexem Barkerem. Bankéřský syn, výška 1,93 metru, své role »Tarzana« asi litoval a přestěhoval se do Itálie, kde hrál v nejrůznějších pirátských filmech, zahrál si Robina Hooda, ale i jako milenec ve Felliniho »Sladkém životě«. V Římě se seznámil s berlínským producentem Arturem Braunerem, který jej hned poslal jako filmového agenta FBI Joe Coma na honbu za Dr. Mausem. »Barker byl typem herce, jaký se v Německu vyskytuje jen zřídka,« rozpomíná se Brauner ve své autobiografii, »chlapský a přece citlivý, milovník a ostrý hoch v jedné osobě, bicepsy, ale i mozek, rázný, a přece žádný pitomec.«

Jako režiséra angažoval Wendlandt právníka (pozdní pomsta Karlu Mayovi?) Haralda Reinla (1908-1986), který se svému řemeslu vyučil ve čtyřicátých letech u Hitlerovy oblíbené režisérky Leni Riefenstahlové. Od roku 1949 zvedal německé sebevědomí vlasteneckými a milostnými filmy, během remilitarizace se specializoval na válečné příběhy, falšující historii (»Solange Du lebst« - Dokud budeš žít, »U47 - Kapitänleutnant Prien«) a rokem 1959 se stal s Edgarem Wallacem a Karlem Mayem zlatým dolem německého filmu. Mimochodem od druhé poloviny 60. let natáčel Reinl napínavé příběhy agenta FBI Jerryho Cottona.

Spoluodpovědnost za velký úspěch má i jistý mladý muž, který svou kariéru začal jako kytarista Severoněmeckého rozhlasového orchestru: Martin Böttcher. Sotva se dodnes nějakému jinému skladateli podařilo vyvolat svou hudbou tak spolehlivé pavlovovské reflexy. Böttcherovy filmové kompozice byly vůbec první německou hudbou k filmu, která se objevila na desce jako **Soundtrack**, samotná titulní melodie z »Pokladu na Stříbrném jezeře« se držela čtyři měsíce na prvním místě německé singlové hitparády - absolutní senzace, především pro instrumentální skladbu.

Po obrovském úspěchu »Pokladu na Stříbrném jezeře« - více než tři milióny diváků v první vlně, export do šedesáti zemí stejně jako prezentace na Moskevském filmovém festivalu - následovalo nevyhnutelně v příštích šesti letech 17 filmů »na motivy Karla Maye«, z toho jedenáct s Pierrem Briceem a dvanáct s Lexem Barkerem. Hned ve »Vinnetouovi I« (1963) se náčelník podporován svým bílým bratrem, hollywoodskou hvězdou, emancipuje natolik, že v protikladu k románové předloze převezme vedoucí úlohu. A pochopitelně se film »Vinnetou I« stejně jako jeho následník »Vinnetou II« (1964) stane trhákem sezóny. Ale i na dalších místech se umístí filmové mayovky: Vedle Wendlandtova projektu »Mezi Supy« dva filmy producentsky vedené Arturem Braunerem. Filmový magnát zavětlil a rychle se pokusil naskočit do rozjetého kamionu se zlatem. Zprvu se Braunerovi dokonce podařilo si hvězdný tandem koupit pro svůj film »Old Shatterhand« (1964). Wendlandt však reagoval okamžitě a exkluzivní smlouvou si Briceho i Barkera v rolích Vinnetoua a Old Shatterhanda pojistil. Brauner hned nato angažoval Lexa Barkera jako Kara Ben Nemsiho (a Sama Hawkense - Ralfa Woltera jako Hadži

Halef Omara) a s režisérem Robertem Siodmakem vytvořil film »Žut« (1964).

»Žut« byl jednou z posledních filmových mayovek, zpola věrných předloze a zdařilých i kvalitou. Ovšem nejpozději kolem roku 1964 stihlo oba znepřátelené kolegy zlaté opojení, o kterém se tak často u Maye dočteme. Až čtyři další pokračování vznikaly ročně u Braunera, ale i Wendlandta. Protože filmové hvězdy Lex Barker a Pierre Brice točily díky své gigantické popularitě několik filmů najednou, docházelo ke stále větším problémům. Například Wendlandt se musel při projektu »Mezi Supy« (1964) vzdát Lexe Barkera, protože ten stál právě před kamerou Braunera v dvojdielném filmu »Poklad Aztéků/Pyramida boha Slunce«. Bez rozpaků vyměnil Old Shatterhanda za Surehanda, který v knize vůbec nevystupuje, a pro tuto roli angažoval ostříleného hollywoodského kovboje Stewarta Grangera. Ovšem publikum se s rozhořčením odvrátilo: westman, který má stále jakési ironické komentáře a před jehož vtípky si není jistý dokonce ani sám náčelník Apačů - to se přece k hrdinovi nehodí. Pro srandu tu přece byli jiní, ale legrační hrdinové - nikdy!! Když se rozeslo, že v »Old Surehandovi«, Grangerově třetím angažmá ve filmových mayovkách, zprvu optimisticky uváděném jako »Old Surehand I« se Vinnetou objeví teprve až po čtyřiceti minutách a prohání se před kamerou opravdu jen krátce, zůstalo publikum doma a Stewart Granger byl odsunut do filmů natočených podle Wallaceho knih.

Poklesy v obratu měly odpovídající následky: Při produkci se šetřilo, kde to jen šlo, děj se orientoval stále více na akci (»Vinnetou a míšenka Apanači« byl kvůli několika násilným scénám ve Švýcarsku pro mládež nepřístupný), humor

hloupnul (viz Chris Howland ve filmech z Orientu!). Stále častěji se nákladné scény jednoduše přebíraly z jiných filmů: Značná část místního koloritu filmu »Pyramida boha Slunce« pochází z dokumentárního snímku »Traumstrasse der Welt« z roku 1958 od Hanse Domnicka, »Petrolejevý princ« vyhodí ještě jednou do povětří olejový vrt z »Vinnetoua II«, ve filmu »Vinnetou a míšenka Apanači« (nejstrašlivějším z celé série) se na Rocky Town řítí místo Kajovů Apačové pod vedením Vinnetouova otce Inču-čuny - aby se uspořily náklady na novou davovou scénu, vmontoval sem režisér Harald Philipp »podobnou scénu« z filmu »Vinnetou I«; a geniální honba na bizony pochází sakumprásk ze starého westernu se Stewartem Grangerem »The Last Hunt« (Poslední lov) od Richarda Brookse.

Aby se do kina nalákalo ve větší míře i pánské publikum, přibývalo hereček, jejichž role se v Mayových předlohách nikde nevyskytovaly a které toho také ve filmu neměly moc na práci kromě dekorativního demonstrování svých ženských půvabů. A tak se v »Old Shatterhandovi« objeví na Divokém západě mladá Pařížanka Leticia Romanová, která na sebe právě upozornila v titulní roli filmu »Fanny Hillová« režiséra Russ Meyera. Ovšem absolutním »vrcholem« německé filmové kultury se stala jedenadvacetiletá Uschi Glasová v roli Apanači (role byla vytvořena z Mayovy postavy míšence Apanačky z jeho románu »Old Surehand«). Byl to Wendlandt, který prý kdesi »objevil« tuto mnichovskou sekretářku a byl jí tak okouzlen, že z ní chtěl udělat velkou hvězdu. A vůbec nevadilo, že její bavorská výslovnost není zrovna vhodná pro filmy určené k vývozu a už vůbec se nehodí pro Indiánku.

Zmatky se nevyhnuly ani slavné Nšo-či, která se po třech letech po své smrti vrací opět na scénu. Proto ve filmu »Old Firehand« chybí Old Shatterhand, aby se dal děj příběhu dodatečně nastrčit před snímek »Vinnitou I«.

S Maovými originály měly tyto filmy rok od roku méně společného: Pokud oba první snímky v Reinlově produkci »Poklad na Stříbrném jezeře« a »Vinnitou I« stejně jako Siodmakův film »Žut« ještě respektovaly literární předlohu, »Vinnitou II« je již docela novým koktejlem podle Mayových předloh (mimochodem celkem šťastně umíchaným a s dobrou atmosférou) a hlavní postava Ribannina milence Old Firehanda je zaměněna poručíkem Merrilem, který pod pláštěm pacifismu pojímá náčelníkovu dceru za ženu. První film v produkci Artura Braunera »Old Shatterhand« přebírá vedle jména už jen volné motivy z různých Mayových knih. Šestice (!) scenáristů se marně pokouší navázat hrdinnou smrtí Vinnitouva vymyšleného adoptivního syna Tujungy na lukrativní proudy slz při filmu »Vinnitou I«. »Vinnitou III« má s románem společnou právě jen smrt hlavního hrdiny (ve filmu ovšem rukou bílého darebáka) a scénu Hawkensova a Rollinsova střelení do karet, která je vzata z románu »Petrolejový princ«, další snímky »Old Surehand«, »Vinnitou a míšenka Apanači«, »Vinnitou a jeho přítel Old Firehand« a »Vinnitou a Old Shatterhand v údolí mrtvých« připomínají Maye jen svými vábivými jmény. Poslední film, remake »Pokladu na Stříbrném jezeře«, již nemohl pád zastavit. Aby se ušetřilo na výrobě kopií, nezačalo se už ani s promítáním v celém Německu najednou, nýbrž se jen šumařilo od kina ke kinu od vánoc 1968 až do velikonoce 1969. K realizaci filmu »Vinnitou na cizích stopách« již nedošlo.

Poslední filmovou mayovkou je sedmidílný seriál televize NSR a Francie z roku 1980 s názvem »Můj přítel Vinnitou«. Tento vesměs nepodařený snímek byl v naší televizi uveden pod názvem »Vinnitou«.

Časy se mění; a nejen Konrad Adenauer je mrtev. Pouliční potyčky v Paříži, nepokoje v Tokiu, Římě, Kodani... Nové idoly se jmenují Lennon, Jagger a Zappa. Údolí mrtvých leží ve Vietnamu, Santerové šedesátých let jsou Kurras a Bachmann. A lepší westerny už dávno přicházejí z Itálie. Koho ještě zajímá »filmová motanice, která se jmenuje po Karlu Mayovi...«

Ale již o osm let později zažívá Pierre Brice, který tak jako tak už nic jiného hrát nemůže, svůj comeback: Jochen Bludau, vedoucí a zároveň Old Shatterhand Mayova festivalu v do té doby neznámém sárském městečku Elspe nabídne francouzskému krasavci roli v »Petrolejovém princí«. Přijde 360.000 diváků a Pierre Brice zůstává. Až do roku 1986. To je mu již 57 let a nikdo v něj příliš nevěří. Bludau se rozhodne předsedlat na mladšího; a Vinnitou je bez práce. Severoněmecká konkurence jej ze zlomyslnosti angažuje - a v sezóně 1991 to přece jen vytáhne až na 315.000 návštěvníků. Historická událost: Poslední Vinnitouovo vystoupení.

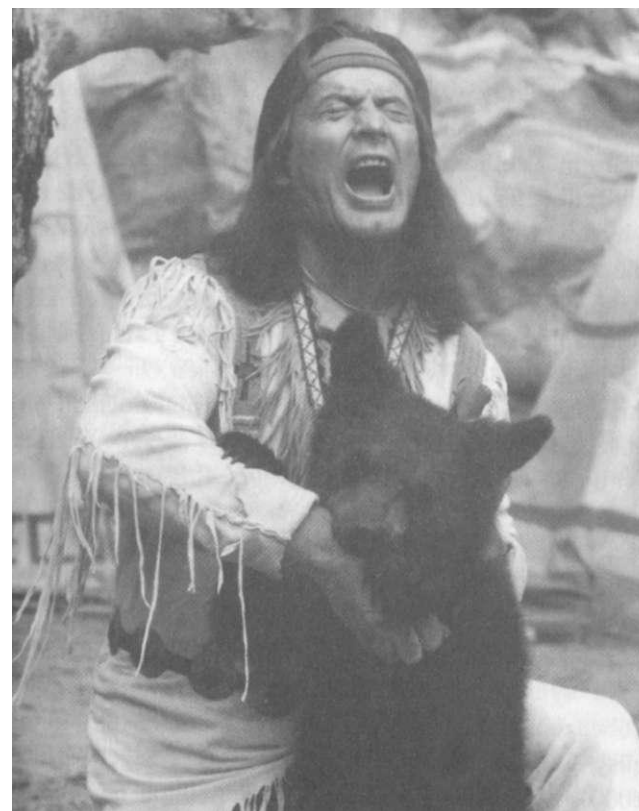
Vinnitou, Bad Segeberg

Rodiny s dětmi, postarší páry, fan-kluby, celé školní třídy přicestovaly, aby jej naposled zažily live. Cirkusová atmosféra hned u vchodu. Indiáni malují divákům červené nosy, jeden televizní magazín tu rozdává barevné praporky. Před

stánky se suvenýry se tvoří skoro stejně dlouhé fronty jako před výčepem. V nabídce jsou trička, čepice s kšiltem, kravaty, pravítka a hodinky s Vinnetouem, »pravé indiánské ozdoby« a síťky na motýly, malé lepenkové figurky Vinnetoua za 14,95DM, velké obrazové publikace za 65 marek. A když divadlo pod širým nebem, které onehdy Josef Goebbels nazval »shromaždištěm severní marky«, ukončilo 25. srpna svou 40. sezónu a příliv turistů polevil, zachytilo se v soukromé a veřejné síti celého letoviska kolem deseti miliónů marek.

Ne málo Vinnetouových fanoušků přišlo z bývalé NDR. Otec rodinky z Drážďan zaplatil za své čtyři vstupenky 65 marek. **On** patří k těm mnoha Sasům, kteří si Karla Maye zhlédnou raději na dálném Západě než doma před vlastními dveřmi. »V Rathenu totiž vlastně žádného Vinnetoua nemáme,« vysvětluje tatík. To sice není pravda, jeden tam je, ale už šest měsíců nato jsou fanoušci »NDR« postrašení zprávou, že jejich indiánský náčelník, rovněž již 52-letý Jugoslávec Gojko Mitic, by měl spolu s Old Surehandem odejít likvidovat zloduchy do Had Segebergu, avšak v roce 1991 panuje dosud optimismus. »Ještě rok tu zůstane.« Nyní vedle stárnoucího Gojko Mitice jako Vinnetoua vystupuje v roli Old Shatterhanda mladičký syn Lexe Barkera Christopher Barker!

Vinnetou je Pierre Brice a Pierre Brice je Vinnetou. Jen ať mezitím již 62-letý důstojnický synek s tyrkysovými očima si spolu s Jacquesem Chiracem klidně zcela nevinnetouovsky vyžaduje »omezení proudu přistěhovalců« jako opatření proti mladistvým *patriotům* ve francouzských předměstských ghettech; jen ať si na otázky novinářů týka-

»Indián nezná bolest...« Když nabídl Iři dny před premiérou náčelníkovi pokrevní bratrství, stal se sám hrdinou Bad Segebergu 1991: sedmiměsíční Charly, 18 kg váhy. Foto: dpa

jících se jeho ženy, rovněž herečky, paní Helly Krekelové, odpovídá takřka šovinisticky, že se stará o něho a to je »dostatečný úkol« pro ženu... - Jakmile se za zvuků Vinnetouovy melodie vznáší pomalu v zářící mlze nad námi na svém černém hřebci a začne vyprávět o přátelství národů, o »míru mezi lidmi, ať jsou jakékoli barvy pleti«, je všechno další nedůležité, je prominuto, zapomenuto. Pak už není jen bývalým obchodním zástupcem jakési firmy na psací stroje a válečným dobrovolníkem z Alžíru a Saigonu, není hercem, který je ve své vlastní zemi sotva znám a který spáchal role v tuctu průměrných kriminálek a sladčáků jako například »Chata u jezera«, nýbrž je to jen **On**: Vinnetou, hrdina našeho dětství, vysněný přítel našich nočních bojů proti všem zloduchům tohoto světa, kteří na sebe nezřídka brávali podobu učitelů matematiky a češtiny.

Ovšem v protikladu k nadějím jeho fanoušků postrašila poutníky do Segebergu již týdně před premiérou šeptanda, že toto bude jeho poslední sezóna. 25. srpna 1991 nadobro sesedne ze sedla. Nic už jej nemůže zviklat. Ani půlhoďinové výlevy 8.000 frustrovaných hrdel, ani telegramy výrobců šampaňského a ministerstva kultury, ani dojemné dopisy dětí, adresované »Vinnetouovi, Bad Segeberg«, ani 30.000 podpisů občanské aktivity »Vinnetou nesmí zemřít«, které mu byly doručeny v poslední sezóně, když poprvé otřásl celým národem svou žádostí o odchod. Nikdo nezpůsobil tolik zklamání od doby, kdy Uwe Seeler oznámil, že své kopačky pověsí na hřebík. Ovšem poté, co jej dokonce jeden z kněží co nejúpěnlivěji požádal, nezbyla našemu Uwemu jiná možnost, než se skutečným pohnutím svou smlouvu s HSV prodloužit. A tak se anno 1990 i Vinnetou podvolil tlaku národa, zvláště když vedení festivalu

přislíbilo svému kasovnímu magnetu ulehčit jeho dovolenou řádným finančním přilepšením.

Jen jeho samotné angažmá totiž vytáhlo z krachu společnost Kalkberg GmbH, patřící ze 79 procent městu. Během tří let se prodej vstupenek zdvojnásobil, počet představení se mohl ze 47 zvednout na 58. »Pierre Brice jako Vinnetou - to bude šlágr tak dlouho, dokud udrží dýmku míru v ruce,« prorokoval »Hamburger Abendblatt«.

V roce 1991 mělo tedy všechno zůstat při starém. Ovšem tím vznikl nový problém: Co by měl vlastně hrát? Vždyť právě představením »Vinnetouův poslední boj« se šlechtěný náčelník přemístil se vši slávou do Manitouových věčných lovišť. Ale to, co se kdysi podařilo slavnému Sasovi, podařilo se jeho potomkům znovu. Jedno sáhnutí do kouzelného klobouku a vše je vyřešeno: »Vinnetouova závěť«, scénář a režie: Pierre Brice »volně podle Karla Maye«, začíná mrtvým Vinnetouem. Ovšem Sam Hawken, konečně tak starý a zadýchaný, jak měl vypadat již před třiceti lety, přejímá v následujících dvou hodinách s radostí úlohu stát se v dětské, multimediální podívané průvodcem po nejdůležitějších životních meznících velkého Apače. Vinnetou je mrtev - ať žije Vinnetou! A kde se v televizi obraz zvolna ztrácí v temnotě, vytrysknou ze segebergských skal mlžné fontány, a všechny zázraky minulých let se tu ještě jednou odehrávají před našima očima: první setkání velkého hrdiny s blondatým německým greenhornem, slavnostní sbratření krví, společný boj proti zlým bílým darebákům a zlým, ale svedeným Indiánům... Ohňostroj, kaskadéři, brilantní souboje nad divoce šlehajícím mořem plamenů. Bylo vystřeleno 36.000 nábojů, spotřebováno 145 kg pudru na upoceně tváře 108 herců. Každá scéna hotové umělecké

dílo - ale v obyčejném, svévolně spojeném řetězci scén jen nesmyslný kabaret s trapnými odmlkami.

»Publikum nechce nikoho jako je Rambo. Válka v Kuvajtu nám stačila předvést dost násilí,« sděluje novinářům do mikrofonu Vinnetou během jedné z přestávek. »Přátelství, volnost, lidská práva, hrdost. To nejsou jen hodnoty Vinnetoua, ale i Pierra Brice.« A dále: »I zlí se jednou polepší. To je má filozofie.« Ale kdo by chtěl teď křiknout »Už dost těch řečí!«, když kanou první slzy dojetí a Old Shatterhand deklamuje u Vinnetouova hrobu: »Od této chvíle budeme bojovat za mír. To bylo jeho poslední přání.« Kdo by chtěl vykládat o kýči, když večer co večer kolem 6.000 lidí se raduje, směje nebo pláče, když se ti navždy dobří spolu s obrácenými zlými uklánějí před radnicí, ověnčenou bílomodrými praporky, a to vše za zvuků bavorské lidovky. »Vinnetou, máme tě rádi!!« křičí sotva desetiletý kluk uprostřed jedné tišší pasáže, a tu se sám Pierre Brice, jinak chladný rutinér, krátce pousměje. A konečně velké finále, které přes vědomí brzkého konce naplní všechny fanoušky ještě naposledy nadějí: Zatímco se osadníci se svými rudými bratry spojují k tanci duchů, sestoupí náhle znovu mlha, zazní Vinnetouova melodie a medicinmanův hlas takřka zaniká v nadšených výkřicích publika, když hlásá to, co je všem v tomto okamžiku jasné: »Neslyšíte kopyta toho koně? Jen *jediný* kůň takhle cválá! Ten Vinnetouův: Ilči!! Já věděl, on se k nám vrátí!«

Chyby ve filmových mayovkách

Bohužel jednou z největších a nejnápadnějších chyb jsou kostýmy herců. Vinnetou, Nšo-či a Inču-čuna mají na sobě nikoliv apačské oděvy, jak by se dalo očekávat, ale úbory

prérijních Indiánů Siouxů (Dakotové, Cheyennové apod.). Dá se to vysvětlit jen tak, že skutečné apačské oděvy by zdaleka nebyly tak krásné jako siouxské, a jak víme, i kostýmy měly na úspěchu filmů nemalý podíl. Například Old Shatterhand má opasek zhotovený nikoliv u kmene Apačů, ale u jejich sousedů Navajů. Mimochodem v oblečení se Vinnetou i Old Shatterhand naprosto liší od svých literárních předloh.

Apači neznali kanoe, a přesto náčelník Inču-čuna tluče jakousi hasičskou sekerou do strakaté kanoe, až třísky létají. Také Vinnetou má skutečný tomahawk jen ve filmech »Petrolejevý princ« a »Vinnetou III«.

O tom, že všichni filmoví Indiáni bez výjimky uctívají Manitou, není třeba hovořit, právě tak jako o totemech u apačského puebla. Jen to pueblo se dá filmařům odpustit. Apači v nich sice nikdy nesídlili, ale sám May v románu píše, že se Inču-čunův kmen usídlil v opuštěném pueblu.

Indián z kmene Ponků, házející pochodeň do naftové nádrže v New Venangu, má na mokašínách podpatky, za které by se nemusel stydět žádný švec.

Revolverová puška Old Shatterhanda je vším, jen ne henryovkou. Oděvy Old Shatterhanda, ale i Vinnetoua a ostatních Indiánů jsou šité na šicích strojích (Jak špatně se nám vybavuje Nšo-či sedící nad starou singrovkou!). Brice má pro roli Vinnetou hned několik kostýmů, které se však mezi sebou odlišují a mizerným skriptem se zde dějí kouzla. Například Vinnetou se noří v druhém díle do vody jeskyně, aby podplaval sifon a na sobě má kalhoty se vzorem trojúhelníků, obrácených špičkou dopředu. Když se však vynoří, je trojúhelníkový vzor špičkou dozadu. Prostě se pod vodou převlékl. A právě tak se mění Vinnetouovy kalhoty v průběhu filmu »Petrolejevý princ«.

Filmové mayovky v kostce

1920 berlínská firma Ustad-film chce natáčet až 5 němých filmových mayovek ročně. První filmy Na troskách ráje, Vyznavači ďábla a Karavana smrti nemají úspěch a firma zkrachuje.

1936 přichází Tobis Cinema s premiérou filmu Pouští. Přestože má film úspěch, nacistům chybí »duch německého hrdiny« a další chystané snímky nemohou být natočeny. Podle českého dobového tisku se před r. 1948 u nás promítá barevný zvukový film společnosti Paramount s názvem Rudý gentleman. V roli náčelníka Vinnetou účinkuje Richard Dix a film je natočen v USA v rezervaci indiánského kmene Navajů.

1958 natáčí Bavaria barevný film Karavana otroků, režie Georg Marischka, role Kara Ben Nemsioho Viktor Staal.

1959 je v německo-španělské koprodukci natočena další barevná mayovka Babylonský lev v režii Johannese Kaie, v roli Kara Ben Nemsioho Helmut Schneider.

Poté se na zfilmování Karla Maye chystá i Hollywood. Podle dobového tisku byly prý napsány scénáře skoro 70 (!) mayovek a filmy měly být většinou tříhodinové. A obsazení? Old Shatterhand — Steve Reeves, Nšo-či — Audrey Hepburnová, Inču-čuna - Richard Burton. Role Vinnetoua obsazena nebyla... A z realizace sešlo.

1962 začíná slavná série: padesát let po smrti Karla Maye se natáčí barevný širokoúhlý film Poklad na Stříbrném jezeře. Těchto mayovek je celkem 17, v seznamu jsou uvedeny za sebou dějově chronologicky bez. ohledu na rok realizace.

Americká série:

1. Old Firehand (1966, režie Alfred Vohrer)
2. Vinnetou (1963, režie Harald Reinl)

3. Poklad na Stříbrném jezeře (1962, režie Harald Reinl)
4. Vinnetou - Rudý gentleman (1964, režie Harald Reinl)
5. Vinnetou a Old Shatterhand v Údolí smrti (1968, režie Harald Reinl)
6. Old Shatterhand (1963, režie Hugo Fregonese)
7. Vinnetou a míšenka Apanači (1966, režie Harald Philipp)
8. Old Surehand (1965, režie Alfred Vohrer)
9. Petrolejový princ (1965, režie Harald Philipp)
10. Mezi Supy (1964, režie Alfred Vohrer)
11. Vinnetou - Poslední výstřel (1965, režie Harald Reinl)

Orientální série:

1. Žut (1964, režie Robert Siodmak)
2. Divokým Kurdistanem (1965, režie F.J.Gottlieb)
3. V Říši stříbrného lva (1965, režie F.J.Gottlieb)

Mexická série:

1. Poklad Aztéků (1964, režie Robert Siodmak)
2. Pyramida boha Slunce (1964, režie Robert Siodmak)

Jihoamerické dobrodružství:

1. Odkaz Inky (1966, režie Georg Marischka) - u nás byl film uveden pod názvem Poklad Inků
Koncem 80. let realizuje televize NDR dvoudílné zpracování Mayova románu Přízrak v křoví. Název filmu i románu je přezdívkou vůdce pašeráků v Krušných horách. Režie Vera Loebnerová.

Druhým titulem televize NDR je dvoudílný film Prérijní lovci v Mexiku. Režie Hans Knötsch, v roli náčelníka Medvědí oko vystupuje Gojko Mitic.

Do třetice dokumentární film televize NDR o životě a díle Karla Maye s názvem Pochoval jsem Vinnetou. V SRN existuje životopisný film s všeříkajícím titulem Karel May, režie HJ.Silberberg.

Ve filmu »Mezi Supy« rozhání Vinnetou koně banditů sedmi (!) výstřely z dvouhlavňové stříbrné pušky.

V »Pokladu na Stříbrném jezeře« si Fred Engel v závěru filmu pochutnává na vodě z jezera, protože už zapomněl, že v polovině děje Vinnetou všem vysvětluje, že »...pak se jedná o slané jezero.«

Zatímco hlavní představitelé mají několik kostýmů, ostatní postavy si musí kostýmy půjčovat. A tak jste mohli stejnou loveckou košili s třásněmi vidět v »Pokladu na Stříbrném jezeře« na banditovi s velevzácným motýlem na rameni, ovšem ve druhém dílu »Vinnetou« ji už nosí David Luka - pravá ruka Forrestera. Ve filmu »Vinnetou a míšenka Apanači« daruje náčelník Apačů půvabné míšence k narozeninám krásný indiánský úbor. Musel ho však předtím svléci z Ribanny (»Vinnetou II«), neboť je to její kostým. Kalhoty náčelníka Vohkadeha z filmu »Mezi Supy« nosil předtím náčelník Velký vlk (»Poklad na Stříbrném jezeře«). Pouzdro s nožem však Vohkadeh sebral krásné Nšo-či (»Vinnetou I«). A tak by se dalo pokračovat donekonečna... Je však otázkou, zda něco takového má smysl. Sebevětší výčet chyb nic nezmůže a tyto filmy nás budou stejně lákat a nikdy neztratí své kouzlo.

Pro zajímavost - Vinnetou se poprvé objevil na divadle 4.12.1929 v Berlíně. Hlavní roli dostal tehdy slavný herec Hans Otto (1900-1933). Sklízel zasloužené ovace, ale bohužel jen do nástupu fašismu. 1933 byl zatčen a umučen nacisty.

IV. Karel May & nacisté

»Tento pacifistický příklad Karla Maye, který se vysmívá idejím rasismu a je nepřátelský snahám o národnostní expanzi, zvláště koloniálnímu imperialismu, patřil snad k defetistickému pacifismu a myšlenkám smíru a spojování národů v době klidu, v duchovním a světonázorovém prostředí Třetí říše však působí (tento vzor) jako směšný šašek. Jak lze naši mládež vychovávat v myšlenkách kolonialismu, když jsou jí doporučovány knihy, kde se nenávistně brojí proti imperialismu, politice násilí, mocenskému státu atd.? Mayovi hrdinové táhnou vždy světem jako obhájci spravedlnosti a míru, nemají smysl pro pravou bojovnost...«

Tento citát pochází z jedenáctistránkové žádosti adresované Goebbelsovu ministerstvu pro národní osvětu a propagandu a je datován 20.7.1938. Nezůstalo však jen při tomto jediném pokusu frankfurtského učitele Wilhelma Frone-manna (1880-1953) vydobýt si zákaz díla Karla Maye. »Neočistili jsme naše školní knihovny od Židů, pacifistů, marxistů a různých jiných neněmeckých existencí? Je na čase, aby německá literatura pro mládež byla konečně očištěna od Karla Maye. Karel May a národní socialismus, to je jako pěst na oko!«

⁶Lipský Mayův životopisec Christian Heermann cituje Frone-manna ve svém příspěvku »Pro koho cválá Old Shatterhand? Karel May ve střelbě diktatur«, in: Wochenpost číslo 25 z 12. června 1991.

Karel May zakázán není, a dále je vydáván ve vysokých nákladech. Jedním důvodem je známá láska »největšího vůdce všech dob« (»Já si Karla Maye cením velice.«), druhým a jistě podstatnějším je již rozšíření tohoto díla, které jeho zákaz činí zcela nesmyslným. Sedm miliónů zelených svazků stojí uprostřed třicátých let v policích německých domácností; Karel May »se stal již tak populární, tak patří k německé kulturní tradici, především k dětské a chlapecké četbě, reprezentuje takřka národní literární tradici jako Goethe či Schiller, že i pro fašisty, jakkoliv tomu chtěli jinak, zbyla jen možnost ovlivňovat chápání jeho díla, nikoliv však jej úplně potlačit,« konstatuje frankfurtská literární socioložka Herta Geyer-Ryanová ve své studii »Karel May a Třetí říše«⁷ »Chrání jej to, co jej v aktuální politice neutralizuje a tím také diskriminuje, přesně dle dobového trendu: Je vlastně autorem 19. století a již mrtvý, a tedy patří do literární historie. Nivelizace umění a literatury postihuje především ty generace, které tvoří kolem roku 1900 a po něm.«

Pálení knih je neefektivní, ti, co za to zodpovídají, tohle dobře vědí, je to zoufalá antireakce na veřejné stigmatizování *nežádoucí* literatury. Čtení je ovšem navýsost soukromá, nekontrolovatelná činnost; kdo chce »převychovávat« a musí se ponořit do hlav lidí, tomu absolutní zákazy mnoho nepomohou: V nejhorším případě se budou poddaní četbě vzpírat úplně, a tím i příjmu *žádoucí* literatury. »V tomto ohledu je třeba pracovat velice obezřetně, aby primární chuť k četbě nebyla jednoduše zničena, nýbrž se postupně

⁷In: Harald Eggebrecht (editor): Karel May - saský fantast. Jeho život a dílo. Fischer Taschenbuch, Frankfurt 1987, s.250

přizpůsobovala cílům, které mají vedoucí místa na mysli,« dočteme se ve věstníku »Börsenblatt für den Deutschen Buchhandel« (Burzovní list německého knižního obchodu) v diskusi, která se rozproudila na základě nařízení »pro podporu dobré zábavné literatury«, jež bylo zveřejněno odbohem Říšského písemnictví ke dni 24.7.1935. »K této nové duchovní pevnině, k níž lze budoucí čtenářskou generaci vést jen po krocích, nelze dospět překotným vývojem.« Stručně a jasně: Maye lze zakázat až tehdy, kdy se bude nabízet vhodná »národní« alternativa. Ta je však prozatím v nedohlednu.

»Postoj národně-socialistického režimu ke Karlu Mayovi byl rozpolcený. Chtěli využít jeho popularity, odstraňovaly je však jeho postoje.« (Roxin) A tak následovala dvojaká strategie; na jedné straně byl kulturní statut autora co možná nejvíce snižován (i při nejvýznamnějších příležitostech, jako bylo 25. výročí úmrtí 1937 a sté výročí narození 1942, se v novinách objevily jen krátké zprávičky) a angažovanost prokletého Saska potlačována. Tak byl i v září 1942 fanoušky pokusně založený Německý spolek Karla Maye gestapem rozpuštěn jako »státu nepřátelský«. Zhoubněji se odrazila nelibost nacistů na tvůrcích filmu »Durch die Wüste« (Pouští), natočeného podle knihy Karla Maye. Snímek, který byl s velkými náklady realizován ve skutečných exteriérech v Egyptě, se sice 20. února 1936 dočkal své premiéry v drážďanském divadle a od března se promítal se senzačním úspěchem (jen v Berlíně byl uváděn ve 23 kinech současně), ovšem pro většinu zúčastněných to bylo poslední vystoupení v nacistickém Německu: Scenárista Carl Junghans emigroval po dalším faux pas se zfilmováním Fallady do USA, režisér Johann A. Hübner-Kahla,

který před touto mayovkou točil s takovými hvězdami jako byli Hans Moser, Victor de Kowa či Brigitte Horneyová, mohl vytvořit svůj další film až v roce 1946, představitel Kara Ben Nemsiho Fred Raupach byl poslán na východní frontu a tam 1942 padl.

Na druhé straně byl co možná nejvíc pozměňován smysl Mayova díla a činěn z něho výběr. »Myšlenka vylepšovat dílo jakéhokoliv spisovatele po jeho smrti je nám cizí,« zvěstuje zastupující předseda spolku spisovatelů Wilhelm Storfing. »Karel May však není žádný spisovatel.« A tak se dveře nakladatelství Karl-May-Verlag s národními socialisty netrhnou, neboť pan nakladatel E.A. Schmid si již v roce 1916 vyvolil za životní cíl v Maově dědictví »udělat v každém ohledu pořádek a sjednotit jej«. Strašnou roli v této souvislosti hraje Mayova druhá žena Klára, která se se svými sympatiemi k nacistům nijak neskryvala a v roce 1938 dokonce Mayova nakladatele nutila, aby právě v Mayově pacifisticky zaměřeném pozdním díle »Und Friede auf Erden!« (A mír na Zemi!) »vůdce Adolfa Hitlera proměnil v ideální ztělesnění míru, kříž Raffley-Castle v záři slunce preformoval v hákový kříž a mísení ras na konci úplně vypustil.«⁸ Nakladatelství se zdráhalo a dílo bylo dále uváděno jako »rozebrané«. A smutné vyvrcholení: když hrozilo, že slavnosti k 100. výročí narození Karla Maye ztroskotají na tom, že ve společné hrobce odpočívají i dva »poloviční Židé« - Klářin první manžel a Mayův

⁸Martin Schenkel in: Gert Ueding (vyd.): Karel May - příručka, s.307. Rovněž viz Ekkehard Bartsch: A mír na Zemi! Historie vzniku, in: Ročenka Společnosti Karla Maye 1972/73. s.93-123.

přítel Richard Plohn a jeho matka - nechala mrtvolu bez okolků odstranit.

Tak se do Mayova díla vícekrát přimísily rasistické a anti-semitické pasáže, které se zčásti ještě dnes vyskytují v titulech rozšiřovaných nakladatelstvím z Bambergu. Přesto Karl-May-Verlag odolal pokušení dílo ve velkém stylu »lidově« upravit, tak jak se to přihodilo například Hölderlinovi a mnoha dalším německým básníkům a spisovatelům. Ročenkova řada s interpelacemi k autorovi a samotnému dílu byla 1933 zastavena. Zneužití Karla Maye národními socialisty se nakonec omezilo na různá pojednání a články v tisku. »Karel May vyšeí z nacistických časů nezatížen,« uzavírá právem Claus Roxin.

V. Karel May v NDR

»To, že nacisté Karla Maye orazítkovali jako úředně uznávaného spisovatele pro mládež, mělo vedle jejich úmyslu velebit divoké násilí coby nejvyšší ctnost ještě jeden důvod, a sice, že on jako autor se naprosto shodoval s jejich rasismem. Znamená to tedy ospravedlnění loupeživého imperialismu s jeho koloniálním vykořisťováním a útlakem...«

*Johannes Feuer
redaktor »Nové školy«*

Znovu to byli učitelé, kteří se jako první pustili do boje za zákaz autora, mezitím již proměněného v »nacistického ideologa«. Jeho dílo je »k ničemu se nehodící literatura, kalkuluje jen se vzrušováním základních pudů« a matoucí čtenáře »sentimentalitou, lží a provokujícím napětím (!)«. Na hlavním postu pedagogické anti-mayovské jednotné fronty se znovu objevuje onen Wilhelm Fronemann, jež si svého času stěžoval na Mayův antiimperialismus a nyní - čerstvě přetřen - doporučuje socialistickému učitelskému dorostu, abychom »v antifašisticky orientovaných dobách zacházeli s Mayem velice obezřetně«, neboť »se bohužel právem domníváme, že rafinovaná muka, která May často popisuje, nejsou bez souvislosti s metodami mučení SS.« Posudek Wilhelma Fronemanna z roku 1946 byl pro saské ministerstvo národní osvěty podkladem pro zamítnutí nového Mayova vydání a sloužil jako opora v dalších důležitých diskusích až do pozdních padesátých let. A tak se historie národního socialismu a jeho lidových kořenů, z NDR

nadobro vypuzená, projevila dokonce i v recepci Mayova díla.

Karel May nebyl zakázán. Byl však na pokyn ministerstva národní osvěty odstraněn z veřejných knihoven a - nikdo jej nevydával. Když se saský náměstek pro kulturu a osvětu vyslovil oproti oficiálnímu postoji v místním tisku pro Maye, dostal co proto. Za stále se opakujících výmluv na nedostatek papíru šlo nejprve o to, aby se prezentovalo takové »kulturní dedictví«, které by co nejjasněji a nejjednodušeji posloužilo »antifašistické demokratické obnově«. Měšťansko-individualistické dobrodružství k tomu ovšem nepatří. Jako jeden z prvních úředních úkonů po osvobození přejmenovala správa města Redebeul, Mayova posledního bydliště, ulici Karla Maye na Hölderlinovu a Muzeum Karla Maye se od roku 1956 nazývá už jen Indiánské muzeum.

A znovu stál Karel May v cestě tvorbě »lepší« literatury pro mládež. »Vydávat dnes knihy Karla Maye by znamenalo brzdit úspěšný vývoj tvorby umělecky náročné literatury pro mládež, omezovat jej a rozrušovat estetické působení nové literatury,« zdůvodňuje v r. 1957 nakladatelství Neues Leben své zamítavé stanovisko k dalšímu vydávání Mayových děl. Sotva-jasněji se dá formulovat oznámení krachu státní kulturní politiky.

Old Shatterhand odvádí od třídního boje, zní hlavní argument padesátých let, Mayovo »literární narkotikum« oslabuje »chuť do života«. »Nová literatura pro mládež« musí být »realistická«, má sloužit (ekonomické) výstavbě státu. Mládež by měla číst něco praktického, »stále více a více se

obracet k poznávací literatuře zeměpisného, přírodopisného a technického charakteru, otázkám rozhlasu, fotografie, atomové fyziky«, místo toho aby se proháněla ve fantastických světech nedosažitelné utopie. »Když nám bylo čtrnáct let, hltali jsme Mayův Poklad ve Stříbrném jezeře,« vzpomíná Horst Winkler v novinách »Sächsische Neueste Nachrichten« z června '64. »Trapper Supí zobák a stará henryovka měli v našich snech své pevné místo. Vrstevníci našich dnů, Siggie, Kalle, či jak se všichni jmenovali, ti měli v hlavě něco jiného: nejružnější návody a schémátka, laser a maser, zbastlené vynálezy.«

Tlak veřejnosti po nových vydáních však přesto vehementně rostl — to ukazuje jak nutná revize stanovisek nakladatelství Neues Leben, tak i pravidelně se konající diskusní fóra v denících a časopisech FdJ s pravidelně odmítavým stanoviskem redakce a takřka jednomyslným podpořením Maye ze strany čtenářstva. A protože Karel May, jak se stále znovu tvrdilo, nebyl nikdy oficiálně zakázán, rozhodlo se 1958 nakladatelství Kultur und Fortschritt a odstartovalo 9. ročník své »Malé řady pro mládež« Mayovou ničím nepodezřelou povídkou »V moci Abrahima Namura« z románu »**Pouští**«. »Stalo se něco neuvěřitelného,« rozhorluje se hned nato lipský list pro knižní trh »Börsenblatt des Deutschen Buchhandels«. »Pokud se nemýlíme, byla malá řada pro mládež zavedena proto, aby vytvořila hodnotnou protiváhu k západním detektivním trhákům a comicsům. A nyní právě v této řadě vychází titul, který svým obsahem a provedením skutečně mnoho nezaostává za mnohými kýčovitými sešitky a nikdy tak nemůže utišit přirozenou touhu po dobrodružství tím, že by tuto zdravou snahu usměrňoval správným směrem a podněcoval k pozi-

tivní činnosti. Kapitola Karel May byla v Německé demokratické republice již před lety s konečnou platností uzavřena. Nikdy bychom nepředpokládali, že nějaké nakladatelství by vážně uvažovalo o tom, vydávat znovu knihy Karla Maye.« Vedoucí nakladatelství tak musel uznat svůj »chybný krok« a tři týdny nato se ve stejném listu distancuje sám od sebe: »Vládnoucí místa nás utvrdila v domněnce, že je tu řada výhrad, projevujících se obzvlášť v německé nadřazenosti, rasové domýšlivosti a mysticismu. Právě přezkoumání Maye přineslo málo užitku. Z jeho 60 vydaných svazků bylo vybráno 60 stran a ty rovněž až po přepracování. Z naší strany není proto žádný úmysl, vydávat další sešity tohoto autora.« Mělo uběhnout celé čtvrtstoletí, než se nakladatelství v NDR znovu odhodlá k vydání Karla Maye.

Proč nakonec došlo v roce 1982 k revizi postoje k Mayovi, poté co ještě rok předtím bylo dílo ve stanovisku jednoho dětského nakladatelství bičováno pro svou »rasistickou předpojatost« a imperialistický způsob uvažování«, není dodnes jasné. Spoluzodpovědná je jistě roku 1980 současně v NDR i Spolkové republice vydaná Mayova románová biografie »Swallow, můj statečný mustang« od Ericha Loesta stejně jako všeobecné znovuoobjevování podivuhodných »velkých Němců« (Luther, Bismarck, Friedrich II.). Jiná legenda tvrdí, že sám veliký Erich Honecker o vánocích '81, když zas jednou ve své vilce zapnul západní televizi, se zadíval do jedné mayovky - byl ztracen, a kulturní politika NDR musela svůj obraz zapovězeného Sasa zrevivovat.

Každopádně televize NDR začala s vysíláním těchto filmů hned v příštím roce, čtyři další, které byly však zakoupeny

již v letech 1978/79, se dostaly do kin od Rostocku až po Drážďany. A tak nakladatelství Neues Leben zahodilo svůj starý znalecký posudek do smetí a začalo s novou edicí Karla Maye, jehož »humanistický postoj«, jak stojí v doslovu, »zařazuje Mayova nejlepší díla k onomu dědictví dobrodružné literatury, které je nutno zachovávat a které je s to udělit i rozvoji socialistické osobnosti tvůrčí impulsy.« Tím v bývalé NDR propukla nová vlna mayovského fanatismu. Když se lipský Ústřední institut pro výzkum mládeže ptal v polovině osmdesátých let reprezentativního vzorku žáků 6. tříd, co nejraději čtou, objevují se mezi desítkou prvních knih hned čtyři Mayovy tituly: »Vinnetou« na 1. místě, »Petrolejový princ« na 4. místě, »Duch Liana Estacada« má číslo 8 a »Poklad ve Stříbrném jezeře« číslo 10. Už jen reklama na vydání Mayových knih v listopadu '82 vyvolala záplavu objednávek. Nové vydání bylo nakonec pro prvních třináct svazků stanoveno na čtvrt miliónu pro každý titul; mezitím je k dispozici svazků 30, z velké části již ve druhém či dokonce třetím vydání.⁹

⁹Knihy skutečně obsahují Mayovy originální texty. Cenzurní opatření prvního vydání z roku '82 (například bylo vyškrtáno Klekí-petrovo kající líčení jeho revoluční minulosti v knize »Vinnetou I«) byla mezitím zrušena. To, že se vydání nakladatelství Neues Leben - v nevýznamných detailech - liší od mnohých reprintů a historicko-kritického vydání řady Haffmans, spočívá v tom, že Neues Leben použil za základ první knižní vydání, zatímco například editoři v Haffmansu Wiedenroth a Wollschläger brali v úvahu i Mayovy pozdější autorské zásahy v dalších vydáních. Mimoto je řada nakladatelství Neues Leben koncipována doposud jen na 40 literárních titulů, zatímco Haffmans plánuje také sekundární texty (dopisy, proslovy, pozůstalost) a celkem chce uvést 99 titulů,

Pop-hvězda ze Saska zažívá konečně svůj comeback i v té části Německa, *kde se, jak známo, hovoří tou nejohebnější a nejznělejší němčinou...*

z nichž asi 80 je i přes bojkot bamberského archivu a juristické pokusy o potlačení konkurence možno snadno realizovat.

VI. Zmatený proletář

»Oznámení, že jsem prý sociální demokrat,
je již samo o sobě nepravdivé. Patřím
k nejrozhodnějším odpůrcům tohoto
nešťastného směru. Nikdy jsem nebyl
na žádném socialistickém shromáždění
a nikdy nemluvil ani nepsal ve prospěch
demokracie. Mé tolik čtené příběhy byly
napsány jen proto, aby šířily zbožnost
a patriotismus. Právě v současnosti je
každý zodpovědný poddaný nucen své
zařazení mezi nepolepšitelné vylepšovatele
světa rozhodně odmítnout.«

Karet May

»Kdybych dokázala vytvořit jen
jedno jediné z jeho děl, dokázala
bych víc!«

*Bertha Suttnerová,
nositelka Nobelovy ceny za mír*

»Jeho nejslavnější díla, ona cirka třicet svazků obsahující
sága zážitků toulavého saského spisovatele, jenž byl v dále
nazývan Old Shatterhandem a Kara Ben Nemsim, jsou
protestem proti všednímu dni a přece oslavují Bismarcko-
vu říši jako vskutku ideální stát; hrdina odchází stejně jako
mnozí jeho literární předchůdci, protože uspokojení nachá-
zí jen v divočině zbavené konvencí a mocenských kon-
strukcí civilizace, ale nepromešká jedinou příležitost, aby
všude nezvěstoval nadřazenost německého živlu,« shrnuje

Helmut Schmiedt, literární vědec bonnské univerzity a je-
den z nejhlubších Mayových analytiků. »Ale právě tato ne-
smířitelná konfrontace konzervatismu a opozičnictví, bod-
rosti a ambiciózní utopie, střídmosti a vzdorovité ideologie
psance vytváří mnohotvárnou strukturu, která určuje pova-
hu díla: hrdina hledá dobrodružství, protože ve vlasti ne-
může žít; výsledkem dobrodružství je však úvaha, že ve
vlasti by bylo všechno lepší.« Tato rozporuplnost v díle sa-
motném nám dává tušit, proč mohli Adolf Hitler a Bertha
Suttnerová stejně jako Ernst Jünger a Albert Einstein
obdivovat rovnou měrou jednoho a téhož autora.

Osvícený poddaný

Karel May byl dítětem své doby, pozdní potomek osvícen-
ství, který byl shodou náhod vržen do víru první velké
industriální vlny; radikální humanista, který přece jen ne-
byl s to škrtnout své vilémovské kořeny. Tak se jeho ostrá
kritika civilizace (antimilitarismus, antikolonialismus, od-
por k rasismu a materialismu) stále znovu dostávala do ko-
lize s konzervativními mantinely, jakmile se jeho kosmo-
politismus přiblížil k mocenskému vlivu německé vnitřní
politiky. »Zbožný jako katechismus, počestný jako Občan-
ský zákoník aněmecký, jako národní hymna - nadčlověk
podle měšťáckých měřítek,« vysmívá se »Der Spiegel« ro-
ku 1962 ve svém ústředním článku »Karl der Deutsche«. Protože May vnímal okolní svět jen přes narcistický závoj
svého bojácného Já, kromě základních otázek lidskosti, ja-
kéhosi všeobecného humanismu, pro něj neexistovalo nic
jiného. Komplexní společenské poměry se při průchodu
Mayovým myšlenkovým filtrem redukovaly na konflikty
mezi jednotlivci, jejichž morální postoj se zrcadlil v jejich

fyzionomii: Dobří křesťané s upřímným pohledem v boji proti darebákům s úzkými, bezkrevnými rty a nosem ve tvaru supího zobanu.

»Karel May je jedním z nejlepších německých vypravěčů, a možná by byl i nejlepší, pokud by nebyl chudým, zmateným proletářem,« napsal kdysi Ernst Bloch, nejen fanoušek, ale i výborný znalec »Shakespeara mládí«. Levá a sociálně orientovaná revoluční hnutí - pomlčíme-li o jejich teoretické základně - vycházela jen z fídky z »dělnické třídy«, nýbrž z pravidla z její »avantgardy«: osvícených vzdělaných měšťanů, kteří si mohli dovolit rozkládat svět na části a z toho vytvářet strategie, které přesahovaly současný stav životního minima. Karel May byl však tkalcovským synem, který měl to štěstí naučit se číst a psát: ve čtyřicátých letech minulého století žádná samozřejmost. Už vůbec ne v malých městečkách a vesnicích saského Krušnohoří, kde industrializace zanechala své stopy až o dvacet let později. Mayovo dětství a mládí zabydlili maloměšťáci, řemeslníci, rolníci a domácí tkalci, ale ani jeden dělnický proletář ani nový buržoazní zbohatlík. Ústřední sociální spory pozdního 19. století se Ernstthalu vyhnuły.

Přesto se stalo Sasko centrem dělnického hnutí a volební okrsek Hohenstein-Ernstthal vyslal do berlínského reichstagu roku 1867 vůbec prvního sociálního demokrata Augusta Bebela, soustružnického mistra z Lipska. Prvním levicově orientovaným člověkem, kterého Karel May blíže poznal, byl ovšem jeho otec - onen zoufale zuřivý despota, jehož výchovné metody May ještě za jeho života neopomenul zmínit ve své tvorbě. Nijak zvlášť dobrý výchozí bod pro sympatie k sociální demokracii!

V pozdějších letech podnítila Mayovy pokusy o nezávislost určitě jistá porce oportunismu. Konečně nebylo bez nebezpečí přiklánět se k sociální demokracii. May začal svou kariéru spisovatele na volné noze za dob zákonů proti socialistům (1878-1890) a i po jejich formálním odstranění by příklon k politické levici znamenal s největší pravděpodobností předčasný konec jeho tvorby - přinejmenším udání a zveřejnění jeho minulých trestů. Zřetelný varovný výstřel dostal již v roce 1879, kdy mu justice ve věci urážky úřadů v případě Pollmer jr. sdělila toto: skandální odsouzení ke třem týdnům vězení se opírá mimo jiné i o tvrzení policejního svědka, že obžalovaný je »veskrze sociálním demokratem a měl by se teď stát spisovatelem sociálně demokratického listu«.

O politiku jsem se nikdy nijak vášnivě nezajímal, říká Kara Ben Nemsí mezi Bagdádem a Istanbulem, a to platí i pro jeho tvůrce. Politické boje oněch let byly vedeny za zlepšení materiálních podmínek: Dělníci požadovali člověka důstojné pracovní podmínky a přiměřenou mzdu, měšťanstvo nechťelo přenechat politickou moc samotnému *ancien régime*. Maye nic z toho nezajímal. Abstraktní mocenské struktury náš »zmatený proletář« bez toho nikdy neprohlédl a peníze pro něj v době nejtěžší bídy pranic neznamenal. Později, když už May disponoval ročním příjmem kolem 60.000 marek a více (milionářem se v protikladu ke svým vydavatelům nestal nikdy!!), rozdával tisíce marek, například jako stipendium pro studenty z chudých rodin. I vrchním, posluhům nebo zahradníkům vtiskl rád za služby zlaťák do dlaně (20 marek) jako spropitné. V jedné dolnosaské vesnici vzbudila jednou jeho velkorysost dokonce

podezření a byl vzat do vazby, dokud z Radebeulu nedošel telegram s potvrzením jeho totožnosti.

Pokud mu byli sociální demokraté a jiní revolucionáři podezřelí pro svůj »materialismus«, hrál tu roli ještě jeden fakt, který ovlivňoval Mayův postoj nejen v politických otázkách: jeho hluboko sahající strach z lidí. Už matkou »odmítnuté« slepé dítě se nadobro stáhlo do svého vlastního alternativního pohádkového světa, nepřiměřený trest za malý poklesek (vypůjčení hodinek) a z toho plynoucí ničení jeho existence učitele pak s konečnou platností přerušily jeho schopnost navazování kontaktů. Dokonce v době, kdy se stal první německou pop-hvězdou, existovaly sotva dva tucty lidí, kteří se s ním pravidelně osobně setkávali. Jeho celé dílo je jediným výkřikem po lásce, terapeutická sebeanalýza a zpracování traumatu vyvržence. »May psal významnou část svých textů takřka ve stavu vytržení,« říká Helmut Schmiedt.

May jako kyberpunkové médium: přímo napojen na svůj vnitřní svět, jehož chaotický obsah přepisuje na papír, bez jakékoliv kontroly vědomí a spíše drasticky odhalený, než zakrytý jakýmkoliv exotickým závojem. *Tak za stovek a tisíců chladných, nelaskavých a bolestiplných nocí vznikly všechny knihy, v nichž nemluvím o ničem jiném než o lásce*, poznamenává si ještě čtyři měsíce před svou smrtí.

»Společnost« Maye nezajímala, její anonymita jej zneklidňovala. Lidské masy jej doháněly k panice, revoluce pro něj znamenaly, nehledě na jejich oprávněnost, v první řadě chaos a násilí. Ve svém životopise dokonce předvede umělecký kousek, když angažovanost svého otce v roce 1848 přeorientuje v demonstrativní věrnost císaři. Ne náhodou

přemísťuje domov svých hrdinů do nekonečných dálav Orientu, popřípadě Západu Severní Ameriky: tam je svět ještě přehledný — přinejmenším z perspektivy vzdáleného Evropana. Tam nejsou ani třídní rozdíly ani průmysl ani velkoměstský chaos. Bohatství a šlechtický stav tam znamenají stejně málo jako trestní rejstřík: co jediné má cenu, je talent a vůle, stát se z greenhorna dobrým westmanem, vyrůst z *násilnického a egoistického člověka v ušlechtilého muže*. Tady se může a musí každý sám dostat z bahna zla - a ne z abstraktní »dělnické třídy«. Tady vládne jedinec - pravé místo pro Mayovy velké utopie patriarchální komunity humanismu a lásky k bližnímu.

Zákony prerie

Mayův Divoký západ se hemží Němci - především ze Sas-ka: *lesní adjunkt* Hoble-Frank, který *spatřil světlo světa na štrece mezi Pirmou a Míšní, asi tak uprostřed mezi oběma městy*, tetka Drollová, kladeč pastí s avantgardním úbořem z Langenleuba-Niederrhein, Timpové z Plauen, tlustý Sam Barth z Herlasgrunu, a samozřejmě Karel z Němec osobně. Skoro všichni jsou na cestě za ideály a cíli, které jim stará vlast nemůže dát. *Neutěšené poměry ve vlasti a vrozená činnorodost* vyhnali učitele Old Shatterhanda za velkou louží. Klekí-petra a Old Firehand jsou vůbec političtí běženci. Osvobození od konvencí »civilizace«, podřizují se westmani jen neměnitelným *zákonům prerie*, to znamená pravidlům, která platí pro všechny stejnou měrou. Přinejmenším pro ty dobré. Zatímco se darebáci stále dál drží starých absolutistických hierarchií a hodnot a tím hynou, volí si *hrdinové Západu* na čas nějakého dobrodružství či společného úkolu ze svých řad toho nejlepšího jako vůdce, který

však musí být vždy hoden jejich důvěry a nesmí zpochybňovat demokratické zákony jejich společenství. Dokonce Mayovo (Nad)Já v osobě Old Shatterhanda se cítí být vázáno těmito pravidly: *»Nemam v úmyslu vám vládnout jako absolutistický kníže či vůbec jako tyran; jsme si rovni; nikdo není víc než ostatní, ale myslím si, že bude lépe, když ve chvíli nebezpečí nebudeme jednat každý za sebe, a pak tedy musí být jeden, podle něhož se budou ostatní řídit. Nabídl jsem se sám, ale dodávám, že každý z vás má právo sebe navrhnout. Chceš být vůdcem, Jime?« - »Ne, díky, sire! Nemám rád tu zodpovědnost; jen myslím, že mám taky pusu, abych občas něco řekl.«*

Ideální model této Nové společnosti ovšem představují Indiáni. Oni jsou nositeli nadějí Mayova ráje, jim patří od počátku sympatie autora i jeho hrdinů: i nanejvýš odpudivě vyličené lupičské bandy jako například Kajovové náčelníka Tanguy se staly darebáky *teprve díky bílým koňským handlérům, kteří chtěli platit kořalkou a Kajovy lak naučili krást koně*. A i ti jsou ve své kmenové organizaci ve srovnání s bělochy stále ještě vzoroví.

Mayovi Indiáni tedy žijí v predemokratickém společenství. Rovný s rovným, dokud každý ctí všeobecné hodnoty - odvahu, obratnost, moudrost -, je solidární a vždy ochoten pomoci svým kmenovým bratřím a chová se statečně. Přirozeně existují vůdci, ale ty jsou voleni a mohou být kdykoliv odvoláni. *Náčelníci Indiánů nemají nijak velkou moc. Jim není vlastní násilí evropských vládců. Nechtějí tvořit zákony ani vydávat nějaká nařízení. Jsou voleni z řad válečníků, protože se před ostatními vyznamenali. Nikdo není nucen je poslouchat. Vliv a moc náčelníka spočívají pouze*

v dojmu, který vyvolává jeho osobnost. Náčelníci jsou reprezentanty zájmů a vzorem svého kmene; jejich moc je omezována radou starších a stálými shromážděními válečníků u večerního ohně a je úzce vázána s jejich vlastním sociálním cítěním a odpovědností. Zneužije-li náčelník svou moc, má každý jednotlivý válečník právo na odpor, jehož zákonitá legitimita nebude nikým zpochybňována. *Odkdy smí náčelníci Siouxů a Oglalů dělat, co se jim zlíbí?* požaduje mladý Wohkadeh své právo na náčelníkovi toho kmene, z jehož středu vzejde Vinnetouův vrah. *A k čemu jsou shromáždění starších? Kdo dává náčelníkům jejich moc? Kdo chce statečného bojovníka Oglalů nutit, aby poslouchal náčelníka, který se syny svého vlastního kmene zachází jako se psy?*

Stejná pravidla platí i pro Mayovo druhé ústřední dějiště, Orient. *Čím jsi si zasloužil to, že jsi vládcem??* osopuje se Kara Ben Nemsí na despotického Mira z Ardistanu. *Které zákony jsi vydal, abys pozvedl svůj národ? Kde jsou cesty, silnice, školy a nemocnice, které jsi stavěl? Které části pouště jsi donutil, aby se změnil v pole a louky? Jak jsi se postaral o chudé tvého národa? Kde stojí tvé sýpky, tvé zásobárny, jež můžeš otevřít, jakmile nastane neúroda a hlad se vplíží do vašich ulic?* V protikladu k Severní Americe zde Karel May nachází skutečně fungující mocenský systém - a tím tak možnost pod exotickým hávem Orientu pranýřovat vlastní feudální poměry. Celý dav zkorumpovaných byrokratů, hrabivých celníků a rádoby svatých kněží zalidňuje cyklus z Orientu, a nepočítatelně scén, kdy Kara Ben Nemsí skoncuje se zástupci vládnoucí vrstvy - ať už s Halefovým koňským bičem nebo bez něj -, činí autorovi, jak se zdá, neobyčejné potěšení.

VII. May *light*

»Když беру teď svou dřívější práci do rukou,
sotva ji ještě poznávám. To není ono rozvážné
formulované tělo, z něž má duše měla promlouvat
ke čtenáři. To nejsou měkké a přece energické kontury,
které jsem mu propůjčil, to nejsou světlé tahy,
zakulacené linie, vysoké, zamyšlené čelo, hluboké
oči, pohyblivé údy! Je to jen neforemný tlustý trup,
rozbujelý nejnižšími požitky, se zmrzačenýma
rukama a nohama, které volně visí podél těla,
protože byly líné se pohybovat. Prázdna hlava!

Všechno je na něm neforemné, nejen nos!

Tenhle chlapík že jsem já?»

Karel May

»Ve mně zapustilo své kořeny osvícenství. Můj bůh má
jméno rozum,« tak obžalovává sám sebe kající Klekí-pet-
ra v bamberském vydání »Vinnetoua I«. Karel May tyto
věty nikdy nenapsal. Celkem 11.000 »vylepšení« oproti
prvnímu vydání bylo napočítáno jen v tomto jediném svaz-
ku. Žádná výjimka a nic neobvyklého, nýbrž jen redakční
rutina v největším falšovací skandálu literatury a médií,
vedle nějž groteska časopisu »Stern« s falšovanými Hitle-
rovými deníky vybledá jako nedůležitá epizoda. Velká část
»Zelených svazků« i jiných mayovek, které plní knihovny
skoro každé německé domácnosti, patří do nejbližšího kon-
tejneru na starý papír. Textová splácanina, která se jme-
nuje podle Karla Maye, má s autorem společného asi tolik,
jako Madonna s Marilyn Monroe: je to lehce stravitelná

záležitost pro věčné pubescenty. Literatura *light* - jako cigarety.

Většinu svého díla uveřejnil May v prvních patnácti letech, řekněme exkluzivně v týdenících jako byl například »Deutscher Hausschatz«, »Deutsches Familienblatt«, »Der gute Kamerad«. Teprve od roku 1890 vycházejí knižně nejprve jeho příběhy pro mládež v sedmi svazcích »Union« a od roku 1892 konečně »Sebrané příběhy z cest« u freiburského nakladatele Fehsenfelda, které byly základem jeho slávy. A z tohoto Mayem ještě převážně autorizovaného »Freiburského vydání« (33 svazků) vycházejí »Sebrané spisy« nakladatelství Karl-May-Verlag, které vyšly po autorově smrti a do roku 1938 narostly na 65 svazků (»Radebeulské vydání«), dodnes pak na 74 svazků (»Bamberské vydání«). Obsahují v podstatě jen »přepracované« a jinými autory připojené texty.

»Učitelský sloh, který vsadil na jednoduchost, a který chce rozmanitost větné stavby podřítit tomu nejprostšímu školnímu pořádku, který se snaží vymýtit příslovce, jako by za to měly být prémie, který u každého zájmena nevěří čtenářům, že by dokázali odhadnout, k čemu které patří, a tak je nahrazuje otrockým opakováním vlastních jmen, jako by šlo o reklamní slogany...« Tak popisuje Mayův životopisec Hans Wollschläger principy práce padělatelů. A ono vskutku jde o reklamu na zboží: Jde o Karla, velkého Němce, lidového spisovatele pro mládež.

Radosti a strasti padělatelského řemesla

Protože Karl-May-Verlag dodnes - jistě z pochopitelných důvodů - nepředložil jedinou dokumentaci o své »práci«, můžeme tyto principy rozpoznat jen v hrubých rysech. Vedle korektury věcných chyb, uzpůsobení změněné pravopisné normě, vymýcení nářečí z německého jazyka, redukce slovní zásoby na úroveň dítěte, zcela nového uspořádání různých děl na jednotnou tloušťku »Sebraných spisů« a radikálních ideologických zásahů nás vždy znovu zaujmou absurdity, které lze vysvětlit jen osobní či literární vášnivostí »přepracovatelů«. May kupříkladu ve svém novinovém článku »Radosti a strasti příliš sečtělého člověka« vypráví o tom, jak mu rodiče nabídli jako doprovod na cestu svého syna Františka. A v »přepracované« verzi se František náhle jmenuje Emil. »Proč? Že by se jeden z editorů sám jmenoval František a tak nesnesl, aby toto křestní jméno uviděl v tak hloupých souvislostech? Tady nepomůže nic ani hledisko, že totiž v příběhu se vyskytuje ještě jeden jiný Emil. Teď jsou totiž vlastně dva.« Pak je ovšem celkem logické, když je stejným způsobem Mayem udaná výška 166 centimetrů prodloužena na »celých 170 centimetrů«.

Nejbrutálnější »předělky« musely strpět kolportážní romány, které připravily Mayovi v jeho posledních letech tolik starostí. Sám nakladatel E.A. Schmid vzal na sebe tentokrát osobně obrovskou zodpovědnost, aby »takové nemorální tituly v krátké době očistil od všech špatností tím, že jsem nevkusná řádra jednoduše odstranil a namísto vše odhalujících rób nasadil slušné bavlněné šatstvo, aby ani ten, který má vedlejší úmysly, již nic nemohl vytušit.« Ostatní Mayova díla, »v nichž je žena zcela vyloučena či vystupu-

je jen jako bezpohlavní bytost«, jsou oproti tomu »vysoce etické, bezúhonné a bez jakýchkoliv neslušností.« A komentář Helmuta Schmiedta: »Kdo si myslí, že Lesní Růženku z radebeulského a bamberského vydání zná, je přibližně v roli člověka, který si své plavecké umění vyzkoušel ve vaně a pak se považuje za potenciálního pokořitele La Manche.« A jsou-li ženy přece jen dychtivé, musejí být co možná hned upozorněny na své meze. Jde-li May poté, co pozval hosta k delší návštěvě, *do kuchyně, abych svou neméně nadšenou ženu poprosil, aby se na mě nezlobila*, tak dnes jde »do kuchyně, abych své ženě předal nutné pokyny«.

»V našem knižním zpracování nezůstal jediný nevyjasněný problém,« říká »zpracovávateľ« E.A. Schmid po skončeném díle. Ale právě v absolutním vymýcení Mayových protimluvů spočívá fatální zničení díla, myslí si Helmut Schmiedt: »Odstraněním všech iracionálností a otevřených otázek se pestré panoráma, které May svým světem zprostředkovává, dělí do přehledných, přístupných, lehce stravitelných samostatných částí s harmonií, které originál přes všechnu snahu nedosahuje. V bezbřehém fabulování, které nám vnucuje širošířý prostor, kde však v nekonečných repetičích vždy znovu hrozí zadušení, v jakémsi usilovném zanedbávání ekonomie výstavby příběhu, což postihuje celou lidskou společnost, způsoby jejího vylepšování, které nešťastně končí v houštině přesvědčování a protestů, ve sklonu k excesu, vrcholícímu v brutálních a pornografických scénách, jenž je vždy znovu dementován vlastní počestností: v tom všem lze objevovat kvality těchto románů.«

Protože si nakladatel Schmid vytkl za životní cíl všechny Mayovy práce vpravit do jednotného formátu i ceny »Sebraných spisů«, musely být odpovídajícím způsobem řádně přistřiženy. A tak byly romány rozmetány a rozděleny do několika dílů, průběh děje vyrovnán a nově uspořádán, hlavní hrdinové, vyskytující se jen v jednom svazku zaměňovány za přitažlivá jména Vinnetou, Old Firehand nebo Kara Ben Nemsí. Pasáže, které se protivily duchu »zpracovávateľů«, seznaly dosti radikálních změn: Dostávají-li oba největší darebáci z »Mustanga« v originále pořádný výprask, v radebeulském, event. bamberském vydání, kde je text zařazen do svazku »Halbblut« (Míšenec), je jeden pověšen a druhý odsouzen k smrti.

»Neslušná« připadala Schmidovi & Co. i všechna cizí slova. Pryč s nimi! Z *termometru* se stane »ukazatel teploty«, z *loveckých trofejí* »sbírka předmětů z cest«, z *originální prosby* »humorný výlev«. *Situace* jsou pouze »příležitosti«, z *redakcí* se stává »vedení tisku«, namísto *honorářů* se vyplácí »uhřady«. To vše se bohužel týká i poválečných českých vydání, při kterých si nelze nevzpomenout na slova Jana Wericha: »Já obdivuji optimismus našich nakladatelství, s kterým předpokládají - co čtenář, to blbec.«

Stále znovu jsou prováděny tvrdé politické korekce: A tak z kolportážního románu »Der verlorene Sohn oder der Fürst des Elends« (Ztracený syn aneb Kníže bídy) zmizí nejen neškodné scény z vykřičených domů, nýbrž i různé sociálněkritické pasáže. Poté, co E.A. Schmid a jeho spolupachatelé tak pilně »čistili«, se konečná verze zdála být příliš krátká. Nacházíme tedy náhle zcela nové scény vybrané literární úrovně: »S klením se usadili na hedvábím potažené židle tak, až lehká křesla zle zapraštěla... Tomu

psovi, co tě prasknul, zlámu všechny kosti! - Buď rozumný, Bormanne! Mám tu v hlavní dvanáct červených třešníček - a je mi jedno, jestli ti jednu plivnu mezi žebra!»

Poznamená-li ještě May v původní verzi knihy »Vánoce«, že mnohý z *našich současných ministrů financí* by se mohl poučit z toho, jak on a jeho přítel Carpio vedli dobře hospodářství, pak v radebeulském vydání se *naši ministři financí* mění v některý z »jihoamerických států«. Svou zdrženlivost vůči zamilované Nšo-či Old Shatterhand náhle zdůvodňuje odmítáním »smíšených manželství« - v prvním poválečném vydání z roku 1948! A v bamberském svazku »Der Fremde aus Indien« (Cizinec z Indie) se najde ještě dnes hláška, zapracovaná tam v roce 1938: »Ale její láska, láska Židovky, to byla pro něj nesnesitelná myšlenka.« »Nesnesitelné« to ovšem připadalo jen »zpracovávatelům«, a rovněž charakteristiku jednoho židovského zastavárníka jako »odporného vydrhovače«, který »s neustupnou chtivostí své rasy« prahne po bohatství, bychom v originále marně hledali.¹⁰

To zdaleka nejsou jediné scény, vzbuzující dojem, jako by redakci svazků převzal Říšský odbor písemnictví. V knize »Vinnetu IV«, abychom uvedli poslední příklad, je antirasistické provolání překrouceno tak, aby z něj führer nemohl dostat migrénu. *On* (autor textu o »Vymírání indián-

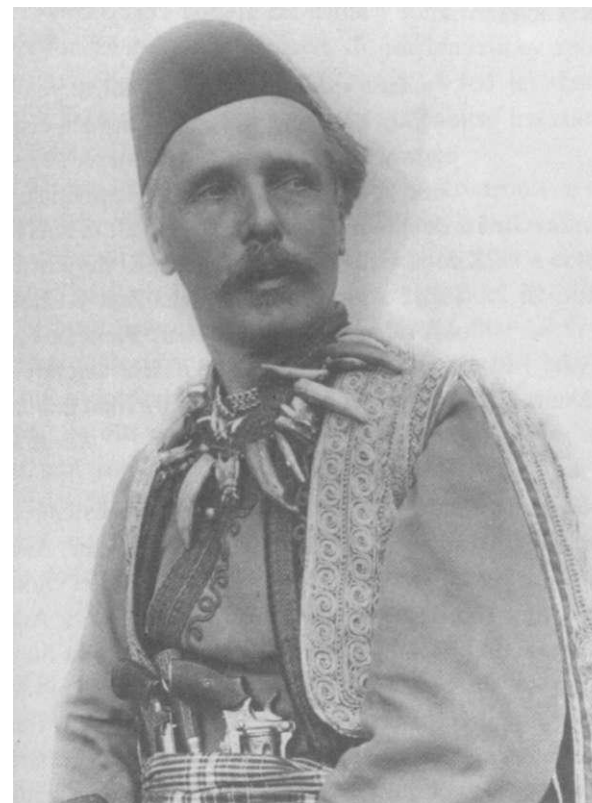
¹⁰Přesto se Karlu Mayovi i přes jeho antirasistický postoj vmísily příležitostně do textu rasistické poznámky, například když se Old Shatterhand ve »Vinnetuovi III« osopí na jednoho westmana: *Pomsta hanobí křesťana a je hříchem. To přenechej černochům!*, nebo v »Surehandovi I« vysvětluje: *Nevěřím žádnému Komančovi... Na mé slovo se můžeš spolehnout, já naopak na slib rudocha ne.*

ské rasy v Americe«), *jak se zdálo, spatřoval hlavní úkol lidského pokolení v rozvoji národnostních zvláštností a jedinečností, nikoli však ve stále víc se rozšiřujícím poznání, že všechny kmeny, národy, národnosti a rasy se pozvolna sjednotili a spojili k vytvoření jednoho jediného, velkého, nade vše zvířecí pozvednutého ušlechtilého člověka...*, tak zní originál 1910. Ve vydání »Winnetou Erben« (Vinnetuovi dědicové) z roku 1935 se to čte takto: »I v rase jsou rozdíly. Jih je jih, sever zase severem, a každý rozvíjí své podmíněné vlastnosti. A nadto není mrtvá ta rasa, jejíž údy se v současnosti uložili k národnostnímu spánku. Spočívá v ní síla vzkříšení, již potřebuje jen buditelského hlasu, a tato rasa se znovu hlásí mezi národy světa. A nakonec - a to je mé poznání - odumře každá rasa a vytvoří dokonalého, ušlechtilého člověka.«¹¹

Pokud jej zapřisáhlí nepřatelé dostali roku 1912 po vysilujícím boji do hrobu, pak jeho »přatelé« zlikvidovali autorův literární odkaz. »Jeho spisy se podobají rostlinám, jež se v úrodné vlhké půdě a pod silným sluncem dostaly náhle mezi plevel,« poskytuje pedagog Ludwig Gurlitt výhodu nastupujícím Mayovým »zpracovávatelům« ve svém článku »Spravedlnost pro Karla Maye« z roku 1918. »Potřebují zahradníka, který se umí pilně ohánět zahradnickými nůžkami a lýkem, podpírá větve, zastřihuje vlky i uschlé pahýly, podvazuje kmeny a ratolesti, aby rostly rovně, a stromům tak dává jejich přirozenou, zdravou formu a zvyšuje

¹¹Citace z »Dvakrát Vinnetu IV. Karel May a jeho editoři« in: »Der Rabe. Magazin für jede Art von Literatur«, č. 27. Haffmans, Curich 1989. Číslo věnované Karlu Mayovi s významnými příspěvky německých kněží a politiků, Ernsta Blocha, Georga Grosze a dalších.

jejich úrodu.« To poslední se splnilo, jen to nejsou Mayem v poslední vůli vzpomenutí bídou trpící kolegové a chudí studenti *obého pohlaví*, kteří mají sklízet tyto plody, nýbrž úzce rodinný klan, který již přes 80 let hokynář s autorovým jménem v »obzvlášť nepříjemné míchanici z komerce a zašlé Ideologie«. Pro Gerta Uedinga jsou »populární zelené svazky s barevnou obálkou a hlavičkou bamberského nakladatelství Karl-May-Verlag pouze dobře maskovaným klamem«, který má jen »s velkou dávkou shovívavosti něco společného s původními texty Karla Maye: Ty se staly jen jakousi předlohou pro vlastní improvizaci. ... (Často tu nezůstalo jediné slovo, jsou tituly, kde ničení textu dosáhlo takových rozměrů, že podsouvat jejich autorství Mayovi připomíná fatu morganu.« Zatímco se však May během svého života vehementně bránil jakýmkoli textovým úpravám, ovdovělá Klára Mayová legalizovala »úpravy provedené Dr. Schmidem a jeho spolupracovníky« včetně všech »nutných vylepšení a oprav«. Tím je bohužel spolková justice v tomto jistě nejneobvyklejším případě literárního primitivismu 20. století odsouzena k nečinnosti.

Karel May coby Kara Ben Nemsi

VIII. V Orientu

»Jízda vzhůru z Basry do kurdských hor.
Basra, bažina, nákaza. V horách čistota,
ozdravení. Budete-li číst pozorně, objevíte,
že tato jízda nevede jen ze zeměpisných,
ale i z duchovních bažin k duchovnímu zotavení.
Kdo je Ustad, Pedehr, Mizra, Krvavý mstitel,
Tifl, Pekala...? Co znamená Beit-y-Chodeh,
obří stěna, alabastrový stan? Přeneste to vše
jednou do Německa, do našeho duchovního
světa! Více vám již říkat nebudu.«

Karel May

26. března 1899 Karel May odjel na patnáctiměsíční cestu po Orientu. Začal v Káhiře, navštívil Asiut, Luxor, Asuán, v Bejrútu strávil dva týdny v karanténě díky řádící choleře, přes Haifu a Nazaret cestoval dál do Jeruzaléma, z Adenu se přeplavil do Kolamby, a dostal se dokonce až na Sumatru. Když za ním přijela Ema a manželé Plöhnovi, navštívil s nimi v druhé etapě ještě jednou Jaffu, Jeruzalém, Haifu, dále Bejrút, podnikl výlet do Libanonu, několik dní strávil v Damašku a Istanbulu. »Světoběžník« tu poprvé stanul na neevropské půdě.

Cestou May sledoval dva cíle: Na jedné straně chtěl publicitou své výpravy do Orientu hned v zárodku udusit zvolna rostoucí pochyby o tom, zda vskutku viděl místa svých »Zážitků z cest«: Podívejte, jsem v Orientu, byl jsem tu tedy i dříve, zní sugestivní poselství. Na druhé straně toužil konečně in natura poznat Orient, který jej již přes dvacet

let provázel. Jaká naděje asi rostla v tomto malém Sašovi, vždyť mu již dříve znalci potvrdili, jak realisticky zpodobnil svět svého Hadžiho Halefa Omara. A teď jej skutečně spatří! Tkalcovský syn, jenž se stal populární hvězdou, se již již dotýkal svých snů.

Ale všechno mělo být přece jen jinak. Konfrontace s objektem jeho touhy se proměnila v životní šok. Dvakrát, na Sumatře a v Istanbulu, se nervově zhroutil, šlel a celé dny odmítal jakékoli jídlo, takže se jeho průvodci již obávali, že jej bude nutné »dopravit do ústavu«. Stal se vegetariánem, náhle přestal kouřit, a nakonec odmítl i jakýkoliv tělesný styk s manželkou Emou. Hrdina všech orientálních národů se cítí nejistě v tomto mnohem složitějším světě, nerozumí jazykům zdejších lidí, denně zjišťuje, jak jeho hrdinské Já se jako anachronismus hroutí do sebe, jeho Orient se v porovnání se skutečností stává lepenkovou kulisou. Jednou píše tyto pochmurné verše:

Jsem tak unaven, podzimem naplněný

A nejradyji odešel, bez rozloučení...

(*Hořce, srdceryvně jsem přitom plakat, poznamenal si na opačnou stranu rukopisu.*) Někdy na sebe nechává působit fascinaci skutečnou cizinou, označuje ji jako *nepopsatelně krásnou, prohlubující, obohacující, očistnou a upevňující. Člověk jde do svého nitra*. Pak znovu rozesílá zuřivé dopisy a pohlednice přátelům a redakcím, celou stovku v jeden jediný den. Poslední návrat do starého snu: *Pojedu nyní podél Súdánu. Angličané to nestrpí, a proto se jako Kara Ben Nemsí vydám po svých starých karavanních stezkách, dozívají se čtenáři novin »Pfälzer Zeitung«. Potom chci přes Mekku do Arábie za mým Hadži Halefem*. Radikální zlom v Mayově vědomí se však již nedá zacelit, jeho utopická Nicota minulosti je nenávratně zničena.

Vůbec poprvé po mnoha letech je Karel May *no name*, nikdo víc než starý muž, který sedí u okna svého hotelového pokoje a pozoruje změny pouště. Žádní příznivci, kteří na něj dotírají a upomínají jej tak na jeho narcistickou slabost, touhu po uznání. Karel May je stejný jako tisíce poutníků do Orientu: Masky spadly, z potlesku je rušivý rozčilující detail, zasuté ideály se derou do podvědomí. Ztotožnění se s *Old Shatterhandem* nebo s *Kara Ben Nemsim* se tu náhle ukazuje být jako bolestně prázdné a směšné, skutečný svět proniká závojem kosmu jeho fantazií. Mayův útek do snové říše věčného hrdiny je u konce.

»Ty jsi *Old Shatterhand*?« zeptal se...

»Byl jsem,« odpověděl jsem klidně, ale pevně...

»Ty jsi *Kara Ben Nensi Effendi*?«

»Byl jsem,« odpověděl jsem znovu...

10. září 1900 May svému nakladateli Fehsenfeldovi sděluje: *K Vaší orientaci píší následující: Všechny mé dosavadní spisy jsou jen úvodem, jen jistou přípravou. Co vskutku zamýšlím, neví kromě mne nikdo. Teprve nyní se dávám do vlastní práce.*

Zlom prochází středem čtyřsvazkového románu »V Říši stříbrného lva«, Mayův »intelektuálně, umělecky a jazykově nejvýznamnější literární počín« (Roxin). Prožívá-li Kara Ben Nensi v prvním a druhém díle, které vznikly před cestou, nejružnější dobrodružství ještě starým způsobem, je jeho supermanský image teď důsledně porušován: Nechá si - jak nepředstavitelné! - ukradnout koně i pušku, vleče se pěšky za zloději a těmi samými lidmi je ještě jednou poražen: Nepozná je (!), považuje je za přátele a nechá si do kávy nasypat opium. Nakonec Kara upadá nakažen tyfem do spánku, podobného smrti. Znovuzrozený pak navždy zapuzuje svého bojovného ducha, individualistický

dobrodruh s misionářskými tahy se stává *otázkou lidstva*, nositelem míru. *V tomto okamžiku jsem přešel do jiného života, a ten bude vyšší, krásnější, ušlechtlejší a nekonečně cennější.* Od této chvíle píše ony symbolicko-surrealistické klíčové romány, které Ernsta Blocha zklamaly jako »pomatené a příliš soukromé«, stejně jako »nudné a tedy ztracené«, zatímco Arno Schmidta pohnuly k jeho slavné ódě: »Tu vidíme Maye takového, jaký je: jako dosud posledního velkého mystika naší literatury.«

Životopisec duše lidstva

Chlapecký hrdina byl postaven do stínu Marah Durimeh, *duše lidstva*, jejíž moudrosti se musí podříditi i sám Kara Ben Nensi. Staré rabiátské hodnoty - fyzická síla a lovecký instinkt - ustupují morálně-intelektuální výzvě. Mayovou první knihou po návratu byl »A mír na Zemi!«, v němž staví do prudkého kontrastu imperialismus evropských mocností a humanistické utopie. »Kniha, napsaná s velkým talentem. Plná metafyzické bizarnosti, plná mystiky, odstínů křesťanského a buddhistického světového názoru,« hodnotí deník »Neue Wiener Tageblatt« v říjnu 1904.

Ve svém posledním románu »Vinnetou IV« uvádí nakonec všechny dosud živé konflikty do harmonického sjednocení. *Hry válečníků a Indiánů* jsou již ty tam, bílí a rudí se spojují v novou ušlechtilou rasu s jasně matriarchálním charakterem, a sám Old Shatterhand musí spustit hlaveň své medvědobijky a smířit se se svým dávným protivníkem, náčelníkem Kajovů Tanguou.

Starý muž otevřel po více jak šedesáti letech oči upírající se do jeho nitra a objevil svět kolem sebe. *Problémy Karla*

Maye se staly problémy lidstva, narcis osobně frustrovaný nedostatkem lásky se změnil v politicky uvažujícího, humanisticky-pacifistického fundamentalistu. Popisují lidstvo takové, jaké je; nedívám se na ně našimi evropskými brýlemi. A velebím lidskost a kárám nehumánnost, ať je nacházím kdekoliv. Mám tedy proti sobě všechny egoisty, kteří pro svou osobu a své osobní názory vyžadují více práv či větší volnost, než je jim možné poskytnout. Nechme je mluvit! píše v březnu 1905 jednomu příteli. A to ještě zdaleka netuší, že zbytek svého života ztratí ve střetu s těmito protivníky...

IX. Mezi Supy

»Jaké množství, ba nesčíslně hříchů má na svědomí tisícíhlavá hydra, kterou nazýváme společnost! A právě tato společnost je tou, která s opravdovou rozkoší soudí, kdy rakovina, již trpí, propukne na jednom jediném z jejích údů. S jakými zbožnými pohledy, s jakým odmítavým gestem, s jakým strachem z jakéhokoliv dotyku se lidé pak odtahují od takového ubožáka.«

Karel May

V pozdním létě roku 1882 se May při setkání s Heinrichem Münchmeyerem ještě jednou zavázal, že pro nakladatele stojícího před krachem napíše nějaký román. V listopadu vyšla »Lesní Růženka aneb Pronásledování kolem světa. Velký román s odhalením tajemství lidské společnosti«, dobrodružná odysea s předchůdcem Old Shatterhanda (který své protivníky rovněž posílá pouhou ranou pěstí na onen svět) a se zřetelnou návazností na Sueovy »Tajnosti pařížské«, Dumasova »Hraběte Monte Christa«, Vulpusova »Rinaldo Rinaldiniho« a jiné rytířské a loupežnické romány, které May hltal v dětství. Aby nechvalně známý brakový námět neohrozil jméno, které si May již mezitím vydobyl, byla »Lesní **Růženka**« zveřejněna pod pseudonymem Capitain Ramon Diaz de la Escorusa. Dílo vydané ve 109 sešitech mělo obrovský úspěch a May se nechal přemluvit k napsání dalších čtyř mamutích příběhů — celkem 12.390 stran během pěti let, více než třetina jeho celoživotního díla

Münchmeyer zemřel roku 1892 a vdova prodala celý podnik lipskému nakladateli Adalbertu Fischerovi. May nově mu majiteli písemně zapověděl nové vydání starých kolportážních románů, ale Fischer znal Mayovu minulost a cítil se tak pevně v kranflecích. Počínaje rokem 1901 vydává všech pět románů v 25 svazcích s vyzrazeným pseudonymem jako »Ilustrovaná díla Karla Maye«. May se soudně brání, nakonec však při soudním vyrovnání dostává jen Fischerovo prohlášení, že v případě, pokud by Münchmeyery romány »měly obsahovat jakékoliv nemorálnosti, nepocházejí tyto z pera tvůrce, nýbrž tam byly zaneseny třetí stranou«.

Příliš pozdě: Senzační vydání triviálních raných děl dvacet let po jejich vzniku udělalo z mezitím již kultovního autora s rostoucími pacifistickými snahami okamžitě terč německého národnostního »hnutí proti literárnímu škváru«. Pobismarckovská euforie měšťanských dítek se v devadesátých letech beze zbytku rozplynula. Hospodářství stagnuje, nové represe jsou na obzoru. Vilém II. a jeho junkeři se sice nechťejí o moc s nikým dělit, vnitropolitické problémy však vyřešit také nedokážou: stálé stávky otřásají zřízením, sociální demokracie má v říšském sněmu již 81 křesel (více než tři milióny hlasů) a teď demonstrují už i ženy za možnost podílet se na politických shromážděních a spolcích... V zahraniční politice se toho už nedá víc zkazit - s *tímhle* císařem už vůbec ne -, liberální předchůdci generace roku 1848 jsou mimo dění; tady se dá jen vnitropoliticky zachraňovat to, co se zachránit dá. Vlna restaurace se přelévá zemí, Mannův Poddaný vzkvétá v plné síle. Mravnostní spolky rostou jako houby po dešti; vše, co si jen troufá za ohraničený obzor německého šosáctví, musí pryč. A tu se zrovinka z nejpopulárnějšího autora přelomu století, dosud

mravně počestného, za katolického (!) spisovatele považovaného Karla Maye vyklube tvůrce nechvalně proslulých šestákových románů pro proletářské čtenářstvo. Jak mocný popud k velkoofenzívě proti neněmeckému škváru!

»Nepřeji nikomu nic zlého,« nechá se slyšet oldenburgský vlastenecký básník Georg Ruseler, »ale jemu dalších 10 let tvůrčího života nepřeji; domnívám se totiž, že by pak napsal ještě 25 až 30 románů...« I katolická publicistika, která Maye doposud vychvalovala do nebes (v katolickém rodinném listu »Deutscher Hausschatz« přece otiskl během dvaceti let skoro všechny své velké romány, mimo jiné celý cyklus z Orientu), teď potírá pisatele »hluboce nemorálních« románů. Mimochodem jejich erotický náboj »působí na dnešního čtenáře spíše rozverným dojmem« (jak píše Roxin) a svého času nepřivedl dokonce ani hlavního prokurátora na myšlenku, aby knihy zakázal jako pornografii. Spíše posloužily katolické pravici jako velmi vítaná záminka k tomu, aby se zbavila člověka, který se díky své cestě do Orientu změnil z bigotního kazatele v tolerantního ekumenického křesťana. A tak drážďanský kaplan Paul Rentchka v prosinci 1908 brojí dokonce z kazatelny proti Mayově »nejnebezpečnější propagandě indiferentismu a modernismu«, který jen volá po *Míru na Zemi!*, aniž by vymezil hranice mezi dobrými (křesťany) a zlými (pohany).¹²

¹²A právě tomuto kaplanovi svěřilo nakladatelství Karl-May-Verlag »zpracování« románu »A mír na Zemi!«. Kněz jej zkrátil o celých sto stran. V roce 1938 již ani toto nestačilo. Noví páni - nové hodnoty: jistý Otto Eicke znovu vyškrtával »pohoršlivé pasáže«. Podrobně celou záležitost líčí Ekkehard Bartsch v příspěvku »A mír na Zemi! Vznik a recepce díla« in: »Jahrbuch der Karl-May-Gesellschaft 1972/73«, s.108.

Hermann Wohlgshaft poukazuje v ročence »Jahrbuch der Karl-May-Gesellschaft 1991« při analýze Mayova jediného dramatu »Babel und Bibel. Arabische Fanlasia« (1906) na ještě jiný aspekt, který musel v autoritářských kruzích mužů pod Božím křížem vzbuzovat nedůvěru: »Mayovo pozdní dílo směřuje k protipólu jednostranně mužsky chápaného obrazu Božího a v důsledku toho i k muži ovládaným církevním strukturám. Poetickými prostředky je tu v dramatu *Babel und Bibel* jistým způsobem předjímána feministická teologie počínajícího 20. století.«

Na základě fingované urážky na cti se Mayovým odpůrcům podaří, aby jeho trestní rejstřík byl čten před soudem. Mayův hlavní protivník, novinář Rudolf Lebius, si pilně stenografuje.

Rudolf Lebius (1868-1946) se během několika málo let změnil ze sociálního demokrata v aktivistu pravicově radikálních sdružení »Německé koloniální společnosti« či protiodborových »**Žlutých** svazů«. S Karlem Mayem se Lebius poprvé setkal již 1904, kdy mu nabídl, že za »několik tisíc marek (tři až šest) zápůjčky« o něm bude psát kladné příspěvky do svého skomírajícího »národně socialistického« týdeníku »Sachsenstimme«. May tento dubiózní návrh odmítne. Lebius je tvrdohlavý, posílá další dopisy a anonymní výhružky, které mu mimo jiné vynesou soudní udání kvůli vydírání, ale nakonec jednoho společného známého donutí ke zprostředkování: »Víc jak 10.000 marek jistě nepotřebuji. Vezmu ale zavděk i menší částkou. Nemohl byste dr. Maye zpracovat?« Jeho návrh na provizi: jedno procento z vyzískané sumy. Když ani z toho nic nekouká, odstartuje Lebius 2. září 1904 druhou vlnu antimayovské kampaně se sérií článků v týdeníku »Sachsenstimme«, kde

fantazíruje o pohádkovém bohatství Karla Maye, které získal psaním sešitového škváru, a naznačuje i cosi o trestech v Mayově mládí (aby se hned vzápětí v Radebeulu nepozepтал, zda May teď nezměnil svůj postoj k otázce půjčky, ovšem je nadále neúspěšný). O vánocích tak nechá Lebius v drážďanských knihkupectvích vyvěsit plakáty s nápisem: »Minulé tresty Karla Maye«.

Nevratně ruí autorovu pověst se stále šílenějšími, ale efektními a tiskem široce zmiňovanými tvrzeními, podle nichž byl May například šéfem lupičské bandy, zardousil starého Pollmera a vlastní devítiletou neteř sexuálně zneužíval.

May se brání ofenzivně: Již roku 1902 vydává svou obsáhlou obranu v nákladu 100.000 výtisků za cenu deseti feníků, v následujících letech pak vede bezustání soudní spory s kritiky a pomlouvači. 12. dubna 1910 však zažívá před místním soudem v Berlíně Charlottenburgu porážku, z níž se již nikdy nevzpamatuje: Lebius jej totiž v jednom dopise označil za »rozeného zločince«. May reaguje příliš nervózně a Lebiuse zažaluje, k procesu se však vzhledem k jednoznačnosti případu dostaví bez obhájce. Staříčkový soudce se ovšem nechá zastrašit a Lebiuse, který se objevil hned se třemi obhájci, bez jakéhokoliv prozkoumání faktů osvobodí. Tímto oficiálním rozsudkem bylo pro tisk všechno jasné. »Odhalující reprotáže« rozváděly dál legendu o »lupičském vůdci z Krušnohoří«, právě vycházející romány, pro Maye tolik důležité pozdní dílo, jsou ponechány bez povšimnutí, staré příběhy z cest jsou náhle považovány za špatné. Knihkupectví vyjímají Maye ze své nabídky. Jeho roční náklad klesá z 80.000 výtisků v roce 1902 na méně než čtvrtinu. Mayova divadelní hra »Babel und Bibel« vychází vůbec jen v prvním vydání v 1.500 exemplářích! »Za

občanským bytím tohoto spisovatele je možno udělat tečku,« komentuje rozhodnutí berlínského soudu deník »Leipziger Neueste Nachrichten«. »Jak je možné, že se chudý, propuštěný vězeň bez vědomostí, s plamennou odpudivou fantazií a jakýmsi talentem k sepisování loupežnických historek stal v Německu nejoblíbenějším autorem mládeže a literárním prorokem, či byl za něj alespoň považován?« ptají se dokonce jedny norské noviny.

A Lebiusovo »zničující tažení« - jak tomu sám říká - pokračuje dál: V listopadu roku 1910 zveřejňuje ve vlastním nakladatelství »Spreeverlag« vedle nejrůznějších národně-antisemitických spisů také třistastránkovou »dokumentaci« »Svědkové Karel May a Klára Mayová«. Obsahuje efektně zpracovaný materiál o Mayových dřívějších trestech, jeho manželském rozvodu a dalších detailech. May se zhroutí. *Již celý rok nemohu normálně spát. Pokud si chci na několik hodin odpočinout, musím sáhnout po umělých prostředcích, prášku na spaní. Ani jíst nemůžu. Denně jen několik soust. Zato jsou tu bolesti, neustávající, strašlivé nervové poruchy. Nejrady bych zemřel, zemřel, zemřel, přiznává sám v autobiografii, s níž začal hned po berlínském procesu. O vánocích si přivodí zápal plic a po celý rok 1911 je vzhledem ke své nemoci a celkovému oslabení takřka neschopen práce. 18. prosince 1911 zemský soud Berlin-Moabit zruší chybný rozsudek mezitím již penzionovaného soudce a odsoudí Rudolfa Lebiuse za těžké nactiutrhání. Mayovi se podaří dosáhnout zákazu Lebiusovy dokumentace. Ještě jednou ožívá.*

22. března 1912 má ve Vídni před třemi tisíci posluchači dvouhodinovou přednášku na téma »Vzhůru do říše šlechtného člověka«, citát to z románu »Der Menschheit

Hochgedanken« (Urozené myšlenky lidstva) z roku 1905 od Berthy Suttnerové, nositelky Nobelovy ceny míru, která rovněž sedí v publiku a v posledních letech získala velký vliv na Mayovy myšlenky a tvorbu. May, který však přicestoval i přes zákaz svého lékaře, se vrací zpět do Radebeulu s horečkou. Jen o osm dní později, 30. března 1912 kolem osmé hodiny večerní, umírá na srdeční mrtvici. *Své skutečné dílo, které mělo mimo jiné obsahovat i 6 až 10 svazků, zanechaných Vinnetouem a jím vyprávěných, jeho vlastní závěť!»,* již Karel May napsat nemohl. Jeho poslední práci zůstal 147 stran dlouhý rukopis určený berlínskému zemskému soudu, v němž May odůvodňuje svou námitku proti rozhodnutí soudu v případě Lebius:

Nejedná se tu jen o mou nedůležitou, nevýznamnou osobu, nýbrž o zdar životního díla, které je určeno k tomu, aby potěšilo milióny lidí. Pokud nebude dokončeno, mohou minout staletí, než bude vůbec možné něco takového zopakovat. A třeba se vnější i vnitřní okolnosti k něčemu takovému již nikdy nespojí!

X. Karel May v Čechách

»Mayovy napínavé romány jsou odrazem začínajícího imperialistického kolonialismu, ale také rostoucího literárního kýče«

Josef Hrabák

Tolik český literární vědec socialistické éry o Mayově díle, a tato slova jsou symptomatická pro celou periodu 1948 až 1989, kdy se nejen mayovkám dařilo špatně. Podobně jako v NDR nebyl zakázán, ale ani nebyl vydáván, občas trpěl, sběratelé prahli po starších vydáních; nová, pokud se k tomu někdo odhodlal, byla okamžitě rozebrána.

Historie vydávání mayovek u nás dobře zrcadlí často mačeský přístup mnoha nakladatelů, kteří - podobně jako německý Karl-May-Verlag - měli na paměti spíše možnost snadného výdělku než vydavatelsky dobře upravenou knihu. Úplný seznam českých překladů Karla Maye se snad nepodaří již nikdy sestavit: to, co nabízíme, by však mělo být alespoň vodítkem pro sběhlé fanoušky stejně jako pro nové čtenáře, kteří teprve »Vinnetou« objevují.

Seznam je rozdělen do dvou částí, za mezník považujeme rok 1948. Další členění je podle nakladatelů, kteří se jakýmkoliv způsobem Mayovým dílem zabývali. Věcný komentář přibližuje (kladně, ale i záporně) výjimečná vydání a způsob práce jednotlivých nakladatelů.

Seznam zkompletoval a potřebné doplňující údaje k němu poskytl Stanislav Novák.

Soupis českých vydání Karla Maye

Do roku 1948

J.R.VILÍMEK

Vilímek neměl ve zvyku uvádět v knihách rok vydání a uvedená data u Syna lovce medvědů jsou získána z vydání stejné knihy u Toužimského a Moravce.

Po stopě zlého činu (cyklus)

1. Pouští
2. Divokým Kurdistanem
3. Z Bagdádu do Stambulu
4. V roklích balkánských, il. J.Ulrich
5. V zemi Škipetarů

Vinnetou, rudý gentleman (I., II., III díl), il. J.Ulrich

Old Surehand (I., II, III díl), il. J.Ulrich

V Říši stříbrného lva (cyklus)

1. Vězeň bagdádský
2. Tajemství věže babylónské
3. Kníže temnot, il. J.Ulrich
4. Vítězství světla

Na Rio de la Plata

V Kordillerách (dějově navazují), il. J.Ulrich

Syn lovce medvědů, 1892, 1907, 1908

Duch prerie (dějově navazují), il. J.Ulrich

Ve stínu palem (obsahuje povídky Gum, Krumir, Kristus či Mohammed, Ghasuah, Nur eš šems, Proklatec, Kristova krev, Mater Dolorosa, il. J.Ulrich)

Na Tichém oceánu (obsahuje povídky Na korálových útesech, V dračí propasti, Konec uprchlíků ze Sibíře, Piráti, Na tygřím mostě, il. J.Ulrich)

ADOLF SYNEK

Vydal román Červenomodrý Methusalem, il. K.Čutta.

VOJTĚCH ŠEBA

Koupil autorská práva na Mayovy romány od J.R.Vilímka, svým vydáváním však mayovky »**pohřbil**«, další rozkvět zaznamenaly knihy Karla Maye až ve vydáních J. Toužimského, později Toužimského a Moravce.

Piráť, 1922 (= Kapitán Kajman, il Karel Šimůnek)

Winnetou, rudý gentleman, 1927 (I, II., III. díl, il. Josef Ulrich)

Závěť Winetouova

Ardistanem do Džinistanu, 1923 (I, II. díl, il. Josef Ulrich)
- jediné samostatné vydání

Zpověď, 1923 (obsahuje Vyznání a Já, náčelník Apačů) - sběrateli ceněno jako nejlepší vydání Mayovy autobiografie, obsahuje černobílé dokumentární fotografie

Syn lovce medvědů, 1922, 1928

Duch prerie

Olejový princ

Baron Trenk (historické povídky v jediném českém vydání, il. V.Černý)

Olejový princ, 1922 (= Petrolejový princ, vyšlo v edici »Knihovna dobrých románů a novel«, il K.Šimůnek

Old Zach (povídky, viz s.122)

ALOIS HYNEK

U Hynkova vydání jsou ceněny především krásné ozdobně vytlačované desky, ilustrace maloval V. Černý.

Karavana otroků

Černý mustang

Poklad ve Stříbrném jezeře

Vánoce

Odkaz posledního Inky (= Poklad Inků)

Na březích Nilu (cyklus s podtitulem V zemi Mahdiho, I., II., III. díl)

Satan a Jidáš (= Supové Mexika, I., II., III. díl)

Různá dobrodružství, 1923 (povídky, viz s.122)

Hulánova láska, 1910 (kolportážní cyklus, I., II., III. díl)

RUBINSTEIN

Vydal nejrozsáhlejší Mayův kolportážní cyklus *Lesní Růženka*. Pravděpodobně se cyklus člení do šesti dílů, vyšlo asi v sešitech - 2.944 stran; druhé vydání vyšlo pod názvem *Tajemství žebrákovo*, cyklus je velmi vzácný a vyšel v nízkém nákladu, téměř nic se nedochovalo. Dílo vyšlo ještě za Rakouska-Uherska.

U téhož nakladatele snad vyšel cyklus *Ztracený syn* (5 dílů), který volně navazuje na *Lesní Růženku*.

TOUŽIMSKÝ & MORAVEC, dále jen TaM

Nejslavnější a snad nejúplnější vydání v Čechách. V tomto nakladatelství mayovky poprvé ilustroval sám Zdeněk Burian a zasloužil se tak o jejich velkou popularitu. Nevýhodou těchto vydání je upravování originálů, rozdělování cyklů do více románů (např. *Ve stínu pádišáha* - May jej napsal původně v šesti dílech, TaM si cyklus rozdělili do

osmi dílů), dochází k matení čtenářů, u některých knih jsou změněny názvy, jeden titul se často vydává pod dvěma různými jmény. Některé tituly vydal jen sám Jan Toužimský.

Vinnetou

Vydání v tzv. »malé sérii« Mayových románů v letech 1930 - 1932 (ještě sám Toužimský), il. V.Černý, J.Ulrich.

1. Indiánské léto (kniha končí uzavřením pokrevního bratrstva mezi Old Shatterhandem a Vinnetouem)
2. Rudý gentleman (končí v půlce příběhu o Old Deathovi)
3. Na válečné stezce (končí v polovině příběhu o Sansearovi - dobrodružství se stakemany)
4. Soumrak Indiánů (končí stejně jako třídílná poválečná vydání, navíc je přiřazena povídka Ve ville Shatterhand, která je prakticky úvodní částí 5. dílu)
5. Vinnetouův odkaz (= Vinnetouovi dědicové)

Vydání ve »velké sérii« Mayových románů (TaM), il. Zdeněk Burian (kvaše, ne pérovky jak ve vydáních po r. 1948) a C. Bergen. Jinak je velké vydání totožné s malým.

1. Indiánské léto, 1938, 1943
2. Rudý gentleman, 1939, 1943
3. Na válečné stezce, 1939, 1943
4. Do věčných lovišť!, 1939, 1943 (změněný název z malé série)
5. Vinnetouův odkaz, 1940, 1944

Old Surehand (cyklus u Toužimského)

V roce 1931 ve třech dílech, il. J.Ulrich, v knize V Llanu Estacadu jedna ilustrace od Zdeňka Buriana.

1. V Llanu Estacadu (= Old Surehand I. z vydání v Albatrosu, Olympii)

2. U táborových ohňů (původní II. díl Old Surehanda, tak jak jej napsal May, obsahuje tyto povídky):

Three carde monte, O Abrahamu Lincolnovi, Petroley Guy Willmerse, O konci Kanada Billa (= Kanadský Bili), dále Sam Fire-gun, Korsár (= Ohnivá puška z vydání Kapitán Kajman v Olympii, Kentauru), dále Královský poklad (má 2 části: O mluvící kůži, viz Pouští a prérií, Kapitán Kajman; O hraběti Rodrigandovi, viz 2. část *Lesní Růženky*).

Ve vydání Toužimského nejsou obsaženy povídky Sam Fire-gun, Korsár, O hraběti Rodriganovi. Z těchto pouze první dvě vydal Toužimský samostatně v upraveném vydání pod názvem Ohnivá puška (1935, il. J.Ulrich a Zdeněk Burian). Do knihy je navíc zařazena povídka Jednooký Joe. Nové vydání Ohnivé pušky v roce 1940 obsahuje už jen ilustrace Zdeňka Buriana.

3. V horách Skalistých (= Old Surehand II. z vydání v Albatrosu, Olympii)

Ve stínu pádišáha (cyklus, 1930-1931, il. J.Ulrich)

Původně šestidílný cyklus vydal Toužimský v 8 dílech.

1. Pouští, 1930
2. U ctitelů ďábla, 1930
3. Divokým Kurdistanem, 1930
4. Z Bagdádu do Stambulu, 1930
5. V roklinách balkánských, 1931
6. Zemí Škipetarů, 1931
7. V horách Šar-Daghu, 1931
8. Šut, 1931

Navíc zde jsou knihy U ctitelů ďábla (vytvořeno z knihy Pouští, kde je vzat konec, a z knihy Divokým Kurdistanem, kde je použit zase začátek - prostě kapitoly, kde Kara Ben Nemsí pobývá u Jezzídů) a V horách Šar-Daghu (vytvoře-

no z konce knihy V zemi Škipetarů a začátku románu Šut). K 8. dílu přiřadil Toužimský 4 povídky pod názvem Návraty k Haddediňům (viz s.122)

Dobyvatelé Gran Chaca (cyklus, il. J.Ulrich, pouze v prvním dílu úvodní il. Z.Burian)

1. Na Rio de la Plata, 1932
2. Pampero, 1932
3. V Kordillerách, 1932

May napsal tento cyklus jen ve dvou dílech - Na Rio de la Plata a V Kordillerách. Ve vydání TaM je navíc Pampero, která vznikla spojením konce Na Rio de la Plata a začátku V Kordillerách. K poslednímu dílu jsou přiřazeny povídky Vzkříšení a Old Shatterhand a D.

V zemi Mahdiho (cyklus, il. V.Černý, pouze v prvním dílu úvodní il. Z.Burian)

Původně třídílný cyklus vydal TaM ve 4 dílech podobným způsobem jako u ostatních sérií.

1. Na březích Nilu, 1933
2. Otec pěti set, 1933
3. V ebenové zemi, 1933
4. Poslední otroci, 1934

Shodné s vydáním Olympia: Lovci lidí, Mahdí, V Súdánu.

V Ríši stříbrného lva (cyklus, il. C.Bergen, J.Ulrich, pouze v prvním dílu několik úvodních ilustrací Z.Burian)

Původně čtyřdílný (viz Vilímek) vydal TaM v 8 dílech, obsahuje i 2 díly cyklu Ardistanem do Džinistanu - pravděpodobně 7. a 8. díl.

1. V zemi černých stanů, 1937
2. Vězeň bagdádský, 1937

3. Tajemství věže babylonské, 1937

4. V propastech Stínů, 1937

5. Ahriman Mirza, 1938

6. Růže ze Šírázu, 1938

7. V bažínách Ardistanu, 1938

8. Na hoře Alláhově, 1938

Supové Mexika (cyklus, il. Zdeněk Burian a Claus Bergen)

1. Trampem v Sonoře, 1935

2. Vinnetou mezi Beduíny, 1935

3. Satan a Jidáš, 1935

Původní název cyklu podle Maye byl *Satan a Jidáš* (Satan und Ischariot).

Pouť do Mekky, 1934 (il. Z.Burian a C.Bergen)

V městě prorokově, 1934 (dějově navazují)

U knihy V městě prorokově napsal K. May jen první kapitolu. Ostatních deset dopsal česky František Kandolf po Mayově smrti. Do této knihy je přiřazena navíc i Mayova povídka Abdán Effendi.

TaM rovněž vydali dva z pěti Mayových kolportážních cyklů:

Třemi díly světa

1. Derviš, 1935
2. Královna pouště, 1935
3. Růže pralesa, 1935
4. Údolí smrti, 1936
5. Lovec sobolů, 1936

Pravděpodobně nejlepší Maův kolportážní cyklus, il. Věnceslav Černý, u prvního dílu několik úvodních ilustrací Z. Burian. U TaM existují 2 vydání.

Hulánova láska

1. Válečná pokladna, 1935
2. Otec a syn, 1935
3. V Paříži, 1935
4. Vyzvědač z Ortry, 1935

5. Osvobození a nalezení, 1935

TaM odkoupilo od Hynka to, co neprodal ze svého vydání, a opatřilo knihy novými deskami, vnitřek je Hynkovo vydání.

TaM plánovalo vydání dalšího kolportážního cyklu *Ztracený syn*, ovšem překlad se ztratil a k vydání nedošlo.

»**Malé** vydání« (či malá série):

Ve stínu pádišáha

1. Pouští, 1930
2. U ctitelů ďábla, 1930
3. Divokým Kurdistánem, 1930
4. Z Bagdádu do Stambulu, 1930
5. V roklinách balkánských, 1930
6. V zemi Škipetarů, 1931
7. V horách Šar-Daghu, 1931
8. Šut (+ Návraty k Haddediňům), 1931

Vinnetou

9. Indiánské léto, 1930
10. Rudý gentleman, 1930
11. Na válečné stezce, 1930
12. Soumrak Indiánů (= Do věčných lovišť), 1931
13. Vinnetouův odkaz, 1932
14. Ve stínu palem (Oranže a datle), 1932 (il. J.Ulrich)
15. Na Tichém oceánu, 1932 (il. J.Ulrich)

Dobyvatelé Gran Chaca

16. Na Rio de la Plata, 1932
17. Pampero, 1932
18. V Kordillerách, 1932

Old Surehand

19. V Llanu Estacadu, 1931
20. U táborových ohňů, 1931
21. V horách Skalistých, 1931
22. Quimbo, 1933 (il. J.Ulrich a V.Černý)
23. Hadži Halef Omar, 1933 (il. Z.Burian a V.Černý)

V zemi Mahdího

24. Na březích Nilu, 1933
25. Otec pěti set, 1933
26. V ebenové zemi, 1933
27. Poslední otroci, 1934

28. Pouť do Mekky, 1934
29. V městě prorokově, 1934
30. Do země mandarínů, 1934 (il. Z.Burian a C.Bergen)

V Říši stříbrného lva

31. V zemi černých stanů, 1937
32. Věžeň bagdádský, 1937
33. Tajemství věže babylonské, 1937
34. V propastech Stínů, 1937
35. Ahriman Mirza, 1938
36. Růže ze Širázu, 1938
37. V bažinách Ardistanu, 1938
38. Na hoře Allahově, 1938

39. Smrtící prach, 1939 (il. Miloš Novák)
40. Vyznání, 1932 (čb. dokumentární fotografie)

Třemi díly světa

41. Derviš, 1935
42. Královna pouště, 1935
43. Růže pralesa, 1935
44. Údolí smrti, 1936
45. Lovec sobolů, 1936

»Velké vydání« (či velká série, kde není uvedeno jinak, ilustroval Zdeněk Burian sám)

46. Poklad ve Stříbrném jezeře, 1932,
47. Petrolejový princ, 1933
48. Odkaz posledního Inky, 1933
49. Červenomodrý Methusalem, 1933
50. Syn lovce medvědů, 1934
51. Duch prerie, 1933
52. Karavana otroků, 1934 (il. Z.Burian a V.Černý)
53. Vánoce, 1934 (il. Z.Burian, C.Bergen a V.Černý)
54. Trampem v Sonoře, 1935 (il. Z.Burian a C.Bergen)
55. Vinnetou mezi Beduiny, 1935 (il. Z.Burian, C.Bergen)
56. Satan a Jidáš, 1935 (il. Z.Burian a C.Bergen)
57. Černý mustang, 1933 (il. Z.Burian a V.Černý)
58. Ohnivá puška, 1940
(č. 57 a 58 vyšly v edici »S puškou a lasem«, il. J.Ulrich, Z.Burian, později obě knihy vyšly ještě jednou už jen s ilustracemi Z.Buriana)

Mimo souborné vydání vyšlo:

59. Boer van het roer
60. Bůh se nedá urážeti

61. Černý kapitán
62. Krevní msta
63. Kys Kapčiji
64. Saiwa tjalem
(kromě č. 61, které se u nás pokládá za román či novelu, jsou ostatní tituly povídkami - jsou obsaženy v jednotlivých povídkových knihách, tak jak je TaM vydali, jediné Černý kapitán vyšel samostatně)

Hulánova láska (cyklus)

65. Válečná pokladna
66. Otec a syn
67. V Paříži
68. Vyzvědač z Ortry
69. Osvobození a nalezení

Velké vydání cyklu *Vinnetou* (il. Z.Burian a C.Bergen)

1. Indiánské léto, 1938, 1943
2. Rudý gentleman, 1939, 1943
3. Na válečné stezce, 1939, 1943
4. Do věčných lovišť, 1939, 1943
5. Vinnetouův odkaz, 1940, 1944

Povídkové knihy u TaM:

1. Quimbo - obsahuje povídky Piráti, Saiwa tjalem, Quimbo, Talisman, Na tygřím mostě, Boer van het roer, Kutb
2. Na Tichém oceánu - Na korálových útesech, Konec uprchlíků ze Sibiře, V dračí propasti (= V zemi draka)
3. Ve stínu palem - Gum, Krumír, Kristus či Mohamed, Ghasuah, Proklatec

4. Hadži Halef Omar - Z Mursuku do Kairwanu, Omarova krevní msta, Kys Kapčiji, Marie či Fatima, Bůh se nedá urážeti, Blizzard, Synové Upsaroků, Er raml el helak
5. Smrtící prach - Gitano, Na březích Dviny, Muž ze Staked Plains, Černé oko, Zpívající voda, Hamail, Fi-Fob būžek, Old Shatterhandova první láska, Nepravé excelence, Kouzelný koberec

Povídky Karla Maye v českých vydáních:

May své kratší prózy uveřejňoval jednotlivě v různých časopisech, do souborů je začal skládat až po roce 1892, pak vycházely i knižně. Názvy jednotlivých souborů se však různí (Šeba: Zpověď, Toužimský: Vyznání), a proto nejsou v následujícím souboru uvedeny. V přehledu najdete rok vzniku a název povídky, u jednotlivých povídek je pak index titulu, v němž u nás povídka vyšla. Legenda je připojena za seznamem.

1. 1876 Kázání o zeměpisu	O
2. 1876 Historické povídky	A
3. 1876 Míšenec I.	O
4. 1876 Míšenec II.	O
5. 1876 Míšenec III.	O
6. 1876 Míšenec IV.	O
7. 1876 Gitano	T1,S1
8. 1876 Na březích Dviny	T1
9. 1876 Muž ze Staked Plains (= Tyčkař)	T1,S1,S2
10. 1876 Černé oko	T1,S1
11. 1876 Zpívající voda	T1
12. 1876 Hamail	T1
13. 1876 Fi-Fob, būžek	T1
14. 1876 Old Shatterhandova první láska	T1
15. 1876 Nepravé excelence	T1

16. 1876 Kouzelný koberec	T1
17. 1876 Joe Burkes (= Jednooký Joe)	T2
18. 1878 Gum	T3,V1
19. 1879 Na korálových útesech (= Ehri z Papete)	T4,V2
20. 1879 Konec uprchlíků ze Sibiře (= Konec vypovězenců ze Sibiře)	T4,V2
21. 1879 Er raml el helak (= Písek záhuby)	T6,H1,S1
22. 1879 Piráti (= Girl Robber)	T5,V2
23. 1879 Kouzelná voda	O
24. 1880 Žezlo a kladivo	O
25. 1880 V dračí propasti (= V zemi draka)	T4,V2
26. 1880 Ostrov pokladů	O
27. 1881 Saiwa tjalem (= Talisman)	T5,H1
28. 1882 Míšenec V.	O
29. 1882 Míšenec VI.	O
30. 1882 Z Mursuku do Kairwanu	T6
31. 1882 Krumir	T3,V1
32. 1887 Kristova krev (= Šeri-šir, lev hrdina)	T7,V1
33. 1893 Kristus či Mohamed	T3,V1
34. 1893 Ghasuah	T3,V1,S1
35. 1893 Nur eš šema (= Parsi)	T7,V1
36. 1893 Mater Dolorosa	T7,V1
37. 1893 Proklatec	T3,V1
38. 1893 Na tygřím mostě	T5,V2
39. 1893 Profesor Vizliputzli	T12
40. 1896 Boer van het roer	T5,H1,H2
41. 1896 Old Shatterhand a D.	T10
42. 1896 Krevní msta (= Omarova krevní msta)	T6,H1,S1
43. 1896 Kutb	T5,H1
44. 1896 Kys Kapčiji (= Na březích Zabu)	T6,H1
45. 1896 Marie či Fatima (= Fatima)	T6,H1
46. 1896 Bůh se nedá urážeti (= Old Cursing Dry)	T6,H1

47. 1896 Blizzard	T6,H1
48. 1896 U Bachtijadů	O
49. 1896 Synové Upsaroků	T6,S1
50. 1906 Abdan effendi	T8
51. 1906 Rih! Rih! Rih!	T7
52. 1906 Vzkříšení	T10
53. 1906 Ve ville Shatterhand	T9, Š1
54. ??? Hořící údolí	T11
55. ??? Merhame	T12
56. ??? Šannah	T12
57. ??? Vánoce v Damašku	T12

Legenda: O - edice neznáma, A - Baron Trenk »Knihovna dobrých románů a novel« v edici Posmrtná vydání spisů Dr. K. Maye, sv. V, 1922, T1 - Smrtící prach, il. M. Novák, TaM 1939, T2 - Ohnivá puška, viz román, T3 - Ve stínu palem, il. J. Ulrich, Toužimský 1932, T4 - Na Tichém oceánu, il. J. Ulrich, Toužimský 1932, T5 - Quimbo, il. J. Ulrich, Toužimský 1932, T6 - Hadži Halef Omar, Toužimský, T7 - Sut, viz román, T8 - V městě prorokově, viz román, T9 — Soumrak Indiánů, viz román, T10 - V Kordillerách, viz román, T11 - Duch prerie, Toužimský pouze ve vydání 1941, T12 - Na hoře Alláhově, TaM, V1 - Ve stínu palem, il. J. Ulrich, Vilímek, V2 - Na Tichém oceánu, il. J. Ulrich, Vilímek, H1 - Různá dobrodružství, il. Černý, Hynek, H2 — samostatně v edici »Po cizích stezkách«, il. Černý, Hynek, Š1 - Závěť Winnetouova, Šeba, S1 - Pouští a prerie, Albatros, S2 — Kapitán Kajman, Olympia

Po roce 1948

Od poloviny roku 1948 nesměly mayovky vycházet, teprve v roce 1958, po urputném boji, se v nakladatelství SNTL

objevuje kniha Syn lovce medvědů s předmluvou Františka Hrubína a obsáhlejším doslovem B. Bössera. V letech 1965-1967 otiskuje s úspěchem barevný seriál Vinnetou čtrnáctideník Zápisník. Kreslí jej Gustav Krum a na jeho základě si ho vybírá nakladatelství Olympia k ilustrování svých mayovek. Vyšlo první úvodní a pak 55 pokračování věrně podle románu: celkem 580 obrázků. Výborné ilustrace mají jedinou vadu - zeleného koně ve druhém pokračování. V roce 1967 byl seriál z přání vyšší moci kvapně ukončen.

OLYMPIA

Překlady mayovek vycházejí z německého vydání nakladatelství Karl-May-Verlag, o němž bylo již v této knize řečeno ledacos. Dochází tak k nepřesnostem v řazení knih do cyklů. Překlady mají dobrou úroveň, zpracování ve vázané formě jsou vždy pěkná (viz dobře provedené mapy na **předsádkách**), kongeniální jsou ilustrace Gustava Kruma (barevná kresba na obálce, v textu pérovky). Nová brožovaná vydání (od titulu Old Firehand) či starší reedice (viz cyklus *Ve stínu pádišáha*) poněkud ztrácejí na úpravnosti. Po roce 1989 Olympia projekt vydávání mayovek zpomalila.

Ve stínu pádišáha (cyklus)

1. Pouští, Praha 1970
2. Divokým Kurdistanem, Praha 1971
3. Z Bagdádu do Carihradu, Praha 1971
4. V balkánských roklinách, Praha 1972
5. Zemí Škipetarů, Praha 1972
6. Žut, Praha 1973

Dobyvatelé Gran Chaca (cyklus, jeho název v knihách neoznačen)

1. Na Río de la Plata, Praha 1973
2. V Kordillerách, Praha 1975

V zemi Mahdiho (cyklus, jeho název v knihách neoznačen)

1. Lovci lidí, Praha 1976
2. Mahdí, Praha 1977
3. V Súdánu, Praha 1979

Kapitán Kajman, Praha 1980

Obsahuje novelu Kapitán Kajman (= Ohnivá puška), 4 povídky cyklu Kanadský Bili a povídky Mluvící kůže a Tyčkař (= Muž ze Staked Plains).

Poklad ve Stříbrném jezeře, Praha 1981

Petrolejový princ, Praha 1982

Old Surehand I, Praha 1984

Old Surehand II., Praha 1985

Syn lovce medvědů, Praha 1987 (= Mezi Supy)

Duch Llana Estacada, Praha 1989 (= Mezi Supy)

Old Firehand, Praha 1991

Obsahuje povídky Inn-nu-woh, Dva Shatteři, O Abrahamu Lincolnovi (druhá povídka z cyklu Kanadský Bill) a Old Firehand (podstatná část románu Vinnetou II. Jde se o původní povídku z roku 1875, kterou May později spojil do cyklu *Vinnetou*. Oproti románu jsou zde však některé rozdíly, např. syn Old Firehanda se tu nejmenuje Harry, ale je to dívka Ellen. Viz s.48)

Já, náčelník Apačů, Praha 1992

Mayova autobiografie, doplněná několika fotografiemi, je totožná s knihami Zpověď a Vyznání. Název je ovšem značně zavádějící: Copak byl Old Shatterhand alias K.May náčelníkem Apačů??

Vinnetouovi dědicové, Praha 1992 (= Vinnetouův odkaz, Vinnetouova závěť)

Komanč a zálesák, Praha 1993 (= Zálesák, ke změně názvu došlo zřejmě proto, že rovněž vyšel román Zane Greye Zálesák)

ALBATROS, dříve SNDK

Mayovky vycházely v edici KOD a začátkem 70. let vyšla dnes již sběrateli žádaná tzv. »bílá řada« - brožovaná s bílou obálkou a barevným obrazem Zdeňka Buriana, který ilustroval i celý text.

Vydání v KOD

Vinnetou (cyklus)

1. vydání 1965 - poprvé od roku 1948. Z.Burian nakreslil nové ilustrace (pérovky), knihu přeložil a upravil V. Kouček, v II. díle je vypuštěna část, kde se Old Shatterhand a Old Death utkají s Kukluxy, v první části III. dílu je vynechána epizoda, kdy Old Shatterhand zabije medvěda, boj Vinnetoua se stakemany aj.) Na rozdíl však od vydání z roku 1976 a pozdějších kniha ještě obsahuje části Old Death a Smrtící prach. Pouze toto vydání v edici KOD, sv. 85 (I, II., III.)

2. vydání 1967 - brož. s barevnou ilustrací Z. Buriana na obálce, dvoustránkové perokresby upraveny tak, aby se vešly na jednu stránku.

3. vydání 1968 -totožné s vydáním z r. 1967, ale vázané.
4. vydání 1976 (již ne KOD) - cyklus vychází jen ve dvou dílech, nový překlad pořízený Emanuelem a Taťánou Tilschovými má dobrou úroveň, ovšem vynechávek je zde přespříliš (první část II. dílu Old Death a první část III. dílu Smrtící prach).

Dále v KOD vyšel:

Černý mustang, Praha 1968 (překlad J. Bernard, pérovky Z. Burian, značné textové úpravy, edice KOD, sv. 108)

Syn lovce medvědů, Praha 1958 (překlad J. Kocourek, pérovky Z. Burian, vynecháno zabití šedého medvěda Martinem Baumannem, upraveny slovní pŕtky mezi Hobblerem Frankem a Tlustým Jemmy aj., edice KOD, sv. 18)

Duch Llana Estacada, Praha 1959 (překlad J. Bernard, pérovky Z. Burian, značné textové úpravy, edice KOD, sv. 34)

Červenomodrý Metuzalém, Praha 1970 (nevhodné ilustrace M. Novák, později bez ilustrací na pokračování v sešitech Karavana, jen na začátku každého sešitu byla vždy tatáž pérovka od Z. Buriana, edice KOD, sv. 118, brož.)

Tzv. »bílá řada«

Celou ji ilustroval Z. Burian: ilustrace převzaté z předválečných vydání, nově ilustrované jen Pouští a préríí, Duch Llana Estacada (převzaté z KOD), Černý mustang (KOD) a Old Surehand.

Petrolejový princ, Praha 1970

Duch Llana Estacada, Praha 1970

Old Surehand I, Praha 1971 (jediné vydání ilustrované Z.Burianem)

Old Surehand II, Praha 1971 (jediné vydání ilustrované Z.Burianem)

Supové Mexika I., Praha 1973

Supové Mexika II., Praha 1973

Černý mustang, Praha 1970 (barevná obálka je z knihy J.A.Altshelera Poslední náčelník)

Karavana otroků, Praha 1972

Poklad Inků, Praha 1971 (= Odkaz Inkův, Odkaz posledního Inky)

Pouští a préríí, Praha 1974

Obsahuje povídky Písek zkázy, Ghazva, Umarova krevní msta, Gitano, Tyčkař, Mluvicí kůže, Černé oko, Synové Upsaroků.

V zemi draka, Praha 1991 (novela z knihy Na tichém oceánu)

Vyšla v edici Karavana, poprvé na pokračování s nevyhovujícími ilustracemi M. Jágra, podruhé samostatně s ilustracemi J. Krásného.

Poklad na Stříbrném jezeře, Praha 1991

Snad omyl nakladatelského redaktora či jen reklamní trik. Přestože se Mayova kniha jmenuje Poklad ve Stříbrném jezeře, kniha nese filmový název. Jistě, ve filmu je poklad ukryt na jezeře, lépe řečeno nad jezerem, ale v románu je poklad uložen v chodbě pod jezerem, tedy ve Stříbrném jezeře.

Old Surehand I. a II. díl, Praha 1992 (nevalné ilustrace Ervín Urban)

MLADÁ FRONTA

Na válečné stezce

V roce 1965/66 vyšel v časopise ABC jako knižní příloha na pokračování výtah z cyklu *Vinnetou* (celkem 96 stran).

Místo ilustrací barevné fotografie z filmů podle K. Maye.

Mezi Supy

V roce 1968/69 opět v časopise ABC jako příloha, k níž Mladá fronta vydala i desky. Název je zavádějící, neboť se jedná o značně zkrácený cyklus *Satan a Jidáš* (celkem 160 stran). Převzaté ilustrace Z. Buriana.

Tave Šala

Vyšlo v časopise Ohníček v 2. polovině 60. let. Jde o velmi zkrácený výňatek z cyklu *Satan a Jidáš* s pěknými barevnými ilustracemi Jaromíra Vraštila.

Na hoře Vinnetouově

Vyšlo v Ohníčku kolem 1970, tentokrát s černobílými ilustracemi. Pod tímto názvem se rovněž skrývá zkrácená verze románu Vinnetouův odkaz (Vinnetouova závěť).

KENTAUR

Nejnevkusnější knižní vydání mayovek. Nevhodně velký formát, obráceně psaný hřbet knih a amatérské ilustrace Pavla Žiláka.

Vinnetou (I., II. díl), Praha 1990

Kapitán Kajman, Praha 1990

LASER

Mayovky vydávané od roku 1990, bez ilustrací. Brožované, vázaný je cyklus *V Říši stříbrného lva*.

Vinnetouova závěť, Plzeň 1990

Supové Mexika (cyklus)

Trampem v Sonoře, Plzeň 1991

Vinnetou mezi Beduíny, Plzeň 1992

Satan a Jidáš, Plzeň 1992

V Říši stříbrného lva (cyklus, dle uspořádání TaM)

V zemi černých stanů, Plzeň 1992

Věžeň bagdádský, Plzeň 1992

Tajemství babylónské věže, Plzeň 1992

V propastech Stínů, Plzeň 1992

Ahriman Mirza, Plzeň 1992

Růže ze Širázu, Plzeň 1992

V bažinách Ardistanu, Plzeň 1992

Na hoře Alláhově, Plzeň 1992

ČESKÝ LITERÁRNÍ KLUB

Duch Llana Estacada, Praha 1991

GABI

Značně zmatená vydání mayovek. Některé povídky vycházejí jako knihy a naopak z románu Quimbo vyšly jen první čtyři kapitoly.

Závěť Vinnetouova, Český Těšín 1992 (= Vinnetouovi dědicové, Vinnetouův odkaz, Vinnetouova závěť, nevalné il. A. Glajc)

Do země mandarínů, Český Těšín 1992 (il. A. Glajc)

Dobrodružství v jižní Africe, Český Těšín 1992 (= Quimbo, 1. až 4. kapitola, nevalné il. Jan Hora)

Loupežná karavana, Český Těšín 1992 (povídka Gum, která vyšla u TaM v knize Ve stínu palem, il. J. Hora)

Karavana otroků, Český Těšín 1993 (il. J. Hora)
 Krumír, Český Těšín 1993 (povídka, vyšla u TaM v knize
 Ve stínu palem, il. J. Hora)
 Na řece Zabu, Český Těšín 1993 (povídka Na březích Za-
 bu a Fatima, které vyšly u TaM v knize Hadži Halef Omar,
 il. J. Hora)
 Z Murzúku do Kairvánu - Krevní msta, Český Těšín 1993
 (dvě povídky, z nichž první vyšla u TaM v knize Hadži
 Halef Omar, il. J. Hora)
 Pouť do Mekky, Český Těšín 1993 (il. Radomíra Suchého
 jsou špatně překreslené původní ilustrace C. Bergena z vy-
 dání TaM)
 V městě prorokově, Český Těšín 1994 (il. Jar. Suchý)
V zemi Mahdího (cyklus, vydání podle TaM, il. J. Hora)
 Na březích Nilu, Český Těšín 1993
 Otec pěti set, Český Těšín 1993
 V ebenové zemi, Český Těšín 1993
 Poslední otroci, Český Těšín 1993

PERSEUS

Černý mustang, Plzeň 1993 (ilustrace překreslené z filmo-
 vých fotografií)

KLÁRA

Hulánova láska (cyklus, dle vydání Hynka a TaM)
 Vyšel vázaný v Českém Těšíně v r. 1993 tentokrát s dobrý-
 mi obálkami A. Glajce. Uvnitř jsou bohužel špatně překre-
 slené původní ilustrace Věnceslava Černého z vydání A.
 Hynka z roku 1910. Jako ilustrátor je uveden Jaromír Su-
 chý.
 Válečná pokladna
 Otec a syn

V Paříži
 Vyzvědač z Ortry
 Osvobození a nalezení

NÁVRAT

Velmi pěkná vydání mayovek po roce 1989. Nakladatelství
 má v úmyslu vydat všechny romány Karla Maye, rozvržení
 cyklů dle TaM.

Třemi díly světa (cyklus)

Vázané knihy, bez ilustrací, obálka Z. Burian.

1. Derviš, Brno 1993
2. Královna pouště, Brno 1993
3. Růže pralesa, Brno 1993
4. Údolí smrti, Brno 1993
5. Lovce sobolů, Brno 1993

Smrtící prach, Brno 1993 (kniha povídek, na obálce Pospí-
 chal obkreslil perokresbu Z. Buriana z knihy Syn lovce
 medvědů a vybarvil ji)

Vinnetou

1. Indiánské léto, Brno 1993 (první díl pětidílného vydání
 tohoto cyklu, obálka Z. Burian, uvnitř Burianovy kvaše,
 které pocházejí z tzv. »**velké** série« TaM)
2. Rudý gentleman, Brno 1993
3. Na válečné stezce, Brno 1994
4. Do věčných lovišť, Brno 1994
5. Vinnetouův odkaz, Brno 1994

Tajemství starého rodu (cyklus)

Změněný název cyklu Lesní Růženka - Tajemství žebrákov. Je rozdělen do 7 dílů, bez ilustrací, s jednotnou obálkou od malíře Libora Baláka.

1. Rosita de Rodriganda, Brno 1994
2. Černý oheň Cortejů, Brno 1994
3. V osidlech temných intrik, Brno 1994
4. Klikaté stezky vášní, Brno 1994

Baron Trenk, Brno 1994 (česky poprvé)

V dračí propasti, Brno 1994 (= V zemi draka, novela z knihy Na Tichém oceánu)

TOUŽIMSKÝ & MORAVEC

Je zvláštní, že nejslavnější české nakladatelství Mayových knih (nyní dědicové) vydalo po r. 1989 velmi málo titulů.

Old Cursing Dry, Praha 1991

Blizzard, Praha 1992

Sešitová vydání s ilustracemi Leoše Moravce.

Vánoce, Praha 1992 (obálka Z.Burian, il. G.Krum)

Odkaz posledního Inky, Praha 1993 (= Poklad Inků v Albatrosu, il. Z.Burian)

VOTOBIA

Krevní msta / Kutb, Olomouc 1994 (dvě povídky)

Sešitová vydání:

Ohnivá puška, Magnet Press, Praha 1991 (nekvalitně vytištěné ilustrace Z.Buriana)

Jednooký Joe, Magnet Press, Praha 1991 (il. Z.Burian)

Poklad Inků (sešity 1, 2, 3), Magnet Press, Praha 1991 (= rozčleněný román Odkaz posledního Inky, il. Z.Burian)

Poklad ve Stříbrném jezeře (sešity 1, 2), Magnet Press, Praha 1991 (il. Z.Burian)

Raritou jsou sešity Hanáckého nakladatelství A-MOR: Odpuzející ilustrace, nepochopitelně překroucené a zkrácené texty pocházejí z archívu jakéhosi V.Gottwalda (!).

Syn lovce medvědů, Vyškov 1991 (46 stran!, obálka filmové foto)

Duch Llana Estacada, Vyškov 1991 (48 stran!, obálka filmové foto)

Černý mustang, Vyškov 1991 (48 stran!, obálka filmové foto)

Smrtící prach, Vyškov 1991 (48 stran!, obálka překreslená malba od Z. Buriana)

Poklad na Stříbrném jezeře, Vyškov 1991 (75 stran!, obálka filmové foto)

Blizard, Vyškov 1991 (správný název je ovšem Blizzard, 43 stran!, obálka filmové foto)

Kromě toho vydalo nakladatelství Starlight výpravnou knihu na křídovém papíře s barevnými fotografiemi z filmových, a především divadelních mayovek. Kniha však vyšla pouze v němčině:

M. Brahová: Winnetou, wie Sie ihn nicht kennen, Velké Poříčí 1993

Soupis německého vydání Karla Maye

Vzhledem k potížím v orientaci v Mayově díle, což je ne-
zřídka způsobeno nedůslednou vydavatelskou politikou na-
šich nakladatelů, uvádíme pro srovnání souborné vydání
Mayova díla v oněch pověstných »zelených svazcích« na-
kladatelství Karl-May-Verlag. Přestože v mnoha ohledech
nevyhovující, vnáší toto vydání jasno do struktury Mayova
díla a řazení jeho cyklů. Čísla jednotlivých svazků jsou
rovněž vyznačena na mapkách a určují tak, kde se odehrá-
vá děj té které knihy. Pro úplnost jsme svazky, kde vystu-
pují Old Shatterhand a Vinnetou označili *OS* a *V*, tam, kde
je hrdinou Kara Ben Nemsí či Hadži Halef Omar *K* a *HH*.
Kde se čeští nakladatelé v titulu příliš odchýlili od němec-
ké verze, uvádíme i názvy českých vydání.

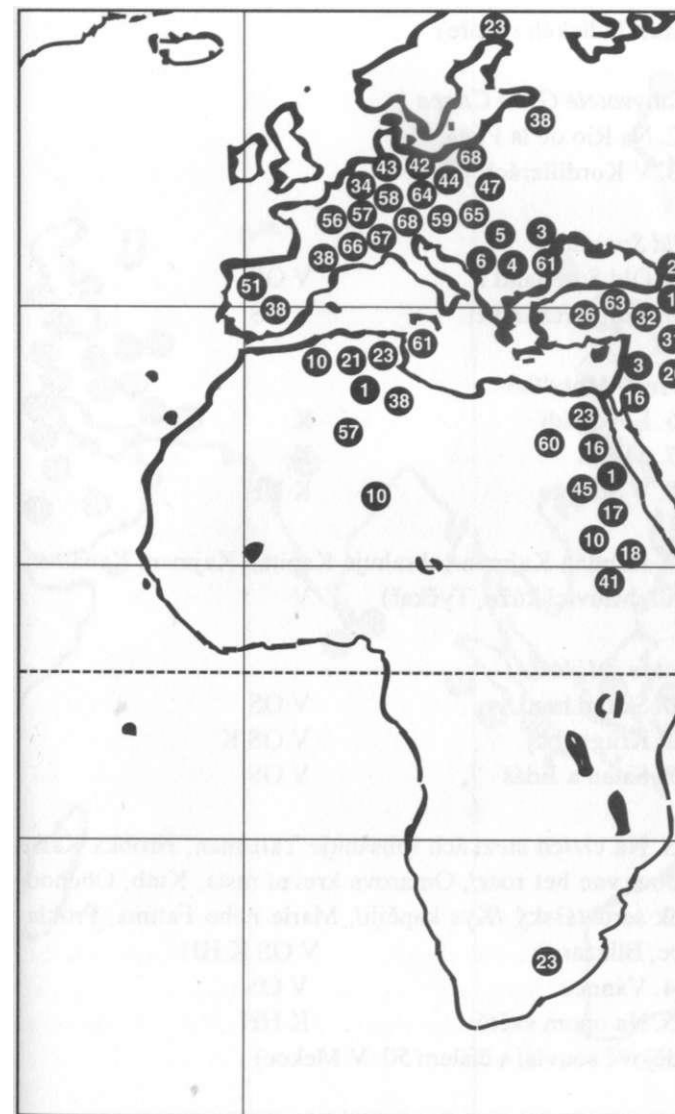
Ve stínu pádišáha

1. Pouští	K HH
2. Divokým Kurdistánem	K HH
3. Z Bagdádu do Carihradu	K HH
4. V roklinách balkánských	K HH
5. Zemí Škipetarů	K HH
6. Žut	K HH

Vinnetou

7. Vinnetou I.	V OS
8. Vinnetou II.	V OS
9. Vinnetou III.	V OS

10. Písek záhuby (obsahuje Gum, Kristus nebo Moham-
med?, Křivák /Krumír/, Písek záhuby, Loupežné tažení
Baggarů)

11. Na Tichém oceáně (Ve znamení draka /V zemi draka/.
Piráti Indického moře)

Dobyvatelé Gran Chaca

12. Na Rio de la Plata

13. V Kordillerách

Old Surehand

14. Old Surehand I. V OS

15. Old Surehand II. V OS

V zemi Mahdího

16. Lovci lidí K

17. Mahdí K

18. V Súdánu K HH

19. Kapitán Kajman (obsahuje Kapitán Kajman, Kanadský
Bill, Mluvící kůže, Tyčkař) V

Satan a Jidáš

20. Skalní hrad V OS

21. Krüger bej V OS K

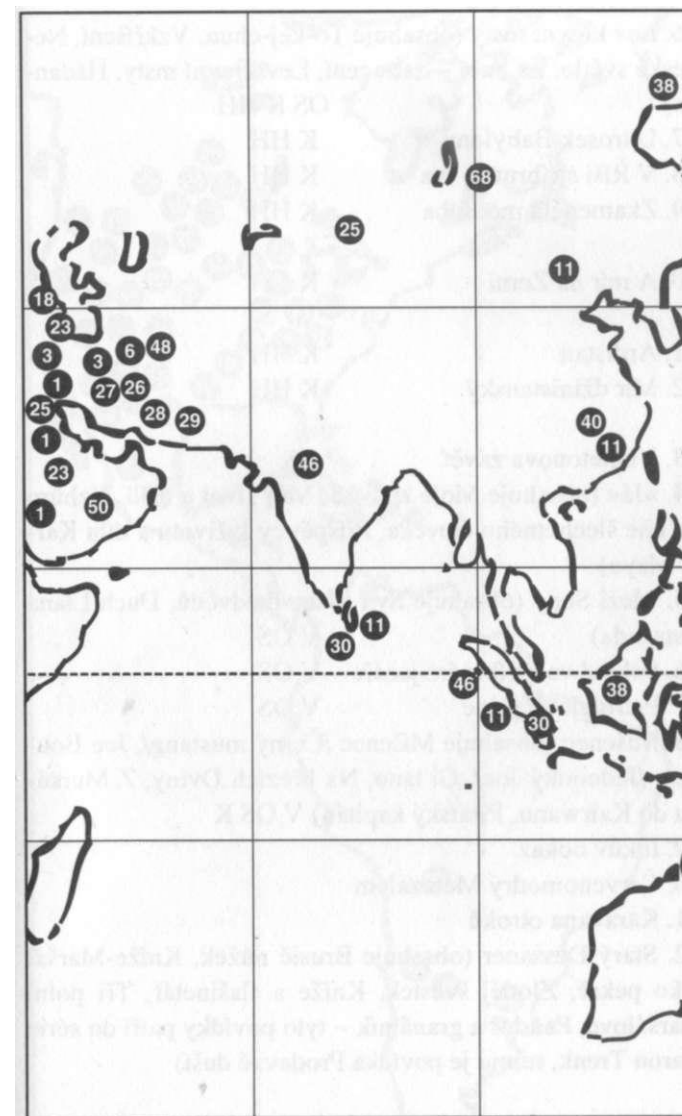
22. Satan a Jidáš V OS

23. Na cizích stezkách (obsahuje Talisman, Hrobka Kafrů
/Boer van het roer/, Omarova krevní msta, Kutb, Obchod-
ník serdatášský /Kys kapčiji/, Marie nebo Fatima, Prokla-
tec, Blizzard) V OS K HH

24. Vánoce V OS

25. Na onom světě K HH

(dějově souvisí s číslem 50. V Mekce)

V Říši stříbrného lva

26. Lev krevní msty (obsahuje To-kej-chun, Vzkříšení, Nebeské světlo, Es Šabí - zatracení, Lev krevní msty, Hádanka) OS K HH

27. U trosek Babylonu K HH

28. V Říši stříbrného lva K HH

29. Zkamenělá modlitba K HH

30. A mír na Zemi K

31. Ardistan K HH

32. Mir džinistanský K HH

33. Vinnetouova závěť OS

34. »Já« (obsahuje Moje zpověď, Můj život a úsilí, Vzhůru do říše šlechtného člověka, Příspěvky k životu a dílu Karla Maye)

35. Mezi Supy (obsahuje Syn lovce medvědů, Duch Llana Estacada) V OS

36. Poklad ve Stříbrném jezeře V OS

37. Petrolejový princ V OS

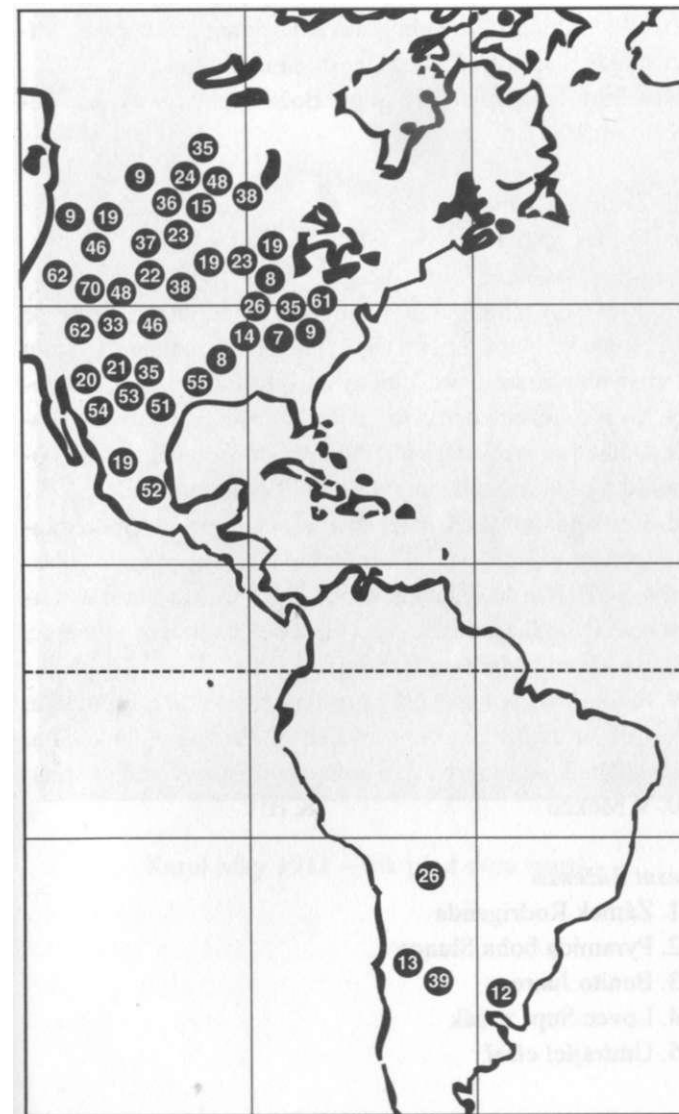
38. Míšenec (obsahuje Míšenec /Černý mustang/, Joe Bouckers /Jednooký Joe/, Gi tano, Na březích Dviny, Z Mursúku do Kairwanu, Pirátský kapitán) V OS K

39. Inkův odkaz

40. Červenomodrý Metuzalém

41. Karavana otroků

42. Starý Dessauer (obsahuje Brusič nůžek, Kníže-Maršál jako pekař, Zloděj švestek, Kníže a flašinetář. Tři polní maršálové, Pandur a granátník - tyto povídky patří do série Baron Trenk, mimo je povídka Prodavač duší)

43. Z tmavé jedle (obsahuje Slunečný paprsek, Dětské volání, Pohraničník, Pekelný stavitel, Bonapartův švec, Míchač jedů, Lichvář, Růže z Ernstthalu, Samuel)

44. Černý les (Dukátový dvůr, Boží duch, Černý les, Peněžní mužík)

45. Žezlo a kladivo

46. Ostrov pokladů

47. Profesor Vitzliputzli (Profesor Vitzliputzli, Když se dvě srdce odloučí, Lesk štěstí, Válečná pokladna, U stolu štamgastů v Ernstthalu, Vlněný čert, Rybář Jakub a sud vody, Falešná excelence, Oba noční hlídači, Začarovaná koza, Dědicové proti své vůli, Pankrác dohazovač, Jak se pomohlo z pasti městskému radnímu Epperleinovi) OS

48. Kouzelná voda (Kouzelná voda, Fi-Fob - duch ochránce, Na »zpívající vodě«, Černé oko, Hamail, Synové Upsaroků, Kříž Kurdů, Tajemství Šefahy, Oslava vánoc v Damašku, Old Shatterhand ve výslužbě, Kouzelný koberec, Abdan efendi, Marhameh, Stud) V OS K HH

49. Světlé výšiny (Nebeské myšlenky, Básník o svém díle, Cesty k vrcholu, Úvahy a myšlenky, Probouzející se den, Od Alláha k Apolonovi, Upomínka a útěcha, Světlo a stín)

50. V Mekce K HH

Lesní Růženka

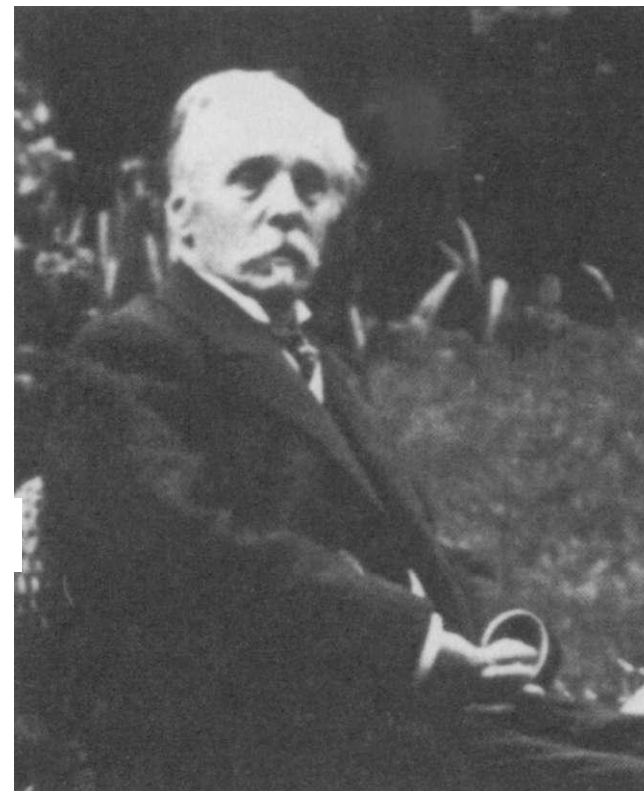
51. Zámek Rodriganda

52. Pyramida boha Slunce

53. Benito Juarez

54. Lovec Supí zobák

55. Umírající císař

Karel May 1911 - rok před svou smrtí

Hulánova láska

- 56. Cesta k Waterloo
- 57. Tajemství marabutovo
- 58. Špión z Ortry
- 59. Pánové z Greifenklau

Třemi díly světa

60. Alláh il Alláh!	K HH
61. Derviš	
62. V údolí smrti	V
63. Lovec sobolů a kozák	

- 64. Přízrak v křoví
- 65. Cizinec z Indie
- 66. Mlynář biče
- 67. Stříbrná klec
- 68. Kořenář Sepp (Povýšenec, Samuel)
- 69. Rytíř a rebelové (Suteman samotář, Sokolník, Divoká voda)
- 70. Lesní běžec (Mayem přepracovaný román Zálesák /Le Coureur des Bois/ od Gabriela Ferryho)
- 71. Old Firehand (Inn-nu-woh - indiánský náčelník, Old Firehand, Růže z Káhiry, Loupež v poušti, Dva Shatteři, Gum, Posvěcená voda, Selfmademan /Abraham Lincoln/, Afrikánci, Pomsta Ehriho /Ehri z Papeetee/, Ibn el amm, Pomsta otroků, Magreb-el-aksa, Dva kuledžiové) V OS K
- 72. Šachta a chatrč (Svědomy, Vanda, Masopustní bláznění, Sebrané statě, Zeměpisné přednášky, Těžební důl »Otec Abraham«, Lev)
- 73. Jestřáb
- 74. Ztracený syn

Bílá série z nakladatelství Albatros: Old Surehand, 1971, Supové Mexika, 1973

XI. Fanouškové a příznivci

»Bloch a já jsme se při jedné procházce
cestou filozofů navzájem zkoušeli a kladli si
detailní otázky a chytáky na téma
příbuzenských vztahů méně známých postav
z divokého Kurdistanu či z okolí Llana Estacada
a nemohli jsme jeden druhého porazit. Nakonec
mě Bloch dostal otázkou, na niž jsem nedokázal
odpovědět: Jak se prý jmenovala Žutova sestřenice.

Nakonec se zjistilo, že on vůbec žádnou
sestřenicu neměl.«

Carl Zuckmayer

aneb: co mají

Konrad Adenauer, Lex Barker, Jiří Bartoška, Ernst Bloch,
Heinrich Boll, Bertolt Brecht, Pierre Brice, Hermann
Broch, Günter de Bruyn, Rudi Carrell, Alfred Döblin,
Hans Dominik, Friedrich Dürrenmatt, Albert Einstein,
Hans Fallada, Stanislav Fišer, Leonhard Frank, Peter
Handke, Thea von Harbou, Hermann Hesse, Adolf Hitler,
Erich Honecker, Dalibor Janda, Petra Janů, Hermann Kant,
Egon Erwin Kisch, Helmut Kohl, Heinz Günther Konsalik,
Fritz Lang, Heinrich Mann, Vladimír Merta, Gojko Mitic,
Jan Potměšil, Vladimír Ráž, Claus Roxin, Rafik Schami,
Albert Schweizer, Johannes Mario Simmel, Franz Josef
Strauss, Bertha Suttnerová, Martin Walser, Franz Werfel

společného?

Naše generace se s Mayem setkala v podstatě až v biogra-
fu. Pro lidi odkojené Odvážnou školačkou a Čukem a Ge-
kem to bylo něco úplně nového, asi jako první žvýkačky.
Byli jsme z těch filmů všichni úplně unešení a připadalo
nám to krásné.

Jiří Bartoška

Myslím si, že z kluka, který nečetl ani jednu mayovku, se
nikdy nemůže stát chlap.

Jako první jsem četl první vydání jeho méně známé knihy
Ohnivá puška, pak 5. díl Vinnetoua, který vycházel v Oh-
níčku a samozřejmě notoricky známého Vinnnetoua. Měli
jsme doma první vydání jeho knih, ale když začal psát o A-
rábii, skončil jsem — už to nebyla klasika.

Když nedávno běžely tyto filmy v televizi, viděl jsem je,
třebaže po desáté, opět všechny. Když při posledním vý-
střelu zabily Vinnetoua, obřečely to nejen děti, ale i man-
želka.

Aleš Brichta

V mayovkách se mi líbily popisy přírody a krajů, které on
sám poznal až k stáru. Ameriku dokázal popsat tak per-
fektně, že mu to lidé všechno baštili. A já taky.

Dalibor Janda

Vzhledem k tomu, že dodnes miluji pohádky, mám moc rá-
da i knihy Karla Maye a znám všechny filmy podle nich
natočené. První jsem viděla v pubertě (Poklad na Stříbr-
ném jezeře) a hned jsem se samozřejmě šíleně silou svých
třinácti zamilovala. Nejprve do Vinnetoua, a když potom
ve třetím díle nezodpovědně umřel, přenesl se můj hluboký
vztah na Old Shatterhanda. Měla jsem celou sérii fotografií
pod polštářem. A když to vezmeme upřímně, člověk si

potřebuje alespoň občas přečíst o tom, že dobro vždycky zvítězí nad zlem, nebo ne? *Petra Janů*

Na Karlu Mayovi se mně líbí nejvíc ze všeho jeho jméno, protože v máji je všechno nejkrásnější. Já vlastně patřím do té generace, kdy k nám začaly přicházet jeho knihy i filmové mayovky. Vzpomínám si na krásný zážitek z pionýrského tábora, kde s námi byl jeden postižený kluk, který dovedl přehrávat celé pasáže z Vinnetoua bez chyby a přerádnutí. Moc jsme ho měli proto rádi.

I když jsem film Poklad na Stříbrném jezeře viděl asi čtyřicetkrát, stejně jsem vždy pokaždé, když ho dávali v televizi, »přicválal domů na koni«.

Václav Krejčí, Upír

Knihy Karla Maye jsem četl spolu s foglarovkami, protože je přede mnou, ani nevím proč, schovávali rodiče k babičce na půdu. Spolu s nimi jsem tam našel i krabičku patron do pistole, takže čtení mayovek pro mě bylo něčím ilegálním a dobrodružným. Dostával jsem se tak do světa dospělých.

Měl jsem asi pět knih, které jsem četl pořád dokola. Film jsem viděl jenom jeden, ale příliš mě nenadchl, protože pro mě jsou mayovky zažloutlé a polostrouchnivělé knihy, ve kterých spolu žijí lidé nejrozumnějších národností. Spoluovlivnilo mě to v tom, že nejsem rasista.

Dnes bohužel už Mayova romantika ztrácí na hodnotě, ale pro kluky je stále »oknem do světa«. Domluvil jsem - howgh.

Vladimír Merta

Asi neznám nikoho, kdo by nečetl anebo snad neviděl něco z mayovek. Nejvíc jsem fandil Vinnetouovi, protože to byl Indián, který se uměl sžít s přírodou a rozuměl jí. Nakonec zvítězily dobro a šlechtnost nad zlem, což bylo na těch příbězích nejkrásnější.

Četl jsem kromě Vinnetoua i další mayovky a všechny mě doslova pohltily.

Jan Potměšil

Nikdy jsem nebyl nadán pro technické vědy, což zřejmě způsobilo, že jsem verneovky četl pouze sporadicky. Zato jsem v otcově knihovně záhy objevil sebrané spisy Karla Maye a ty se na určitou dobu staly průvodci mého dospívání. Nebyli to špatní průvodci! Nezajímalo mě, jak autor Vinnetoua a dalších románů ke svým námětům přišel a zda pobýval mezi Indiány či nikoliv. Hrdinové jeho knih byli natolik plasticky vylíčení, že jsem je mohl přijmout jako přátele, prostředí, v němž žili, se mi jevilo zcela věrohodné, děj plný napětí a zvratů, morálka sice přímočará, avšak nikoli polopatistická, pročež neodpuzovala. Možná právě nad mayovkami jsem si uvědomil, že životní cesty nebývají přímočaré, že na nás čekávají nejrůznější nástrahy a že bychom je měli překonávat. Pro to pro všechno jsem se k Mayovým hrdinům vracíval, nežli mě zcela pohltila jiná literatura, která už měla s Indiány pramálo společného.

Už jsem vlastně dlouho neměl žádnou mayovku v ruce. Ale všechny ve mně asi zůstaly jako inspirativní doprovod jedné etapy mého života (což se nedá říci o všech autorech, jejichž knihy jsem četl). Kdyby jich nebylo, zřejmě by mi něco podstatného chybělo.

Zdeněk K. Slabý

Opravdu mne nenapadlo, když mi bylo před lety nabídnuto, abych ve zfilmovaných indiánkách Karla Maye nadaboval do češtiny postavu Old Shatterhanda, že díky hlasu, který jsem propůjčil L. Barkerovi, jeho představiteli, budu jednou s touto postavou takřka ztotožňován. (Důkazem jsou ostatně i tyto řádky, o které mne vydavatelství Mayova životního příběhu požádalo.) A tak se ve stínu tohoto romantického hrdiny octly i některé mé kreace, kdy jsem byl nejen k slyšení, ale byl jsem na plátně i vidět. - Nicméně to ve mně nevyvolává ani špetku trpkosti. Také jsem v klukovských letech patřil k okouzleným čtenářům nádherně vzrušujících příběhů Karla Maye a už tenkrát jsem toužil být právě Old Shatterhand.

Vladimír Ráž

S Mayem jsem se v mládí nesetkal, četl jsem hlavně cliftonky a detektivky. Hned po válce jsem nastoupil k divadlu a na Maye rovněž nezbyl čas. Poprvé jsem se s ním proto setkal až ve filmu, když mi bylo nabídnuto, abych daboval Vinnetoua. Zdaleka jsem netušil, že to bude tak úspěšné. A Mayova romantika přežívá dál, nezranily ji ani takové westerny jako například V pravé poledne. Když teď nedávno běžely mayovky v televizi, spousta lidí mě volala se slovy: Tak jsem si tě zase pustil, a když Vinnetou umírá, všichni jsme zaplakali. May stále má co říci, jeho základní princip spravedlnosti přetrvává.

A Vinnetou? Byl jsem moc rád, že jsem ho mohl dabovat. Nebylo to vůbec jednoduché. Co on řekl, to platilo, jeho hlas byl neochvějný a pevný. A tak jsem to musel namluvit i já. Se samotným Bricem jsem se však bohužel nikdy nesetkal.

Stanislav Fišer

Literatura & adresy

»Vůbec si neuvědomujete, že vydáváte alespoň čtyři z nejpodivuhodnějších knih německého jazyka; a že odpovědnost za neporušenou ochranu tohoto dědictví je nade všechno ostatní.«

píše Arno Schmidt v roce 1956 po svém setkání s nakladatelem bamberského Karl-May-Verlag, rozezlen »zpracováváním« Mayova pozdního díla. »Dokud bude v nakladatelství Karl-May-Verlag text považován za masu, jež lze jakkoli hníst, nebudeme si rozumět (vyjádření Vaší paní matky: S knihami si přece můžeme dělat, co chceme! ozářilo scénu jako blesk; celý Váš náhled na věc vyjádřila jedinou hrozivou formulkou!). Třeba se Vám zdá nadmíru směšné, když se germanisté a filologové tahají o čárky anebo textové varianty: bez tohoto chválihodného úsilí bychom však dnes už nerozlíšili Schillera od Wallaceho. (Vždyť oba psali v podstatě kriminálky.)«

Uvádíme i pro naše čtenáře, že mezitím jej již k dispozici většina Mayových originálů ve skvělém, levném brožovaném vydání v německém nakladatelství Haffmans. Vázaná řada obsahuje navíc ještě obsáhlý historicko-kritický aparát.

Pro čtenáře v němčině lze rovněž doporučit již zmíněné tituly nakladatelství Neues Leben, které vycházejí pouze vázaně. I v nakladatelství Karl-May-Verlag však je k dispozici asi 50 Mayových původních textů ve formě reprintu.

Haffmans Verlag, Hubenstrasse 19, CH-8062 Zürich
Verlag Neues Leben, Rosenthaler Str. 36, D-1026 Berlin
Karl-May-Verlag, Karl-May-Str. 8, D-8600 Bamberg

Snad žádný jiný autor dobrodružné literatury nestál v minulých dvaceti letech tolik v centru literárněvědného zkoumání jako právě Karel May - a ročně vycházejí další dvě až tři publikace na vědecké úrovni. Musím přiznat, že jsem jako mnoho dalších Mayových fanoušků a znalců: Četba této sekundární literatury mě doposud fascinuje stejně jako četba vlastního díla.

Abych udržel čtivost práce a poznámky se nevylyly z břehů trpělivosti, rezignoval jsem na vědecky správné označování pramenů. (Konkrétní otázky však rád zodpovím; i za kritiku a podněty pro další možné vydání budu vděčný: Klaus Farin, Fidicinstrasse 3, D-1000 Berlin 61, BRD - dotazy a připomínky možno zasílat i přímo na adresu nakladatelství Arcadia, Štefánikova 25, 150 00 Praha 5). Uvádím dále podle mne nejdůležitější literaturu o Mayovi. Velká monografie, která by zahrnovala dílo i osobnost, společenské poměry a ohlasy zatím bohužel neexistuje.

Gerhard Klußmeier/Hainer Plaul (editoři): *Karl May - Biographie in Dokumenten und Bildern*, Georg Olms, Hildesheim 1992 (přes 700 obrazových dokumentů, nejlepší dárek pro německy mluvícího fanouška Karla Maye)

Gert Ueding (editor): *Karl-May-Handbuch*, Alfred Kröner, Stuttgart 1987 (detailní obsahy Mayových románů a jejich analýzy)

Hans Wollschläger: *Karl May. Grundriß eines gebrochenen Lebens*, Diogenes, Curych 1976 (dosud snad nejlepší Mayův životopis)

Helmut Schmiedt: *Karl May. Leben, Werk und Wirkung*, Athenäum, Frankfurt 1992 (studie jako první ze všech nezastírá nesrovnalosti a protimluvy v Mayově díle)

Helmut Schmiedt (editor): *Karl May*, Suhrkamp Taschenbuch, Frankfurt 1983 (první pokus o přehled zkoumání Mayova díla)

Erich Loest: *Swallow, mein wackerer Mustang*, dtv, Mnichov 1992 (nejlepší románové zpracování Mayova života)

Jörg Kastner: *Das große Karl May Buch. Sein Leben - Seine Bücher - Die Filme*, Bastei-Lübbe, Bergisch Gladbach 1992 (čítanka fanoušků filmových mayovek)

Pro každého, kdo se chce Mayem intenzivněji zabývat, jsou nepostradatelné »Ročenky«, »Zprávy« a »Informace«, které vydává Společnost Karla Maye, sdružující více než 2.000 členů. V říjnu 1993 se rovněž konal již 12. kongres této společnosti. Členský příspěvek v současnosti činí 45,- DM. Bezplatné informace vám rád zašle ředitel společnosti

Karl-May-Gesellschaft

Erwin Müller, Maximiliankorso 45, D-1000, Berlin 28.

Další důležité adresy:

Pierre-Brice-Club: Martina Schneider, Kniephofstrasse 5, D-1000 Berlin 41

Muzea Karla Maye: Karl-May-Strasse 4, D-9270 Hohenstein-Ernstthal; Karl-May-Strasse 54, D-8122 Radebeul; Hainstrasse 11, D-8600 Bamberg

a) Tajemství věže babylonské, TaM 1937, b) Vinnetuův odkaz, Toužimský 1932, c) Lovec sobolů, TaM 1936, d) Na Tichém oceánu, Toužimský 1932

a) Pouť do Mekky, TaM 1934, b) Ve stínu palm, Toužimský 1932, c) Na Rio de la Plata, Toužimský 1932, d) Poslední otroci, TaM 1934

a) Karavana otroků, TaM 1934, b) Poklad na Stříbrném jezeře, Toužimský 1932, c) Petrolejový princ, Toužimský 1932, d) Syn lovce medvědů, TaM 1934

a) V zemi půlměsíce, Hynek, b) Satan a Jidáš, Hynek, c) Zpověď, Seba 1923, d) Syn lovce medvědů, Vilímek 1907

a) Hulánova láska, Hynek 1910, b) Old Surehand, Vilímek,
c) Krevní msta - Kutb, Hynek, d) Kys Kapčiji - Marie či
Fatima?, Hynek